

מחברים

העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

גליון רט"ו | פרשת תולדות | תשפ"ה

ירושלים			בני ברק			ניו יורק			לונדון		
זמני כניסת	אשת השבת	ביתנו	אשת השבת	ביתנו	ביתנו	אשת השבת	ביתנו	ביתנו	אשת השבת	ביתנו	ביתנו
16:00	17:15	17:52	16:14	17:16	17:49	16:11	17:19	17:41	15:40	16:52	17:07

שבת קודש: זמני כניסת ויציאת

השבוע בגליון: **חשיפה:** מדוע נהג ד"ר וולך שלא להושיט יד למז"ט לאחר ברית מילה | עמ' ג'
אור החיים הק': משום שאביו היה צדיק - נתרצה לו ה' | עמ' ב'
אקטואליה: בעל מסעדה האם יש לו איסור למכור למי שלא יברך? | עמ' ט'

מסר חסידי לפרשת השבוע עמ' ט"ז

פניני אביר יעקב עמ' ה'

פנינים חכמים ואמרות על פרשת השבוע

פנינים ואמרות

כך הוכיח מרן בעל 'מגלה עמוקות' - יהודי שהתמכר לטיפה המרה רח"ל

ויאמר הגשׁה לי ואכלה מציד בני למען תברכך נפשי ויגש לו ויאכל ויבא לו יין וישת (כו, כה).

בעיר קראקא התגורר יהודי שבכל עת ובכל שעה נתן בכוס עינו, והיה שותה יותר מכדי לימודו. הלה שתה לשכרה, עד שהיה מתגולל באשפתות מרוב היין ששתה. בני משפחתו ספגו בזיונות גדולים בשל כך ולא ידעו כיצד לנהוג עמו ומה לעשות. בצר להם פנו אל רבה של העיר, הגאון האלוקי רבי נתן נטע זי"ע, בעל 'מגלה עמוקות', אפשר והוא יכול להשפיע על אביהם לבל ישתה הרבה, ויחזור למוטב.

הזמין הגאון בעל 'מגלה עמוקות' את האיש אל ביתו, והוכיח אותו קשות על שהוא שותה הרבה, וגורם בכך הן רעה לעצמו והן בזיונות לכל בני משפחתו. בין הדברים אמר לו: בפרשת תולדות נאמר 'ויאמר הגשׁה לי ואוכלה מציד בני למען תברכך נפשי, ויגש לו ויאכל ויבא לו יין וישת'. הפסוק הזה מתחיל באות וא"ו, וגם בעצם הנתינה שיעקב הביא ליצחק אביו גם נאמר עם האות וא"ו - 'ויבא לו יין וישת'.

ואמנם, גם בכל שיר השירים לא נמצא פסוק המתחיל באות וא"ו זולת הפסוק 'וחיכך כיין הטוב', ואף גם בתהלים פרק ק"ד, הפסוק היחיד שמתחיל באות וא"ו הוא 'ויין ישמח לבב אנוש', הדבר בא לרמוז לנו על (ששה) ו' זמנים שצריכים לקדש על היין: שבת, פסח, שבועות, ראש השנה, סוכות ושמיני עצרת. וא"כ, לא בכל עת ובכל שעה צריכים לשתות יין... והוא הדברים חלחלו היטב בלבו של האיש, והוא

שכן בעוה"ז שהוא כולו מלא שקרים, על אחת כמה וכמה.

[ומאידך כתב הגה"צ ר' שאול בראך אבד"ק קאשוי זצ"ל: בהיותי ילד שמעתי שיחה נאה מאת הצדיק קש"ת הרה"ק רבי מרדכי מנדבורנא זצ"ל, שאמר עה"פ (פ' תולדות) 'ותיקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול ותלבש את יעקב בנה הקטן', ואיך אפשר להלביש לקטן בגד הגדול, אם לא שעשו הלך בבגדים קצרים ויעקב בבגדים ארוכים, ובהיותי רב בק"מ מאגענדארף, מצאתי שמה פנקסים ישנים של הקהילה, ואחת מהתקנות הי' שלא יקראו לתורה איש מלובש בבגד קצר, הנקרא 'שפעגזער' עכ"ד].

שיח שרפי קודש (בפרשתנו), אבות על בנים (עמ' מ"ג, אות ה)

שינה את דרכו, וחזר למוטב.

תולדות מגלה עמוקות (הובא בגל' יין ישן)

עשו היה לובש 'בגדי לבן' ואומר 'תורה' בסעודה שלישית

וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדֹעַ צִיד אִישׁ שֶׂדֶה (כה, כז).

שמעתי בשם הרה"ק רבי בונם מפשיסחא זצ"ל: אל תחשבו שעשו היה נראה כאיכר מגושם, אלא היה לבוש לבנים ואומר תורה בג' סעודות. ואיתא במדרשות (ירושלמי נדרים פ"ג, ה"ח) שלעתיד יבוא עשו וישב בראש כולם ואין מוחה בידו עד שיבא הקב"ה ובעצמו ישליכהו לחוץ, ואם בעוה"ב שהוא כולו אמת נסתר רשעתו, מכל

סיפר הרה"ג ר' מיכאל שוטלנד תלמידו של הגאון רבי לייב רוטקין זצ"ל, כאשר חזר מרן הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל מביקורו האחרון בארץ ישראל לפני מלחמת העולם השנייה, היה ניכר עליו שדעתו זחוחה, וסיפר את הגורם לכך. מסרתי שיעור ב'עץ חיים', וכאשר אחד הלומדים הקשה דבר, געתי בו 'עם הארץ', בתגובה השיב לי בזה הלשון: "עם הארץ אהער, עם הארץ אהין, אבער וואס איז דער תירוץ?" מרן הגאון רבי אהרן כל כך נהנה מהתגובה הירושלמית הבוטחת (והמלאה בבקשת האמת מאידך) עד שזה היה ניכר עליו גם בשובו לקלעצק.

ומי היה אותו תלמיד, הגאון רבי ישראל יעקב פייש זצ"ל.

קונטרס דברים ערבים (ח"ו עמ' קסח; הובא ב'דברים של טעם')

לעשות ולא להועיל, יעשה עד כמה שידו מגעת, וה' יגמור בעדו, "א יוד דארף טוהן, נישט אויף טוהן, אויף טוהן טוהט אויף דער אויבערשטער". ומטעם זה אחז יעקב בעקבו של עשו אחיו, הגם שלפי ראות העין לא היה בכוחו לשנות כבר את סדרי הבריאה, מכל מקום לא מנע עצמו מלעשות פעולה כל שהיא כדי לזכות בבכורה, כי יהודי צריך לעשות עד כמה שידו מגעת ללא חשבונות אם יפעל דבר מה בפעולתו זו אם לאו, ובאמת לסוף עשתה פעולתו פירות ומכר עשו בכורתו ליעקב.

ברכת משה (לכ"ק אדמו"ר רבי משה מרדכי מלעלוב זצ"ל) - בפרשתנו

לא הביישן למד...

ויעקב איש תם ישב אהלים (כה, כז).

"א יוד דארף טוהן, נישט אויף טוהן"...

ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו (כה, כז).

ויש להבין מפני מה אחז בעקב עשו, הרי לכאורה לא היתה כל תועלת באחיזתו כיון שיצא כבר עשו ראשון ולו משפט הבכורה, ואם כן מה טעם היתה ידו אוחזת בעקב עשו, שהרי אפילו הכי לא היה יכול לפעול מאומה על ידי אחיזתו. אלא הענין הוא, שכאשר איש הישראלי חפץ לפעול לעצמו דבר מה בכל ענין שהוא, אזי גם אם לפי ראות עיניו לא יצלח ולא יהיה שכר לפעולתו, ונראה לו שלא יפעל מאומה על ידי מעשהו זה, אפילו הכי, חלילה לו מלהרפות ידיו בכל פעולה שהיא, ולא עליך המלאכה לגמור, שיהודי צריך

ווארט מהאור החיים הק'

לצד היות לו אב צדיק נתרצה ה' לו ונתן לו בנים

בפרשת השבוע, פרשת תולדות, נאמר (בראשית כה כא): "ויעתר לו ה' ואלה לה, שאין דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע, לפיכך לו ולא לה. הוסיף רבינו האור החיים הקדוש זיע"א ופירש בזה מקרא שכתוב בתחילת הפרשה (שם פסוק יט): 'ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק'... וכלשוננו: ואלה תולדות וגו'. צריך לדעת: א, במקום שיזכיר תולדות יצחק הזכיר לידת יצחק, ב, לא היה צריך להודיע כי אברהם הוליד את יצחק... ירצה על דרך אומרים ז"ל (יבמות סד). 'ויעתר לו ה'', לפי שאין דומה וכו' לתפלת צדיק בן צדיק, ע"כ. הא למדת כי לצד היות לו אב צדיק נתרצה ה' לו ונתן לו בנים, והוא אומרו 'אברהם הוליד' וגו', פירוש, באמצעות זכות אברהם הוליד.

וכתב הרה"ק ה' שם משמואל' זיע"א (פרשת בשלח): דמקרא מלא הוא (משלי טו, כט) 'ותפלת צדיקים ישמע', וכמה מקראות מפורשים ירימו בגאון קולם על מעלת תפלת הצדיקים מתפלת זולתם, ולא עוד אלא שאמרו ז"ל אינה דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע. ונראה לפרש דהנה תפלה היא לשון חיבור עם השם יתברך, ואיתא בספרים הקדושים שנגזר מלשון 'צמיד פתיל' בהיפוך אתוון. ויש להבין היתכן שיהיה לבשר ודם קרוץ מחומר חיבור עם השי"ת. אך יש לומר שהנקודה הפנימית שבישראל היא חלק אלוהי ממעל ובה יתכן לשון חיבור, ובאמצעות הנקודה יש לכללות האדם חיבור עם השי"ת. וממילא מובן אשר מעלת התפלה היא לפי מסת הזדככות החומר, שהרי החומר מפסיק ונקודה זו נקראת בתולה ואיש לא ידעה, ואיננו נקל כל כך לעורר נקודה זו מפני המסכים והחוצצים הסובבים את הנקודה, ואין מניחין אותה להכניע ולהתחבט ולשפוך את שיחה לפני ה', אלא כשהחומר נזדכך מתעוררת הנקודה ונעשית נכנעה מאד ומתחבטת לפני רגלי קונה ומתחברת בתפלה, ואז מפיקה רצון מה' יתברך. ועל כן כתיב 'ותפלת צדיקים ישמע', ואינה דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע, שזה מזוכך חומרו ביותר שהרי הוא מזוכך בתולדה בלבד קדוש שהמשיכו לו אבותיו, ונקל לו לעורר את הנקודה הפנימית שבו.

(הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א - ספיר ויהלום)

מחברים

הניוז היומי מבית עוז והדר - אור לישרים

מתחילים
את היום!

להצטרפות: newsletter.mechubarim@gmail.com

ישראל למייל האישי

אור בהירות הנ"ך
בהישג ידך!

איש תם:

מדוע נהג ד"ר וולך המפורסם שלא להושיט יד למזל טוב לאחר ברית מילה שהיה בו מוהל - הנהגה קדושה ומופלאה:

הר"ר שמואל רצה להודות לו על עריכת ברית המילה, וכראותו שכבר פנה למשרדו, יצא אחריו ונכנס אל המשרד וביקש ללחוץ את ידו בברכת 'ישר כוח' נאמנה. אולם להפתעתו אמר הד"ר וולך איני נותן יד אחר ברית מילה.

לפליאתו של ר' שמואל מדוע דוקא לאחר ברית המילה אינו מסכים ללחוץ יד לברכה, הסביר הדוקטור הצדיק, שכשהתגורר בעיר ווינה שבאוסטריה, ולמד שם את מלאכת הרפואה, וכן את מלאכת המילה, ונעשה מוהל מפורסם, היו לפעמים בריתות של יהודים מודרניים וכשלחצו ידיים לברכת 'מזל טוב' באו גם הנשים ללחוץ לו את ידו.

לפיכך נדרתי אז נדר שאינני נותן את ידי לאף אחד לאחר הברית, לא לאנשים וכמובן אף לא לנשים, וכך ניצול מאותו מכשול, כשכולם כבר ידעו שהרב וולך אינו נותן יד אף פעם...

אמנם, סיים הרב וולך, כשהגעתי כאן לארץ הקודש והקמתי את בית החולים 'שערי צדק' היו רובא דרובא של המשפחות חרדים יראי ה', עם כל זה 'נדר הוא נדר', ולכן מיהרתי אחר הברית אל המשרד כדי שלא לעבור על הנדר.

(גליון טיב הקהילה)

הגה"צ רבי אליעזר גוטפרב שליט"א נולד בבית החולים 'שערי צדק' המפורסם, באותם ימים לא היו משחררים את התינוק מבית חולים עד לאחר הברית, לאחר שבדקו שהכל כשורה והוא בשלמות הבריאות.

בדרך כלל היה הדוקטור וולך, מנהל בית החולים המפורסם, מוהל בעצמו את כל התינוקות שנולדו אצלו בבית החולים. ואף בלידה זו פנה הרב וולך אל אביו הגה"צ רבי שמואל גוטפרב זצ"ל, וכשדיבר עימו בענין הברית מילה, הודיעו שכאן בבית החולים הוא המוהל של כל הנולדים אצלו.

אך רבי שמואל ביקש ממנו שברצונו לקחת מוהל אחר למול את בנו, ענה לו הד"ר וולך, אם מבקש אתה לקחת מוהל אחר מסכים אני בדבר, ותוכל לקחת כל מוהל שתמצא.

והנה בהגיע יום הברית גזרה המלכות 'עוצר' בכל רחבי העיר, כידוע שמחמת מצב המלחמה הקשה באותה עת, היו גוזרים 'עוצר' ונאסר באיסור חמור לצאת ברחובות העיר, וממילא לא היה שום מוהל יכול להגיע למול את התינוק, ונצרך הרב וולך להיות המוהל באותה ברית מילה.

כמוהל בקי ומנוסה ערך הרב וולך את הברית ברוב פאר והדר, עם כל המנהגים הנהוגים בה מקדמת דנא, אך תיכף עם סיום הברית איחל 'מזל טוב' בקול רם ויצא תיכף חיש אל משרדו.

הר"ר שמואל רצה להודות לו על עריכת ברית המילה, וכראותו שכבר פנה למשרדו, יצא אחריו ונכנס אל המשרד וביקש ללחוץ את ידו בברכת 'ישר כוח' נאמנה. אולם להפתעתו אמר הד"ר וולך איני נותן יד אחר ברית מילה

מה יצא הדבר:

שני בחורים מבוגרים התארוסו בזכות קבלה טובה שקיבלה קרובת משפחתם, ובעת שישבה בדד בביתה ביקשה לה' שבזכות העמידה האיתנה בניסיון, יתארוסו במהרה:

והנה בעודה יושבת בבית לבדה עלה רעיון בלבה, היא לקחה פיתקא וכתבה מכתב לכבוד ה' יתברך: 'רבונו של עולם, אתה יודע עד כמה קשה לי שכל חברותי הולכות ורואות ונהנות ורק אני נשארת לבדי נאמנת לקבלתי, וצערי גדול מאוד, על כן ברצוני להקדיש הצער לזכות פלוני ופלוני...' וכאן נקבה בשמותיהם של שתי בחורים מקרובי משפחתה שכבר היו מבוגרים מאוד ולא מצאו עדיין את זיווגם, וביקשה מה' יתברך שישלח להם ישועה בזכות הנסיון שהיא עוברת, וקבעה זמן עד יו"ט סוכות. ואכן כמה ימים קודם חג הסוכות העעל"ט התארוסו שניהם למזל טוב ובשעה טובה ומוצלחת, ללמוד הכח של עמידה בנסיון. ע"כ המעשה.

(מפי הגאון רבי מאיר צוויבל - גליון המאיר)

היא לקחה פיתקא וכתבה מכתב לכבוד ה' יתברך: 'רבונו של עולם, אתה יודע עד כמה קשה לי שכל חברותי הולכות ורואות ונהנות ורק אני נשארת לבדי נאמנת לקבלתי, וצערי גדול מאוד, על כן ברצוני להקדיש הצער לזכות פלוני ופלוני...'

שמעתי מבעל המעשה שיש להם בת המתחנכת בבית חינוך לבנות, ובאחד הימים דיברו בבית חינוך מענין הזהירות מפגעי הטכנולוגיה וחשיבות ההתרחקות אפילו מדברים המותרים, וקיבלו את על עצמן כל הבנות שלא להסתכל על תמונות - מצגת [שקורין סליידס - Slides] עד יום מסוים, ואכן בכל אותן הימים שמרו כולן על הקבלה ולא הלכו להסתכל כלל. אמנם בהגיע ימי הקיץ שמנהג המדינה לצאת קרית חוצות, הלכו כל חברותיה להסתכל על התמונות אחר שהתאפקו זמן רב כל כך, אך היא קבלה על עצמה להמשיך עם הקבלה גם לאחר הימים שהתחייבה עליהם אז. וישבה בביתה לבדה, והיה לה הנסיון קשה מאוד, כי כל חברותיה הלכו לראות ורק היא נשארה לבדה, אך היא עמדה על המשמר בכל תוקף ולא ויתרה על הקבלה בשום פנים ואופן.

פי עתה הרחיב ה' לנו:

עדות אישית מאברך בקרית ספר, איך שמקפיד במסירות שלא להגיע לידי חשש רבית במינוס בחשבון הבנק, בהשגחה פרטית נפלאה שהיתה לו בחודש הקודם, הסכיתו ושמעו:

של המועד, שכן, במשך כל ימי חול המועד לא התקשרתי לבנק, ועתה, עם החזרה לשגרה, גם את זה צריך לעשות.

לפי החישוב שלי, אני עומד לשמוע שחשבון הבנק עומד על קרוב לאפס; אולם, להפתעתי אני שומע שיש לי שם מאתיים שקלים. מאתיים?! איך זה יכול להיות?! איך זה קרה?!

ואז אני מגלה פלא פלאים: התאריך של הצ'ק חל בחול המועד, וכיוון

שכך, החליטו שם בקורס להפקיד אותו מאוחר יותר, מיד אחרי החג, בזמן שלא עלה בדעתי לבדוק מה קורה בבנק, כאשר בדרך הטבע לא אמור להיות כסף בחשבון. אולם בדיוק השנה, החליטו בהנהלת התלמוד תורה שבו אני מלמד, להפקיד לחשבוני 350 ש"ח לפני החג - חתיכה קטנה מתוך המשכורת. זה עשר שנים שאני מלמד בחיידר הזה, ומעולם לא הקדימו משכורות או חילקו אותן לכמה פעימות; והנה, בדיוק השנה, בדיוק כשצריך לצאת לי צ'ק, הכניסו לי כמה מאות שקלים!

ראיתי בזה שהקב"ה שמח במאמציי להישמר מכל אפשרות של ריבית, ועתה, כשלא היה בידי לעשות מאומה, מבלי שאדע על הזמן בו הצ'ק יוצא, הקב"ה סידר הכול.

ועוד חיזוק נפלא קיבלתי, והוא, שלא צריך לדאוג. לא יודעים איך נסתדר, מאיפה נשיג, כיצד יתמלא? - נסמוך על ה', והוא כבר ישלח את מה שצריך ובזמן המדויק.

(גל' השגחה פרטית)

היום יום רביעי כ"ט בתשרי. מדבר אברך מקריית ספר. מאז שהקמתי את ביתי בשעה טובה, ופתחתי חשבון בנק כדרכם של זוגות צעירים, הקפדתי שלא תהיה חריגה בחשבון. זאת, מתוך כוונה שלא להיכשל באיסורי ריבית חלילה וחס. אני יודע שיש היתרי עסקה וכל מיני דעות מקילות בעניין, אבל אני רציתי להדר. רציתי שיהיה גלאט לפי כל הפירושים, וברוך ה', הקב"ה עזר, ואכן בדפי הפירוט של חשבון הבנק, אף פעם לא מופיע בשורת הסיכום הסימן של המינוס.

כחלק מההתנהלות הזאת, איני משתמש בצ'קים, כי מי יערוב לי שמקבל הצ'ק יפקיד אותו בבנק רק בזמן שיש כסף בחשבון? איני רוצה להגיע למצב שמישהו יוציא צ'ק שיביא לחריגה, ולכן בכלל איני נותן צ'קים.

הכול טוב ויפה, כשאני חי לעצמי עם חשבונותיי. אבל, לא תמיד עומדת לי עקשנותי זו ביחס לאחרים. יום אחד גיליתי שאין ברירה, אני חייב לתת צ'קים: יש לי בן נהדר שצריך ללמוד בקורס חיוני עבורו, ושם, בקורס, מקבלים את התשלום רק בצ'קים. בתחילת השנה הם דרשו שנים עשר צ'קים מראש, והבטיחו שיפקידו אותם רק בתאריכי הפירעון שרשומים עליהם.

לא אהבתי את זה, אבל לא הייתה ברירה, ורשמתי את הצ'קים בתקווה שהם יעמדו במילתם. שמחתי לגלות שאכן, חודש אחר חודש הופקד הצ'ק בזמן שנקבע.

למחרת חג הסוכות אני מתקשר לחשבון הבנק. אין הפעם הזאת דומה לכל פעם שאני מתקשר לבנק: זהו טלפון שבו אני נפרד סופית מההווי הנפלא

לפי החישוב שלי, אני עומד לשמוע שחשבון הבנק עומד על קרוב לאפס; אולם, להפתעתי אני שומע שיש לי שם מאתיים שקלים. מאתיים?! איך זה יכול להיות?! איך זה קרה?!

להגות בפרשת השבוע , עם האוצר הפלום

מרכז הזמנות: 1800-22-55-66 ובחנויות הספרים המובחרות

פנינים על הפרשה:

שאין שומע, ונראה לי בדעתו שאם יש שומע ויתגלה הדבר ותקדים אתה לברכות ולא יכיר בך, זה סבה לך מאת ה' ותזכה לברכות ולתורה. ומכל מה שנוהר אביר שלא ישמענו אחר, הנה אני שמעתי, ומדאני שמעתי, שמע מנה דרצון ה' שתזכה אתה בברכות ובתורה, לכן בני שמע בקלי לאשר אני מצוה אתך, וזרז עצמך וקום הקדימנו לעשו כדי שתזכה לברכות ולתורה, וקום מהר אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים, רמזה לו לשתי תורות, תורה שבכתב ותורה שב'על פה [וכר]:

רבקה רמזה ליעקב שבניו יקדימו נעשה לנשמע

עוד אמר ותתן את המטעמים ואת הלחם אשר עשתה ביד יעקב (פסוק יז). דלכאורה תבת ביד מיתרת, דהיה לו לומר 'ותתן את המטעמים וגו' ליעקב וגו', אלא רמזה לו גם בזה דעתידים ישראל להקדים עשיה לשמיעה:

‘מה זה מהרת’ רמז שיקבל את הלוחות וכשכא יעקב ליעקב ואמר לו שהוא עשו, אמר לו מה זה מהרת למצא בני ויאמר כי הקרה ה' אליך לפני (פסוק כ). רמז לו יעקב באמרו מה זה, שיתזכה לקח הלוחות שכתוב בהם 'מזה ומזה הם כתבים' (שם לב טו), ואמר לו, ממה שמהרת למצא והבאת לי בלי שום עכוב, מזה ראיה שתזכה לקח הלוחות שכתוב בהם 'מזה'. והשיבו יעקב לפי דעתו, כי הקרה ה' אליך לפני, כלומר, זאת סבה מאת ה' שברשותו רצית לברך, לעשות הכנה לקבלת התורה, ומי שראוי לפני ה' הזמינו לברכה.

יעקב זכה גם בידו עשו לדון דיני נפשות אחר כך אמר לו גשה נא ואמשך בני האתה זה בני עשו אם לא (פסוק כא-כג). וכשמששו אמר הקל קול יעקב והידים ידי עשו, נצנצה בו רוח הקדש ודברה בפיו, דשליטת הידים שנתנה לעשו, עתיד ורע יעקב לזכות בחלק ממנה לדון דיני נפשות, ולפיכך אמר הקל קול יעקב, אף על גב דיעקב לא נתן לו רק קול התורה לעסק בה, מכל מקום נתן לו גם חלק מידי עשו לדון דיני נפשות, ולא תאמר שהכירו יעקב ליעקב, לכך אמר ולא הכירו:

רמז לרוח הבשמים במתן תורה אחר כך אמר ראה ריח בני כריח שדה (פסוק כז), לרמזו על שעת מתן תורה שנתמלא כל העולם כלו בשמים מגן עדן:

(פיתוחי חותם פרשת תולדות)

עיקר תולדותיהם של צדיקים - מעשים טובים

ואלה תולדת יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק (בראשית כה יט). יש לךקדק, דפתח בתולדת יצחק, והפסיק ואמר אברהם הוליד את יצחק ולא הזכיר תולדות יצחק, ואפשר לרמז, משום דקימא לן עקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים, כמו שפרש רש"י גבי 'אלה תולדות נח' (שם ו ט), וגם כאן בא לרמז, ואלה תולדת יצחק, ומה הוליד, אברהם הוליד את יצחק, כלומר הרואה את יצחק בקדשה ועונה ויראת ה' ואהבתו, היה אומר לא יצא זה כי אם מאברהם, שכן הם מדותיו. נמצא לא הזכיר הכתוב כי אם מעשים טובים של יצחק, שהם עקר תולדות הצדיקים:

(פיתוחי חותם פרשת תולדות)

המקבל את הברכות יקבל את התורה

רבקה הבינה את כוונת יצחק

ורבקה שמעת בדבר יצחק אל עשו בנו וילך עשו וגו'. ורבקה אמרה אל יעקב בנה לאמר הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו אחיך לאמר. הביאה לי ציד וגו'. ועתה בני שמע בקלי לאשר אני מצוה אתך (בראשית כו ט-ט). הנה רבקה ברוח הקדש שבה הבינה דעת יצחק, ואמרה, אם כוננו לברך עשו בהחלט, למה לא יברך אותו תוך ומיד, ולמה תלה לו הברכות בצידה, ולמה לא רצה לצוות לו בפני שום אדם. אלא ודאי זה הכנה לתורה, ורצה יצחק, כיון שנסתפק לו הדבר מי ראוי לקבלת התורה, לעשות נסיון בדבר, אם לא יהיה שום עכוב לעשו ולא יתגלה הדבר ויקדימנו יעקב, אז עשו הוא הראוי, ואם לא היה ראוי, יטל יעקב הברכות:

כיון שנודע לה הדבר הבינה שרצון ה' שיעקב יתברך

וזהו שאמר ורבקה שמעת בדבר יצחק אל עשו, בינו לבינו ביחוד, שלא ישמע הדבר לזולת, והבינה דעת יצחק כדכתבנו, שעם כל מה שנוהר יצחק, אפלו הכי נתגלה הדבר ליעקב וקדם ונטל הברכות, בודאי שמאת ה' היתה לו, והוא שראוי לקבלת התורה. וזהו שאמרה רבקה ליעקב הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו אחיך, כלומר, הוא מדבר לו ביחוד על דעת

עצות וסגולות:

ענייני לימוד התורה (ו')

הלומד לשמה יתגלה לו הפנימיות שבסיפורי התורה

לפי שפשט התורה כמו הספורים נחשבים לעין הרואה כתבן וקש אבל הם מלבושים למה שבתוכם שהם הרמזים והסודות, כמו תבן וקש שהם מלבוש לחטה. והזוכה ללמד תורה לשמה יתגלה לו מה רמזו ומה נגזו בתוך הספורים ההם, ואז יבין וישכיל דבר גדול תבן ההוא, שהוא הספור.

(פיתוחי חותם, פרשת חיי שרה)

לימוד תורה לשמה משרה שכונה בישראל

מיום שחרב בית המקדש בעזותינו הרבים נסתמו מעינות החכמה, והסטרא אחרא גברה, והיא הגורמת מניעת החכמה מבני אדם, ואפלו יהיו טורחים חכמי הדור עד שיבררו ההלכה כהלכתה, מכל מקום הסטרא אחרא יש לה כח לחזר ולסתם מעינות החכמה. אבל מכל מקום, למוד תורה לשמה בין החברים גורמת להשגות שכינה בישראל (אבות פ"ג מ"ו) ולעשות שלום בין ישראל לאביהם שבשמים (סנהדרין צ"ט).

(פיתוחי חותם פרשת ויצא, ד"ה וירא)

ע"י חידושי תורה נבראים עולמות חדשים

אף על פי שהמקטרגים רדפו אתריו מצד שיש בידו איזה עון שגדול מנשא, אף על פי כן יש גם דבר גדול שמתיש כחם ומבטל קטרוגם, ולא ישאר בידו שום חטא. והדבר הגדול הוא החדושים שמחדש בתורה, שעל ידי החדושים שמחדש אדם בתורה עושה הקדוש ברוך הוא בשבילם ארצות ושמים חדשים, כמו שכתוב (ישעיה סו כב) 'כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה', 'עשיתי' לא נאמר אלא 'עשה', על ידי החדושים שמתחדשים בתורה לשמה (זוהר ח"א ד'), וכמו שכתבנו למעלה.

(אלף בינה, אות למ"ד ז)

בכל יום יוסיף יגיעה בתורה

כשם שהוא מתעורר בכל יום להוסיף קדשה ופרישות יותר ממה שעבר, כך צריך להיות יגע ועמל בתורה בכל יום יותר ממה שעבר, כדי שיעמד על אמתתה ויתגלו לו טעמיה וסודותיה על אמתתם, דעל ידי זה נעשה אדם שלם בצלם אלהים.

(מעגלי צדק, אות זי"ן ד"ה זאת תורת)

העוסק בהבלים לא יכול לידבק בתורה

ולא שיה דבוק התורה כי אם על ידי שכחי עמך ובית אביך, כי העוסק בהבלי העולם אי אפשר לו לעסק בתורה.

(דורש טוב, דרוש א' למתן תורה)

הכח העצום שיש ללומד תורה

ולזה יתבונן האדם הנלכך, בראותו כי הוא יתוש שפל, ונתן לו השם יתברך זה הכח העצום והממשלה הגדולה להיות על ידו מתפרנסים עליונים ותחתונים בשביל עסקו בתורה,

(נגזי המלך, תיקון התשובה אות מט)

ישועות יעקב

דקה מתורתו של האביר יעקב

לשומיעת השיעורים 02-803-9999

אוצרות הפרשה

כ"ק אדמו"ר מספינקא שליט"א: מזה צריך כל אדם ללמוד שאף על פי שהוא בשפל המצב בשאול תחתית ועפ"י דרך הטבע לא נראה מאין יבוא עזרו, עם כל זה אסור לו להתייאש וצריך הוא לעשות כל מה שביכולתו, ועל ידי זה יזכה להתגבר ואף להתעלות במדרגות

מאתו ית' שנותן לך, אך היגיעה' חייב להיות בלי לחכות למציאה כלל. אותו דבר כאן, אדם חייב לעשות בלי שום חשבונות האם יצליח או לא יצליח, 'הצלחה' זה כבר מתנה מהקב"ה ולא שייך אלינו כלל.

היצר רוצה לנתק אותנו ממנהגי ישראל

(ב). איתא ב'חלקת יהושע': לרמו על ענין 'צא' לך בעקב ה'צא' (שיר השירים א, ח). פירוש רש"י: 'פסיעות שפסעו בו אבותיך'. היצר העיקר משתדל לנשל ישראל ממנהגי ישראל, ואח"כ מדחי אל דחי ח"ו, כי עיקר מה שהחזיק אותנו בכל הדורות היה 'מנהגי ישראל'. וכידוע 'א מנהג ברעכט א דין'. בפשטות הכוונה שאם יוצא מנהג נגד הלכה, הולכים אחרי המנהג אפילו שזה נגד ההלכה. אבל בספרים מסבירים: 'כשמחזיקים מנהגים זה שובר את כל הדינים שיש'. וצריכים תיכף מתחלה להשגיח על זה. וזה 'ידו אוחות בעקב עשו', עשיו רוצה לאחוז בהעקב, שזה מנהגים. ועיקר מידת יעקב לאחוז בהמנהגים.

(כ"ק אדמו"ר מספינקא שליט"א - גל'

מהימנותא)

להתגבר ואף להתעלות במדרגות.

איתא 'יגעת ומצאת תאמין'. מקשה ה'חידושי הרי"מ', הלא זה סתירה, 'יגיעה' הכוונה אדם שעמל שעות רבות להשיג הדבר, 'מציאה' הכוונה בלי יגיעה כלל? אלא הכוונה הוא, אדם חייב לעמול בתורה בלי לחכות לתוצאות, רק לעשות כל מה שביכולתו לעשות. 'מציאה' זה כבר מתנה

לא לעשות חשבונות רק לפעול

ואחרי כן יצא אחיו וידו אחזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב ויצחק בן ששים שנה בלדת אתם (כה, כו).

נראה להסביר את העניין ב' אופנים. א) איתא ב'קדושת מרדכי' מלעלוב זי"ע. לכאורה צריכים להבין, למה החזיק יעקב אבינו ע"ה בעקב עשו, והרי כבר היה ברור באותה שעה שעשו הוא שיצא ראשון וכי סבר שיוכל לפעול דבר מה באחיזתו ולהפוך הסדר?

אלא שלימוד גדול למדנו מכאן, שכמה שיש ביכולתו של אדם להילחם ברע עליו לעשות ולא לשאול שאלות אם יועיל או לאו, וכאשר אנו רואים כאן שיעקב אבינו עשה פעולה שלו לכאורה לא נראה בה שום פתח תקוה שיועיל משהו, ואכן ע"י פעולתו זאת להכניע את עשו זכה שלבסוף מכר לו את הבכורה, ומזה צריך כל אדם ללמוד שאף על פי שהוא בשפל המצב בשאול תחתית ועפ"י דרך הטבע לא נראה מאין יבוא עזרו, עם כל זה אסור לו להתייאש וצריך הוא לעשות כל מה שביכולתו, ועל ידי זה יזכה

אור החיים המבואר במתיקות ועריבות טוב התורה

אור החיים המבואר
המבואר והמפורש על כל פרקי התורה
במתיקות ועריבות
טוב התורה

אור החיים המשולב
המבואר והמפורש על כל פרקי התורה
במתיקות ועריבות
טוב התורה

מרכז הזמנות: 1800-22-55-66 ובחנויות הספרים המובחרות

עוז והדר
חיים של תורה

הגאון רבי מאיר צוויבל שליט"א: יצחק אבינו ידע שעשו הרשע יכפהו אחר כך לברכו, ויאמר 'הלא אצלת לי ברכה' לפיכך התחכם והקדים לברך את יעקב בברכת 'הוה גביר לאחריך', ומה שקנה עבד קנה רבו, וממילא כל מה שיברך את עשו יהיה הכל ליעקב.

חיך הילד בפקחות והוציא מכיסו חתיכת מצה באמרו: 'שערת' בעצמי אבי שתעשה כן, ולפיכך הקדמתי והורדתי לעצמי חתיכת אפיקומן קודם שהחזרתיה לך...'.

'אף אני כן' סיים 'החמדת שלמה' את סיפורו, שיערתי מראש שתרצה לערער על הפסק בטענה שיש לשמוע את דעת אביך, לפיכך הקדמתי והרצתי לו את השאלה...', ובדבריו הוציא 'החמדת שלמה' מכיסו מכתב מר' עקיבא אייגר זצ"ל בו הוא מסכים עמו לפסק הלכה שהכסף שייך ליורשים ולא לבנו ר' שלמה.

והנה, איתא במדרש בפרשתן (הובא בדברי יואל) וז"ל: 'בא אחיך במרמה - בחכמת תורתו, ויקח ברכתך, הוציא אפיקומן והראה לו, ע"כ, והוא תמוה. אך לפי העובדא הנ"ל יובן היטב, דהנה יצחק אבינו ידע שעשו הרשע יכפהו אחר כך לברכו, ויאמר 'הלא אצלת לי ברכה' (בראשית כז, לו) לפיכך התחכם והקדים לברך את יעקב בברכת 'הוה גביר לאחריך' (שם כז, כט), ומה שקנה עבד קנה רבו, וממילא כל מה שיברך את עשו יהיה הכל ליעקב. ולכן הוציא לו אפיקומן להראות לו שכבר התחכם כנגדו, כמעשה של רבי העשיל עם האפיקומן.

(הגאון רבי מאיר צוויבל שליט"א - גליון המאיר)

זצ"ל. כידוע היה הרבי ר' העשיל חריף ופקח מילדותו, פעם אחת ישבו אביו ובני משפחתו בליל הסדר, וכאשר הגיעו לצפון לא מצאו את האפיקומן במקום שהניחוהו, הבין האב מיד שיד 'העשיל' בדבר, ופנה אליו בבקשה: 'הוצא נא את האפיקומן שהחבאת', אך הילד סירב להשיב את האפיקומן אלא אם כן יבטיחו לו בגד משי חדש לאחר החג, הסכים האב לתנאי והילד החזיר את האפיקומן. אולם, כאשר חילק אביו את האפיקומן דילג על הילד העשיל ולא נתן לו מאומה, שאל הילד: 'מה אתי? מדוע אני מקבל אפיקומן?', ענה אביו 'לא אתן לך מן האפיקומן אלא אם כן תפטרני מהבטחתי אשר הבטחתי לך!'

חכמת הרבי ר' העשיל בילדותו

כאשר נפטר חותנו של הגאון ר' שלמה אייגר זצ"ל הניח צוואה שהוא מקדיש ארבעים אלף כסף מממונו שלא יתחלקו בירושה, וינתנו לנכד הראשון שיוולד ויקרא על שמו. והנה, כעבור זמן קצר נולד בן לר' שלמה ונקרא על שמו של החותן, אך לדאבונו הלב לא האריך הילד ימים, ונפטר תוך שלשים יום ללידתו.

כעת נתהווה דין ודברים לגבי הכסף המובטח, ר' שלמה דרש לקבל את הכסף כפי שנכתב בצוואה, לעומת זאת טענו שאר היורשים שהכוונה היתה לוולד בן קיימא, שישא את שמו של זקינו בעולם, וכיון שנפטר הילד אין לו כל זיקה לכסף והוא צריך להינתן לילד הבא שיוולד ויקרא על שמו.

הגיעו הדברים לבית דינו של הגאון בעל 'חמדת שלמה' זצ"ל, שהתקבל אז לאב"ד בעיר רבתי ווארשע, החמדת שלמה שמע את טענות שני הצדדים ובקש שלשים יום להרהר בדבר, כעבור חודש ימים חזרו לבית הדין, והחמדת שלמה פסק לטובת היורשים. אולם ר' שלמה איגר ערער על פסק הדין ובקש מן הדיינים שישלחו לשאול את חוות דעתו של אביו בנידון.

נענה החמדת שלמה ואמר לו: 'הבה ואספר לך מעשה שהיה עם הרבי ר' העשיל מקראקא

הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א: הדא הוא דאמרי אינשי: גדול כוחו של מי ששירת אצל הצדיק, הגם שאין לו תכלית ועתיד, יותר מכסף וזהב שיכולים להרוויח בהם הרבה...

זבל פרדות מאשר כסף וזהב. אלא יש לפרש הכוונה על דרך מה שאמר פרעה להגר על בית אברהם אבינו (ב"ר מה). 'מוטב שתהא שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר'. וזהו שאמרו גם כאן: מוטב להיות עבד הגורר זבל ושופכין בביתו של יצחק אבינו, משמש בקודש, מלהיות שר ממונה על הכסף וזהב בבית אבימלך.

ושמא יש להוסיף על דבריו ולומר שהיא הנותנת בעצם החשיבות של 'זבל פרדותי', בהקדם מה שיש להבין: מפני מה תפסו בלשונם ואמרו דווקא על הפרדות ולא אמרו על הסוסים והחמורים, שהם נפוצים יותר, או שיאמרו בכללות על הבהמות. אלא שבשונה משאר הבהמות המולידות, ויש מכל אחת תועלת על העתיד, הרי הפרדה אינה יכולה להוליד ואין ממנה תועלת אלא על מה שהיה ממנה בעבר. הדא הוא דאמרי אינשי: גדול כוחו של מי ששירת אצל הצדיק, הגם שאין לו תכלית ועתיד, יותר מכסף וזהב שיכולים להרוויח בהם הרבה.

(הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א - ספיר ויהלום)

מסערת וזינוץ זיע"א, פרשת במדבר).

מעשה ואחד המשמשים בקודש בביתו של הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זיע"א הגיע אל הרה"ק רבי יעקב מפשעווארסק זיע"א והגיש לפניו 'קוויטל' - פתקא טבא בה העלה והזכיר את שמו ושמות משפחתו לטובה ולברכה. נענה הרה"ק מפשעווארסק ואמר בתוקף רב: מי שזכה לשמש אצל 'הבעלזער רב' אין הוא מסכים לקחת ממנו 'קוויטל' בשום אופן, שכן יש מהם שראויים בעצמם לקחת קוויטל.

על הפסוקים (בראשית כו יב-יג): 'וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הָהָא וַיִּמְצָא בִּשְׂנָה הָהָא מַאָה שְׁעִירִים וַיְבָרְכֵהוּ ה' וַיַּגְדֵּל הָאִישׁ וַיִּלָּךְ הַלֹּחַ וַיַּגְדֵּל עַד כִּי יַגְדֵּל מְאֹד, ופירוש רש"י: כי גדל מאד - שהיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך, היה דורש הרה"ק ה'דברי ישראל' ממודוץ זיע"א כמין חומר, בהקדם מה שיש לתמוה: היתכן שיאמרו גוזמא שכזאת להעדיף

לְשִׁמּוֹשׁ הַצְדִּיקִים

בשנה הראשונה אחר הסתלקות הרה"ק 'אהבת ישראל' מוויזניץ זיע"א, ישבו חבורת חסידים ואנשי מעשה בעיר סערעט. נענה אחד מהם ואמר: אם הייתי זוכה לשמוע לפחות עוד פעם מפי הסבא קדישא מלכויות זכרונות! ושופרות הייתי מוכן לשכב על דף הטהרה! הפטיר השני לעומתו: לי אין השגות גדולות כל כך, לדידי אסתפק בדבר מועט עבדו הייתי מוכן ללכת על לוח הטהרה: אם הייתי זוכה עוד פעם להדליק בגפרור את הסיגריה של הרבי!

כה היו פעם החסידים דבוקים ומקושרים לצדיקים שבדורם. והרי מצינו בגמרא (ברכות מז: אפילו קרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ, ואם הגמרא מעידה עליו שקרא ושנה הרי שמדובר באדם שיועד ללמוד טובא, ועם כל זה, אם לא שימש תלמידי חכמים הרי הוא עם הארץ. ואמנם מי שדבוק ומקושר בצדיק יכול ללמוד מכל תנועה, עובדה ומימרא, דרך בעבודת השי"ת ויראתו ('מקור ברוך' להרה"ק רבי ברוך

תשובות אקטואליות

מבית הוראה אביר יעקב

השבוע במדור:

צביעת רצועות התפילין בזמננו עם דבק אם הוי חציצה | ברירת פתקים בשבת לפני שינה | בעל מסעדה האם יש לו איסור למכור לאדם שלא יברך ולא יטול ידיים?

שביטלו לעולם, לא נקרא חציצה, וגם אינו משנה בכך שמו ותוארו ולא דמי לצבע כימי שמוסיף בדיו כדי להוסיף בשחרות לנאותו, שניכר ולכן יש לדון דחוצץ, וכמו קלף משוח שניכר, דהמשיחה הוי חציצה אבל ברצועות כשמשחיר על הדבק לא ניכר כלל שיש כאן דבר החוצץ לאחר ההשחירה, ואין לפנינו אלא רצועות הנקראים רצועות שחורות, וכשמן כן מראהו, לא נקרא חציצה.

אמנם עיקר מצות השחירה היא בגוף הרצועות ממש, בלא אמצעי של דבק וכיו"ב, וכשאין שום חציצה אולי עדיף טפי, והיינו שהרצועות גופא יהיו שחורות, ולכן נראה דאף שזהו טורח טפי לצבוע כמה פעמים, מ"מ כדאי היא מצות תפילין להדרו בזאת שהרי שחרות של רצועות הלמ"מ, אבל גם בהושרו ע"י דבק אין לפקפק לע"ד בכשרות הרצועות. (ובמק"א הזהרתי דמצוי שמשחיר כמתעסק והיינו שנופל צבע גם מהמברשת ואז פסול, ושחור ע"ג שחור אולי לא מועיל, ומאד הזהיר ע"ז מרן הגאון וצדיק רבי יעקב קנייבסקי זצ"ל, ולא נוהגין בזה, וישתדל בס"ד אצלו שהרצועות לא יפול עליהם הצבע כלל כמתעסק וכמ"ש).

הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א
ראב"ד העדה החרדית מח"ס תשובות והנהגות

צביעת רצועות התפילין בזמננו עם דבק

שאלה: קבלתי שאלתו בענין הרצועות שנתברר לו דבר חדש ופלא אצל מעבדי הרצועות, דלמעשה צבע הרצועות נקלט בקושי, ע"כ משתמשים במין דבק ועמו הצבע ועי"כ נקלט מהר וטוב, ושאלתו אי כשר למעבד הכי, דשמא הוי הדבק חציצה בין הצבע לרצועות. וכותב שהזמין במיוחד בשבילו צביעה בלי "דבק" הנ"ל, ואכן למעשה הצביעה קשה מאד וצריך לצבוע ולחזור ולצבוע כמה פעמים עד שנקלט השחרות, ושואל אם אפשר לסמוך על הנהוג או שמא יש לחשוש בזה לחציצה כיון שנתברר לו בבדיקות ונסיונות שהדבק לרצועות יש בו ממש ויכולים לקולפו, ולדבריו כמעט כל צובעי הרצועות נכשלים בזה שיש ממשות של חציצה, ובלא הדבק הנ"ל רק לאחר טורח ויגיעה מצליחים להשחיר, ומבקש ממני חו"ד אם צריך להקפיד ע"ז.

תשובה: ונלע"ד דאין בזה חשש חציצה, דכיון

בשבת, היות שמתחילה כל בפתקים מעורבבים יחד בשקית אחת?

תשובה: היות שעצם השימוש בפתק הוא רק כשה'מעורר' רואה אותו בבוקר, הרי זה כמו בורר אוכל מתוך פסולת לאחר זמן, ואסור (ראה שו"ע סי' שיט סעיף ב), והגם שהבחור הולך לישון ולא יכול יכול להניח את הפתק סמוך לשימוש - בכל זאת אסור. והעצה לזה שיכינו לפני שבת כמה שקיות, ובכל שקית יניחו פתק מצבע אחר, כדי שמתחילה לא יהיו מעורבבים יחד.

הגאון רבי יהודה אריה דינר שליט"א
דיין ורב בית הכנסת 'דברי שיר' בבני ברק

ברירת פתקים בשבת לפני שינה

שאלה: בישיבתנו נוהגים להעיר בשבת בבוקר כל בחור לפי בקשתו, למשל מי שרוצה שיעירו אותו בשעה חמש בבוקר מנח פתק צהוב ליד שמו ברשימת השמות, ומי שרוצה לקום בשש בבוקר מניח פתק כחול, וכן על זה הדרך, האם כשלוקח פתק צהוב או כחול יש בזה משום בורר

קו 'מחברים' לשאלות בהלכה 02-803-9999

תשובות בהלכה מפי הרבנים הגאונים שליט"א

הרב יצחק אברהמוביץ' | הרב יצחק מאיר אדלר | הרב אברהם מרדכי ארשטר | הרב פנחס בלוי | הרב ישראל ברלינר | הרב אהרן מרדכי גרין | הרב שבח דוידוביץ | הרב ישראל הורנצ'יק | הרב ברוך וידיסלבסקי | הרב ישראל זילברברג | הרב שאול משה טיטלבוים | הרב אברהם מרדכי לוינגר | הרב יחיאל מיכל לנדאו | הרב יחיאל רבינוביץ | הרב רפאל יצחק רוזמרין | הרב שלמה חיים רוזמרין | הרב משה רוטשטיין | הרב שמעון רוסק | הרב ישראל שאהן | הרב אברהם יהודה שטיין | הרב שמואל יוסף שטיצברג | הרב יוסף מרדכי שלמון

תשובות אקטואליות

מבית הוראה אביר יעקב

הנה איסור לפני עיוור מבואר בגמ' (ע"ז ו, ב) דאינו עובר אלא בתרי עברא דנהרא, היינו דווקא באופן שאין השני יכול לקיים העבירה בלא הסיוע שלך, אבל אם יכול לקיים העבירה בלא סיוע ליכא איסור לפני עיוור, לפי הנ"ל ליכא איסור לבתי מלון ומסעדות להאכיל ליהודים שיאכלו בלא ברכה, דיש הרבה בתי מלון ומסעדות איפה שיכולים לאכול.

אבל יש לדון: לפי מה שכתבו התוס' (שבת ג, א) דאע"ג דליכא איסור לפני עיוור כשיכול לקיים בלא הסיוע של השני, מ"מ איכא איסור דרבנן של מסייע לעובר עבירה, לפי הנ"ל אסור למכור. הנה בשו"ת מהרש"ם (ח"ו סימן י"א) נשאל בבתי משקאות שנותנים לאכול ולשתות בכסף לכל הבאים, ורבים המתפרצים מן הישראלים אוכלים בלא נטילת ידים ובלא ברכת המוציא, האם אסור משום לפני עיוור לא תתן מכשול.

ומסיק דליכא איסור: דאע"ג דאיכא שיטות דמסייע לעוברי עבירה איכא איסור אף ביכול לעשותו בלא סיוע, מ"מ דווקא במסייע בגופו או בממונו דרך שאלה, אבל דרך מכירה ליכא איסור דברשותו של לוקח הוא, וכן פסק בשו"ת תורת חסד (או"ח סימן ה') וכן מסיק בשו"ת בית יצחק (או"ח סימן כ"ט), וכן בשו"ת דברי יציב (או"ח סימן פ'), ועיין שו"ת מהרי"א (או"ח סימן ד')

הגאון רבי אשר אנשיל שווארץ שליט"א מח"ס מעדני אשר וראש כולל צאנז בבית שמש

בגמ' (חולין ק"ז, ב) אבל להלכה באמת זה לא עצה למעשה כיון דקימ"ל דחייב בנטיילה. יש לחקור האם יש איסור לבתי מלון או מסעדות שהם בחזקת יהודי להכניס שם יהודים שהוא יודע שמסתמא לא יטלו ידים ולא יברכו, ועובר על לפני עיוור לא תתן מכשול או דילמא ליכא איסור.

בעל מסעדה האם יש לו איסור למכור לאדם שלא יברך ולא יטול ידים?

שאלה: האם יש איסור לבתי מלון או מסעדות שהם בחזקת יהודי להכניס שם יהודים שהוא יודע שמסתמא לא יטלו ידים ולא יברכו, ועובר על לפני עיוור לא תתן מכשול או דילמא ליכא איסור.

תשובה: בפרשתן (כה, לד) ויעקב נתן לעשיו לחם ונזיד עדשים ויאכל וישת וגו'. הנה קימא לן (אור"ח סימן קס"ג) אסור להאכיל למי שלא נטל ידיו, משום לפני עיוור לא תתן מכשול. וכן קיימא לן (אור"ח סימן קס"ט) לא יתן לאכול אלא למי שיודע בו שיברך.

הנה בפנים יפות בפרשתן כתב דיעקב לא רצה לתת לעשיו את הלחם, משום שלא נטל ידיו, ועשיו לא רצה ליטול ידיו דאמר אני עיף, ולכך אמר לו עשיו הלעיטני, ואם אדם מאכיל את השני אין צריך נטילת ידים.

יש להעיר על דבריו: הרי להלכה קימ"ל אור"ח סימן קס"ג האוכל צריך נטילת ידים אע"פ שאחר נותן לתוך פיו ואינו נוגע במאכל. ואולי כוונתו: דהוא סבר כן, כמו שיש צד כזה

שאלות ניתן לשלוח למייל: rav@abiryaakov.com

קו 'מחברים'

שע"י ממלכת התורה עוז והדר

02-803-9999

לשאלות הלכתיות בבית ההוראה הקש 8

מסכת בבא בתרא דף קנט-קסה

ירושת רבנות בבן הבת

גמ': ואי סלקא דעתך לא מצי אמר מכא אבוא דאבא קאטינא דכי כתיב תחת אבותיך יהיו בניך וכו'. (בבא בתרא קנט, ב).

בסוגייתנו דנו בדיון בין הבן הירושא את זקנו, אם ירושתו היא מכא זקנו, שנאמר (תהלים מה, יז) תחת אבתיך יהיו בניך תשייתמו לשירים בכל הארץ, שמשמע שהבנים יהיו במקום אבי האב, או שאינו יורש אלא מכא אביו, ופסוק זה לא נאמר אלא לברכה. ונפקא מינה בבעל חובו של אביו, כשמת האב ואחריו אבי האב, אם יכול בעל החוב לגבות מירושת אבי האב.

והפוסקים דנו בזה עוד לענין ירושת שררה כשררת הרבנות, לדעת הרמ"א (יו"ד סי' רמה סכ"ב) שפסק כדעת הריב"ש בתשובה (סי' רעא) שמי שנתמנה לרב בעיר ומת בנו קודם לכל אדם מדין ירושה, וכן דעת רוב הפוסקים, ודנו אם שייכת ירושה זו גם בבן הבת. שיש מקום לומר שהבת אינה יורשת את רבנות אביה כיון שאינה שייכת בדבר, אם כן אינה יכולה להוריש ירושה זו לקרוביה. ובאמת בשו"ת עבודת הגרשוני (סי' מט) כתב שאין החתן יורש את חותנו ברבנות, שכיון שאין הבת יורשת גדולת ושררת אביה לעצמה, אין החתן יורש את חותנו. ובשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' סט וסי' ע) הסכים עם העבודת הגרשוני בעיקר הסברא שאין החתן יכול לירש את רבנות חותנו מכא ירושת אשתו, לפי שאין האשה שייכת בירושת הרבנות, אלא שמכל מקום כתב שהחתן יורש את חותנו כיון שירושת מינוי ושררה אינה מדין ירושת ממון, אלא שגילתה התורה שחייבים למנות את הבן במקום אביו, ואף החתן הוא כבן לענין זה. אך בשו"ת ברכת רצה (סי' קי וסי' קכג) נקט שאף הבת יורשת את הרבנות לענין להוריש לבעלה.

ולדעת העבודת הגרשוני שאין האשה יורשת את שררת אביה להוריש אותה לבעלה, דנו הפוסקים אם בן הבת יורש את אביו אמו ברבנות אם לאו. ובשו"ת בית יצחק (שם) כתב שאף לדעת העבודת הגרשוני בן הבת יורש את רבנות אביו אמו, לפי שירושתו אינה מכא אמו, אלא מכא אבוא דאימיה, ועל דרך שאמרו בסוגייתנו להך מ"ד בבן הבן שירוש מכא אבוא דאבא. אך בשו"ת שמחת יו"ט (סי' ו) כתב שלדעת העבודת הגרשוני גם בן הבת אינו יורש את רבנות אביו אמו, וכ"כ בחקרי לב (או"ח סי' כג).

ובשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"ד חו"מ סי' שה) הביא בשם מהרש"ם שכתב כסברת הבית יצחק, שגם לדעת הסוברים שחתן אינו יורש את רבנות חותנו מכל מקום בן הבת יורש את רבנות אביו אמו מדין מכא אבוא דאימיה, ופקפק בסברא זו משני טעמים. א' שיש לחלק בסברא זו בין בן הבן לבן הבת, שהרי הרשב"ם (ד"ה דילמא) פירש הטעם משום שבני בנים הרי הם כבנים, וכי היכי דראובן אביו היה יכול לירש את יעקב אביו אילו היה חי כו' כך אני יורש את יעקב מגז"ה כולא מכא ראובן אביו, ומוכח מלשונו שהגדר הוא שאין עדיף דור שני מדור ראשון, וכל ירושה שירוש ראובן שהוא

מדינה אחרת שיבוא להצטרף לתקנותיהם, ונמנע אותו רב מלבוש מפני שלא ביררו לו טיבם של התקנות, ומפני כבודם של אליהם את בנו שידון עמם, וצויה את בנו שלא יחתום כלום בשמו עד שיוודע לו מה טיבם של התקנות ופרטיותן, ולאחר שהלך בנו והצטרף אליהם חתם משמו של אביו על מה שתקנו הם. ובני המדינות ערערו על שאין הרבנים הללו יכולים לכופם לקבל על עצמם מה שתקנו, מכמה טעמים, ועוד טענו שלא חתם הבן מרצונו, אלא מחמת שאחד מהרבנים איים עליו והכריחו לחתום.

וכתב שבן שטוען שחתם על השטר מדעת אביו ובשליחותו, אין הבן נאמן לטעון כן אפילו שאומר שאביו צוהו לחתום, אלא אם כן היה בידו כתב ממנו שיהא פיהו כפיו וידו כידו להסכים לתקנות הללו. ואין אומרים שאין חצוף אדם לחתום מכא אביו אלא אם כן צוהו, ובדאי צוהו כדברי הבן, וכמבואר בסוגייתנו שאין אדם חצוף לעשות את שמו של אביו לסימן בחתימתו. שאדרבה יש לחלק שודאי הדבר מצי שדאם עובר על מצות אביו, אבל אינו רגיל שהוא מיקל ומזלזל באביו, [והביא דוגמא לדבר שרוב העולם עוברים על מצות המקום ברוך הוא אבינו שבשמים בכל יום, אבל אין מצי שבני אדם מקילים ומזלזלים כלפי מעלה], וכיון שהוא לא חתם אלא מכא אביו ולא מכא עצמו, ולגבי אביו בטלה חתימתו, בטלה חתימתו שלו גם לגבי עצמו.

צירוף חצי חלה ללחם משנה

בגמ': הרחיק את העדים שני שיטין מן הכתב פסול פחות מכאן כשר. (בבא בתרא קסב, ב).

בשו"ת באר משה (ח"ה סי' פב, ח"ו סי' עה) נשאל בדיון אדם שיש לו חלה שלמה ועוד חצי חלה, האם יש לו לצרף את מחצית החלה לחלה השלמה כדי שיצטרפו ללחם משנה, וכתב שבשו"ת חתם סופר (או"ח סי' מו) הביא את דברי המנחת יעקב (בסוף ספר תורת חטאת, סי' יב) שההלכה לבצוע על שני ככרות שלמים אינו מדין תורה אלא אסמכתא, שהרי אכילת לחם משנה בשבת הנזכרת בתורה (שמות טז כב), [וכמו שכתב בערוך השולחן (או"ח סי' רעד ס"א) שזהו

דור ראשון, יורש גם בנו שהוא דור שני. ואם כן אין סברא זו שייכת אלא בבן הבן שאביו ג"כ יורש, אבל בבן הבת, שאמו אינה יורשת, ודאי גם הוא אינו יורש מכא אביו אמו. ועוד יש לפקפק מטעם אחר, שמדברי הפוסקים אין מבורר אם להלכה פוסקים כסברא זו דמכא אבוא דאבא קאטינא, ועיי"ש שהאריך. ולכן מסיק שלדעת הסוברים שהחתן אינו יורש את רבנות חותנו, ה"ה שאין בן הבת יורש את רבנות אביו אמו.

במצוא דאורייתא צריך גם קנין וגם כסף

בגמ': שדות בכסף יקנו. (בבא בתרא קס, א).
החיד"א (ראש דוד פר' בא) דייק בדברי הכתוב, 'משכו וקחו לכם צאן' (שמות יב, כא), ולכאורה למה צריך משיכה, וכן צריך להבין מה בא לומר תיבת 'לכם'.

וביאר, דהנה כתב במחנה אפרים (קנין ומשיכה, ב), דבקניית האדם חפץ למצוא דאורייתא, כגון אם קונה אתרוג למצוא אינו קונה במשיכה לבד כיון שזה קנין מדרבנן, וצריך ליתן כסף כדי שיהיה קנין מדאורייתא. על פי זה יש לומר, דהוא הדין בכסף בלא משיכה גם כן לא קנה למצוא, דכיון דתיקנו רבנן דכסף לא קנה, הפקר בית דין הפקר, וצריכים את שניהם גם כסף וגם משיכה כדי לקנות המצוה.

וזהו פירוש הכתוב 'משכו וקחו לכם', משכו במשיכה וקחו בכסף, כמאמר הכתוב 'שדות בכסף יקנו' (ירמיה לב, מד).

חתם על השטר וטוען שעשה כן מדעת אביו ובשליחותו!

בגמ': ודלמא בשמיה דאבוא חתם לא שביק איניש שמיה ידידיה וחתים בשמיה דאבוא. (בבא בתרא קסא, ב).

בלקט יושר (יו"ד עמוד עה ענין א) דן בשאלה שבאה לפניו אודות רבני כמה מדינות שנתאספו יחדיו לתקן תקנות בעניני שטרות, ובקשו מרב של

פניני הלכה מתוך תלמוד בבלי
המבואר מתיבתא על סדר הדף
היומי שילמד השבוע

פניני הדף היומי

מה ס"א) ביאר שהחשש הוא כשמניח גליון בצד ימין של חתימת העדים, ועיין שם עוד בזה]. ולכך ממלאים את גליון הכתובה בציורים, בשביל שלא יחתמו העדים בראש שורה תחת שורות הכתובה וישאר גליון פנוי.

ומשום שיש לחוש בכתיבת פסוקים בלא שרטוט, וכמו שכתב בתשב"ץ (שם ס' ה), לכך יש לכתוב חרוזים אבל לא פסוקים, ומכל מקום נכון הדבר למלאות את הגליון ולא להניחו חלק.

אדם שהוציא לעז על חברו בשקר אם נפסל לעדות

בגמ': א"ל כלך מלשון הרע הזה וכו'. (בבא בתרא קסד, ב).

בשו"ת בשמים ראש (ס' כח) כתב לדון באדם שהוציא לעז על איש אחד שגנב בברצלונא לפני שנה, וכשתפסוהו והביאוהו לבית דין, לא ידע האדם שהוציא את הלעז, היכן גנב אותו פלוני, וגם נתפרסם הדבר שלא היה כלל בכל אותה שנה בברצלונא, ונמצא שעשה רעה גדולה במה שהוציא לעז זה, והשואל היה סבור שלכך יש לפסלו לעדות, ומכל מקום יהיה כשר לעדות אשה במסיח לפי תומו.

והשיב, שאין לפסלו לעדות מחמת דבריו הללו, שאם באנו לפסול לעדות את בעלי לשון הרע ואת המטיילים מום ודופי באנשים אחרים, אם כן לא מצינו איש מישראל שיהיה כשר לעדות, ודברי לשון הרע שגורים הם בפי הבריות ההדייטות ונעשה להם כהיתר. ודווקא עד שבא להעיד שקר בבית דין ועבר על 'לא תענה' הרי הוא נפסל לעדות. ועוד כתב לענין מסיח לפי תומו, שכל שהוחזק לדבר סרה על חברו ובדבר העתיד להתפרסם בקל, אפשר שאינו נאמן כשמסיח לפי תומו. וכתב שיש לומר שבפעם אחת שדיבר סרה על חברו, ייפסל מלהיות נאמן על מה שמסיח לפי תומו. וראה בהגהות כסא דהרסנא שדן בדברי הבשמים ראש.

וחומרי שאפשר למודדו בידים, ולראות את צורתו החומרית אם הוא שלם או חסר, כגון 'לחם משנה' וכן שורה ומחצה בשטר, שאפשר לברר על ידי מישוש ומדידה שאינו שלם, שבאופן כזה אין אומרים שאחד ומחצה נחשב כשנים. לבין דבר התלוי בזמן שהיא ענין רוחני הגבלת הזמן, וכגון אשמורה שהיא שלש שעות או ארבע שעות [והדבר תלוי אם הלילה נחלק לשלוש משמרות או לארבע כמו שנחלקו תנאים בברכות (ג:)], או כגון יום אחד ושני ימים, שאי אפשר למשש ולמודד כדי לברר אם הוא פחות או יותר, ורק בהשערה וחישוב יודעים את ההבדל בין שעות מרובות או מועטות. בזה שייך לומר שגם חצי נחשב אחד, ואחד ומחצה נחשבים שתיים. והביא סיוע לדבריו ממה שכתב בדרכי שלום (למהרש"ם, כללי הש"ס אות שיו) על דברי הגמרא בברכות (ג:) שמשמרה ומחצה נחשבים כשני משמרות, שאף שבגמרא ערכין (ט). מבואר שאחד ומחצה נחשב אחד [ראה רש"י שם ד"ה שהיתה], יש לומר שפעמים נקראו כך ופעמים נקראו כך ושניהם אמת. וכוונתו לחילוק שנתבאר לעיל בין דבר גשמי לדבר רוחני.

טעם למנהג לצייר ציורים בגליון הכתובה

בגמ': שיטה אחת נמי פסול. (בבא בתרא קסג, ב).

בתשב"ץ (ח"א ס' ו) כתב לסייע למה שנהגו לצייר ציורים ופסוקים בגליון כתובת החתנים, שנהגו לעשות גליון גדול לנוי, וממלאים אותו בפסוקים וציורים. והיינו על פי מה שכתבו התוספות (קסג: ד"ה שיטה) שלא יניחו העדים גליון מצד חתימתם אפילו בשטרות, שמא יחתוך המלוה את כל השטר שנכתב למעלה מן העדים ויכתוב מה שירצה בשטר חדש באותו גליון שבצד חתימת העדים, ושטר הבא הוא ועדיו בשטה אחד כשר, כמבואר בסוגייתנו. [ובפרישה (חו"מ ס' ו

דין תורה ולא אסמכתא] ואם כן אפשר לומר שדי לזה בכרך ומחצה, כמבואר בברכות (ג:) לענין משמרות הלילה, שאף משמרה ומחצה נחשבים כשני משמרות.

והחתם סופר נחלק על המנחת יעקב, משום שיש לדחות את ההוכחה מדברי הגמרא בברכות, שמשלשון הכתוב (תהלים קיט קמח) קדמו עיני 'אשמורות' מדייקת הגמרא שמיעוט רבים שנים, ואין מוזכר 'שנים' בפירוש, ולכן שייך לומר שגם מחצית אשמורה נחשבת כשלמה, וכוונת הכתוב למשמרה ומחצה. מה שאין כן במקום שהוזכר בתורה 'שנים' בפירוש אין החצי בכלל, וכיון שגבי לחם משנה מפורש בפסוק (שמות טז כב) 'שני העומר לאחד' אין להחשיב את מחצית הכיכר כשלם להצטרף ללחם משנה. ובגליוני הש"ס (ברכות ג: ד"ה ר' אשי) כתב שמסוגייתנו יש להביא ראיה ברורה לדברי החתם סופר שהחצי אינו נחשב כשלם, שהרי בבביתא מבואר שאם הרחיק את העדים שני שיטין נפסל השטר, ודייקה הגמרא שכשהרחיק רק שיטה ומחצה השטר כשר, הרי שהחצי אינו מצטרף לשנים. ובבית אהרן (מגיד, ח"ד ערך אחד וחצי) הקשה שמהמשך דברי הגמרא מבואר להיפך, שהגמרא דחתה שממה ששינוי בסיפא שהרחיק שיטה אחת כשר, משמע שאם הרחיק שיטה ומחצה הרי זה פסול, ושוב הביאה הגמרא דברי התוספתא שמפורש בה שאם הרחיק פחות משני שיטין כשר. ודקדק בבית אהרן מדוע הוצרכה התוספתא לנקוט שפחות מכאן כשר, ולא כבר מבואר כן מהלשון 'שני' שמשמע שנים והרי אחד ומחצה. אלא מוכח מכך שלשון 'שני' יש לפרשו אחד ומחצה כמו שמצינו בברכות (שם), ולכן הוצרכה התוספתא לפרש הדין שפחות משני שיטין כשר. ומה שבתחילה דייקה הגמרא מהלשון 'שני' שפחות מכך כשר, יש לומר שדרך הגמרא להקשות גם מה שאין בו קושיא כל כך, עד שהשאלה נפשטת בבירור, ולכן דייקה הגמרא מלשון 'שני' אף שאינו דיוק כל כך, כדי לבוא לבירור האבעיא מכח התוספתא שמפורש בה ש'שני' היינו דווקא.

ובמשנה (להלן קסה:) שנינו 'כסף זוזין דאינון ונמחק אין פחות משתיים', והיינו שאם היה כתוב בשטר מנין הזוזים שלוה ולאחר מכן נמחק המנין, הדין הוא שחייב לו שנים. ובפני שלמה (שם ד"ה במתניתין כסף) תמה מדוע לא נקטה המשנה בלשונה שאין לו אלא שתיים, ולא יותר. וביאר שרצה התנא להשמיענו שמיעוט רבים שנים, ולכן אף ששלם ומחצה נחשבים כשנים, מכל מקום כשהוזכר בשטר זוזים, משמעות זוזים היא לפחות שתיים שלמים, ולא זוז ומחצה, שאין הדרך לכתוב על הלואה זוז ומחצה שלוה שתיים, אלא כותבים את המחצה במטבעות אחרות כגון סלע ושני דינרים. ואף מדבריו מבואר כחילוקו של החתם סופר, שלענין הכלל שמיעוט רבים שנים אף שלם ומחצה נחשב שנים, ולענין מקום שהוזכר במפורש שתיים אין החצי נחשב כשלם. אמנם בריטב"א (יומא סב: ד"ה מיעוט) מבואר שכלל זה של 'מיעוט לשון רבים שנים' אינו מספק, אלא כאילו נכתב שנים בפירוש.

ובבית אהרן (מגיד, ח"ד ערך 'אחד' אות ד, וערך אחד וחצי) הביא באורך את השיטות בענין זה ודן בדבריהם, וכתב שיש לחלק בין דבר גשמי

שי"ס עוז וזהר מניח

מהדורה מיוחדת, תלמוד בבלי מנוקד בתוספת מרור שינון 21 כרכים

מרכז הזמנות: 1800-22-55-66 ובחנויות הספרים המובחרות

הרה"ק רבי יעקב לייזער זיע"א

מפשעווארסק
כ"ז חשוון תשנ"ט

שלא לגרום חלישות הדעת - ויתר על חומרה שנהג אפי' בסיביר

כאשר ביקר חולה בחול המועד סוכות, הוגשו למקום פירות ושתייה כשהחולה מתנצל שעקב חולשתו אינו יכול להכנס עמו לסוכה. רבינו השיבו כי אכילת ארעי מותר ושתה משהו. אחרי כן סיפר רבינו, הייתי בסיביר בקור הנורא, שם לא טעמתי טיפת מים חוץ לסוכה, כעת כדי שלא תהיה חלישות הדעת לחולה, שתייתי מעט מים. (אוצר פניני החסידות)

מדוע לא רצה למחות באלו שפטפטו בשעת שיעורו

רבינו היה מוסר שיעור בבית מדרשו במשניות, וכמובן בנוסח שלו, חלק פטפטו וכו', הדבר היה לא מכובד. פעם החליט אחד לעשות סדר, הוא דפק על הבימה והכריז, מי שרוצה לדבר שתכבד ויצא החוצה. רבינו שתק ולא הגיב מאומה. אחר תפילת ערבית נגשו אליו האנשים להיפרד, כשניגש אותו יהודי, שאלו, איך היו העסקים היום, ב"ה, השיב. ואיך מצב הפרנסה בכללות, ב"ה טוב. האם יש לך נחת מילדיך, ב"ה הודו לה'. ואיך נשמע בבית, הכל בסדר ב"ה. אמר לו רבינו, ישנם כאלו שאין להם פרנסה, ישנם הסובלים מצער גידול בנים, לא זכו לנחת מילדיהם, יש שאין לה מנוחה בביתם. הם באים לכאן בערב ושופכים את מועקותיהם בפני אחרים, יש לתת להם לפרוק את אשר על לבם. (החסיד ר' יוסל לובינסקי ז"ל)

בשנת תשי"ז עבר עם חותנו להשתקע באנטוורפן שבבלגיה. ביום הכיפורים תשל"ז עלה חותנו בסערה השמימה, ורבינו שבכל השנים לא מש מתוך אהלו הקדוש ולא זזה ידו מתחת ידו, הוכתר לממלא מקומו בהנהגת העדה, שדבקו בו בכל לבם ונפשם.

בשנה ראשונה לנשיאותו, נסע רבינו לארצות הברית ונכנס אל הרה"ק רבי יואל מסאטמר זיע"א. רבינו ביקש מהרבי מסאטמר שיברכו, והרבי המארח השיבו לאלתר, הרי אתה עצמך יכול לברך.

מפורסם היה באהבת ישראל העזה שקנה בקרבו ובענוותנותו המופלגת, כאשר לאחר שהחל להנהיג עלה על הספסל בבית מדרשו להוריד ספר מסוים, העיר לו מאן דהו שהמעשה אינו מתאים לרבי, מיד התנצל ואמר, שכחתי שאני רבי.

כאשר היו באים לומר לו שברכתו הקדושה התקיימה, באה ישועה בצורה מופתית, היה מבטל את המופת לגמרי, כשהוא משתדל לעשות פעולות של שפלות מחמת זה.

בראשית שנת תשמ"ו חלה קשות, ולמרות שהתאושש מחוליו כעבור מספר חדשים, כוחותיו לא שבו אליו כבראשונה. במשך השנים חלו התדרדרויות נוספות במצב בריאותו, ובכל זאת המשיך בעבודתו הקדושה ופעל ישועות לרבבות בקרב הארץ. עד היום המר והנמהר, יום ב' לסדר 'הקול קול יעקב', ז"ק במרחשון, בו השיב את נשמתו הטהורה לאדון כל.

מנוחתו כבוד באהל חותנו הקדוש, בעיר פיטע שבהולנד, נדפס ממנו הספר י"ג אורות מסיפורי הקדוש שסיפר, אוסף מכתביו בשם כתבי קודש, ועוד קונטרסים רבים מדברי תורתו. (זכות אבות, עולם החסידות, שבת בשבתו).

נולד ביום ט' טבת תרס"ז לאביו הגה"ח רבי דוד יצחק לייזער מיאשליסק. משחר טל ילדותו למד אצל אביו, וטרם הגיע לעול המצות, כבר ידע כמה מאות דפים גמרא בעל פה. כן למד מפי הגאון רבי יצחק זאב פיהער, שבא לכהן ברבנות העיירה בשנת תרע"ט לערך. לאחר מכן נתקבל בישיבתו של הגאון רבי דוד צבי זעהמאן, רבה של דוקלא.

רבו המובהק היה הרה"ק רבי חנה מקאלושיץ זיע"א, בו דבק בכל נימי נפשו, ובצל קדשו הסתופף משנת תרפ"ד עד פרוץ המלחמה בשלהי תרצ"ט.

רבי חנה העריכו ביותר, כאשר הילך פעם לצדידי רבו הקדוש, ניגש יהודי עם קויטל אל הרבי מקאלושיץ, והוא אמר לו, אתה יכול ליתן את הקויטל לאברך הזה, והראהו על רבינו.

בשנת תרצ"א ועודנו בימי בחרותו, התקבל לשמש ברבנות יאשליסק והיה נערץ ביותר על ידי כל תושביה. בשנת תרצ"ה, היה לחתנו של הרה"ק רבי משה יצחק גווריצמאן מפשעווארסק זיע"א, המכונה רבי איצקל, לאחר נישואיו עזב רבינו את עיר מולדתו יאשליסק בה כיהן כרב, והתיישב על יד חותנו.

בראשית שנות המלחמה, הוגלה רבינו עם חותנו לערבות סיביר, והיתה בכך הצלה להנצל מצפורני הרשעים ימ"ש, בתום המלחמה נותר יחיד מכל משפחת בית אביו, הי"ד.

בשובו לאחר המלחמה מגלות סיביר לפולין, פגש בחסיד שאמר לו על דברי חז"ל כי האדם נשאל 'נשאת ונתת באמונה', האם נשאת ונתת עם בני אדם, להשריש בהם אמונת א-ל עולם, אמונת חכמים וצדיקים, וכן י"ג עיקרי אמונה. רבינו קבל את הדברים, ומאותו יום קיבל על עצמו לספר סיפורי צדיקים, כדי להשריש אמונה בבני ישראל. (יפה שיחתן)

בשנים בהן הנהיג את עדתו, יושב היה בסעודת 'מלוה מלכה' שעות ארוכות כשהוא מאריך בסיפורי צדיקים. רגיל היה לומר, כי אפילו אם הסיפורים יחזקו באמונה לדקה אחת בלבד, כדאי לו לספר אותם. פעם בימים הנוראים התבטא, רבים מבקשים זכות בימים אלה, אני שומר לעצמי זכות זו שאברכים בקצווי ארץ מתאספים לסעודת מלוה מלכה, ומספרים סיפורי צדיקים ששמעו מפיו.

פעמים היה דרכו בקודש לפתוח בדבריו, אין לי תורה לאמר עבורכם, ובכן אספר סיפורי צדיקים. ישועות רבות ממשיך היה בסיפוריו בכל הענינים. לאחר המלחמה התיישב בעיר ברעסלוי, שם נתמנה לדיין בעניני עגונות וכדומה, ולאחר תקופה קצרה נסע לגור במחיצת חותנו בפאריז שבצרפת, בה הקים חותנו הקדוש את בית מדרשו ששימש כמגדלור של יהדות בדרך התורה והחסידות, שהפיץ אלומות אור לכל רחבי אירופה אחר שנות המלחמה הקשה.

הרה"ק רבי אברהם אביש קנר מטשחויב - חיפה

כ"ט חשוון תשמ"ד

כל ימיו עסק בתורה בהתמדה גדולה, והיה בקי נפלא בכל חדרי תורה. שולחן ערוך אורח חיים ידע בעל פה מילה במילה, עם הט"ז המגן אברהם והבאר היטב.

סדר יומו החל בשעה שתיים ושלשים לפנות בוקר בטבילה במקווה, לאחר מכן התפלל עבור הקוויטלאך שקיבל אמש באמירת תהלים, אחר עסק בתורה במשך כמה שעות רצופות עד תפילת שחרית. גם בשאר שעות היום היו לו סדרי לימוד, הן בגפ"ת עם ראשונים, הן בשולחן ערוך, ובעוד ספרים. בספר מנחת חינוך הייתה לו קביעות ללימוד מידי ליל שישי.

נסתלק בפתאומיות בליל שבת קודש פרשת תולדות, כ"ט חשוון תשמ"ד, לאחר שערך את שולחנו כהרגלו.

נטמן במקום אותו רכש בחייו, בבית החיים העתיק שבטבריה, אחר שנטמן בו אחיו רבי ברוך שלא השאיר אחריו זרע של קיימא, רבינו שחשש שלא יפקדו את ציונו, רכש לעצמו חלקת קבר על יד אחיו, כדי ששיעלו על ציונו, יפקדו גם את ציון אחיו. כן ציוה שמידי שנה כאשר יאמרו קדיש על ציונו, יאמרו קדיש גם על ציונו של אחיו.

חיבר והוציא את ספרו אהל קדושים, בו מעט מדברי תורתו, וכן עובדות ואמרות קודש מאביו ומזקניו הקדושים. (אהל קדושים, היכלות גליון מ"ג)

בקיאותו הרבה בכל חלקי התורה

סיפר הרה"ח ר' חיים קיין שהיה ממתפללי בית מדרשו של רבנו בחיפה, בימי בחורתי למדתי בישיבת הגר"א בחיפה. יום אחד הזדמן לישיבה יהודי ת"ח ובר אוריין אשר לרגל הפצת עלון תורני מסוים נשאר בחיפה ללינת לילה, ונשאר ללון בישיבה. בשעות הערב התקיים בביהמ"ד שיעור בתנ"ך והלה ישב בצד והקשיב לשיעורו של המגיד שיעור, שלימד בספר שמואל ב פרק טז.

אחר השיעור שאל את הבחורים מה המקור של רש"י הק' שם בפסוק י', שכותב ששמעי בן גרא היה ראש הסנהדרין, אף אחד מהבחורים לא ידע לענות, ואז אמר האיש שאלה זו שאלתי את הרב מבריסק, והוא ענה לי שאכן בתלמוד בבלי אין לזה מקור, אולי בתלמוד ירושלמי יש. ואני מבטיח עשר לירות לכל בחור שיביא לי מקור לדברי רש"י. אני בהיותי מאנ"ש של רבנו ומהמתפללים הקבועים בבית מדרשו, שאלתי אותו למחרת אחר התפילה מהו המקור לדברי רש"י הנ"ל, רבנו ענה על אתר שדבר זה מופיע בשני מקומות במדרש רבה ומנה מיד את שניהם.

(מרשימות ידידינו הרב יוסף מאיר האס הי"ו)

להשאר עם כל היהודים, לצאת עמהם לגלות. בהגיעו לקפריסין בעיצומו של חג שמחת תורה, ביקש ספר תורה, ונכנס עם מקורביו היישר לחדר האוכל, לשמוח בשמחת התורה ולערוך הקפות, טרם יידע היכן ישתכן במחנה.

בקפריסין נזהר מהמאכלים שחשש לכשרותם, והסתפק רק ברימונים, עקב כך נחלה במחלה קשה והרופאים שחששו לחייו, שלחוהו לבית החולים בארץ ישראל, ואחר קבע את מקום מושבו בעיר חיפה.

ב"א סיוון תש"ח, עבר להתגורר בשכונת חליסה שבחיפה בבית ערבי נטוש שהועמד לרשותו, ועוד באותו היום הקים בדירתו את בית המדרש. בני המשפחה וקומץ עסקנים אספו פריטי ריהוט מבתי נטושים בסביבה, והעמידום בסלון הבית שהפך לבית כנסת, כך הוקמה מחדש חצר הקודש טשחויב.

בין מנחה למערב החל רבינו במסירת שיעור יומי קבוע בשולחן ערוך אורח חיים עם באר היטב, כפי שנהג בבית מדרשו ביאסי, אלא שאחר חורבן יהדות אירופה, הוסיף גם שיעור במשניות לעילוי נשמת הקדושים הי"ד.

מעולם לא נטל בעצמו, ואף לא ביקש שיגישו לפניו דבר מה לאכול או לשתות, הוא ישב ועסק בתורה ובעבודה, ורק כאשר הגישו לפניו, אכל ושתה. הרבנית סיפרה כי משעמדה על הנהגה זו לאחר הגישו, קבלה על עצמה שבכל עת בו היא לוקחת לעצמה מאכל או משקה, תגיש גם לרבינו, וכך נהגה כל ימיה. אף בצוואתה ציותה על בני משפחתה לדאוג לו ולבריאותו, היות ומעצמו הוא לא לוקח שום דבר מאכל או משקה. כן מעולם לא הוסיף מלח למאכליו.

אורו של רבינו זרח ביום כ"ב שבט תרנ"ד, בבית אביו הרה"ק רבי יעקב שמשון קנר זיע"א, שכיהן כאב"ד טשחויב, והיה חתנו של הרה"ק רבי משה הלברשטאם משינאווא זיע"א. בילדותו זכה להסתופף בצל זקינו הרה"ק הדברי יחזקאל זיע"א, וכן שהה רבות במחיצת זקינו הרה"ק רבי משה משינאווא, עד אחרית ימיו זכר במדויק את אשר שמע מפייהם, והשתדל ללכת בדרכיהם.

בהגיעו לפרקו, היה לחתן הרה"ק רבי מרדכי יוסף משה מושקוביץ מסוליצא - שאף זיע"א

בשנת תרפ"ט הוכתר לאדמו"ר על ידי חותנו, ועבר להתגורר בעיר יאסי, שם הקים את חצרו ובית מדרשו שהפך עד מהרה למרכז תורני חסידי, ולתל תלפיות. כעבור שנים אמר כי מלכתחילה חשש קצת להקים חצר חסידית בנוסח צאנז ושינאווא, במקום בו מצויים בעיקר חסידי בית רוז'ין, אולם תוך תקופה קצרה הפך בית מדרשו למקום תורה ועבודה לכל יהודי.

חסידי התרבו מיום ליום, עד שבמשך הזמן גם חסידי שטפנטש בוהוש ופאשקאן, היו ממתפללי בית מדרשו, ואפילו השתתפו בסעודות ההילולא שערך ביומא דהילולא של זקניו הרה"ק מצאנז ושינאווא.

בפרוץ מלחמת העולם נשאר בביתו ביאסי, בחודש תמוז תש"א, ניצל בנס מהפוגרום הנורא שבו נהרגו רבים מיהודי יאסי הי"ד. בשומעו את קולות הפורעים המתקרבים אל הבית, עלו רבינו, הגבאי ובני הבית אל עליית הגג, ואת הסולם משכו אחריהם.

כך שכבו מספר שעות מתחת תקרת הגג הלוהטת, ושמעו את קולות הפורעים המחפשים אחריהם בשאגות מקפאות דם, "היכן הרבי". הללו לא מצאו את הרבי, והסתפקו באי אילו חפצים. לפנות ערב שוב עברו הרוצחים בין הבתים, וכשהגיעו לבית הרבי אמר אחד מהם, הבית ריק, כבר ראינו זאת בבוקר, והמשיכו לבתים הבאים.

לאחר הפוגרום, משנדעו ממדי האסון הכבד, כארבע עשרה אלף קדושים שהיו כשליש מיהודי העיר נהרגו, השתררה ביאסי אווירת נכאים, אותה תקופה הרבה רבינו לעודד לסייע ולנחם את הלבבות השבורים, באותם הימים רבו הפונים אליו לעצה ולברכה, ורבינו הרעיף טללי נוחם על כל אנשי שלומו והסובבים אותו. אך לבו הרחום לא עמד בזה, ובחג השבועות של שנת תש"ג חלה במחלת לב, והרופאים ציוו עליו לשכב במנוחה מוחלטת חודשים רבים.

אחר שהתאושש קמעא, עזב את יאסי לעיר הבירה בוקרסט בדרכו לעלות לארץ ישראל, בשנת תש"ז עלה על אוניית מעפילים, שנתפסה בידי הבריטים שהובילום לקפריסין, אמנם את רבינו הסכימו להפריד מכל הנוסעים ולהניחו להכנס לתחומי ארץ הקודש, אך הוא סירב והעדיף

הרה"ק רבי צבי הירש מרימנוב זי"ע ל מרחשוון תר"ז

נסתלק רבו מרימנוב, אז קיבל את מרותו של הרה"ק רבי נפתלי מרופשיץ זיע"א, אחרי הסתלקות רבי נפתלי ביום י"א אייר תקפ"ז, החל להנהיג נשיאותו ברמה ורבים מגדולי וצדיקי דורו הגיעו להסתופף בצל קדשו.

קרוב לעשרים שנה הנהיג את העדה, בשבוע פרשת חיי שרה תר"ז נפל למשכב, ביום ד' ער"ח כסלו לעת ערב קרא לרבנית, בתו בת השבע ובנו בן השלוש, ויברכם בדמעות שליש, אחר התפלל ערבית בקול גדול, אור ליום ה' ל' מרחשוון ברוך 'שהכל נהיה בדברו', אחר השכיב עצמו ויצאה נשמתו בטהרה, נטמן ברימנוב סמוך לציון רבו. (מבשר טוב)

אורו של רבינו זרח בקהילת דומבורובא בבית אביו ר' יהודה לייב כ"ץ ז"ל בשנת תקל"ח, בהיותו כבן עשר שנים נפטרו אביו ואמו וזה אחר זה והותירוהו בודד בעולם, בן אחי אמו שהתגורר בטורנא הסמוכה, אספו אל ביתו וגידלו כבן.

משראה כי אין בידו בכדי לזונן, גמר בדעתו ללמדו מקצוע ממנו יתפרנס, מסרו לידי חייט ירא שמים שיגדל בביתו וילמד מקצוע, ובתמורה ישמש הנער כעוזרו בעבודתו.

העלם היה ירא ה' וחרד על דברו, התפלל באריכות בבית הכנסת, וניצל כל רגע פנוי ללימוד ולתפילה, מקבץ היה פרוטות שקיבל חלף עבודתו וקונה בהן נרות, כלילה עת שכבו בעל הבית ופועליו על יצועם, יושב היה בהחבא מאחורי התנור ועורך תיקון חצות בדמעות שליש, אחר היה יושב ועוסק בדברי נעים זמירות ישראל בשירות ובתשבחות, מעט טרם אור בוקר היה מכבה את נרותיו, ועולה על יצועו.

בהגיעו לשנת החמש עשרה החלה רוח ה' לפעמו, שוטט בדעתו והתבונן מה תהי אחריתו, אף אם יהיה מוצלח במלאכתו, מה בצע ומה פרי ישוה לו, לא מצא מנוח לנפשו הסוערת. עד שהגיע היום בו החליט לעזוב את אדונו החייט, והוא נפרד הימנו בהודאה על כל אשר עשה עמו.

אחר הלך להיפרד מקרובו מאמצו, הוא גער בו על הרעיון המשונה לעזוב בית מסודר עם אש"ל מושלם ומקצוע לחיים בו יתפרנס, ואמר, אך נרפה ועצל אתה, תואנה מבקש הינך לילך בטל בחיים. אך הוא עמד על דעתו, ויצא את העיר מבלי הסכמתו.

הנער היתום נע ונד מעיר לעיר חסר כל, עד אשר הזדמן לעיר פריסטיק, שם בבית מדרשו של הרה"ק רבי מנחם מנדל מרימנוב זיע"א, ישב עם בספר תהילים בידו ומעיניו ניגרו נחלי דמעות.

יושבי בית המדרש נבהלו לראותו כך והתענינו בו, מה מלאכתו ולהיכן מועדות פניו, והוא סיפר כי הינו יתום מאב ואם, בודד בעולם, והינו מחפש אחר האיש שיוורנו אורחות חיים וילמדנו תורה.

ריחמו עליו האנשים, הביאו לו אוכל להשיב נפש, וקבעו עמו שיעורים שונים בהם לימודוהו גמרא ושאר ספרי הקודש. ברוב התמדה ישב ושינן שוב ושוב את אשר למד, הדבר נשא חן בעיני באי בית המדרש, שהוסיפו וקבעו עמו עוד ועוד שיעורי תורה.

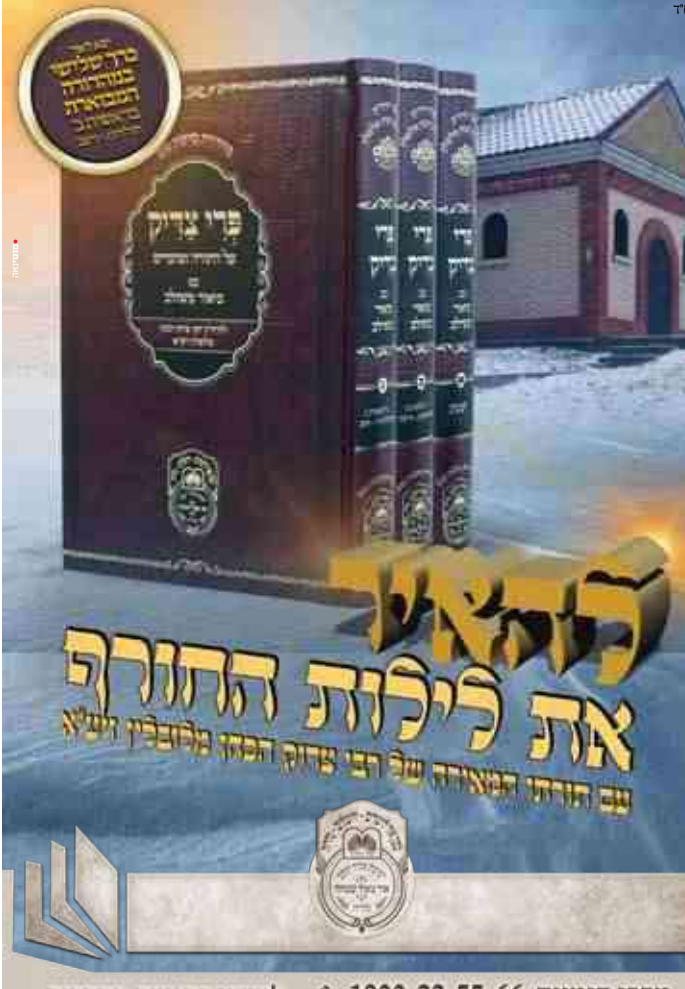
כך למד ושינן ימים ולילות, בקיאותו בכל חלקי התורה גדלה מיום ליום מלבד עבודתו בתפילה ובחסידות, אך את פני הרבי מרימנוב זכה לראות רק בעת התפילה, אז יצא לבית מדרשו.

ברוב השתוקקות להתקרב לצדיק, התחבר עם מסיק התנור, ואט אט הרשהו לסייע בעדו במלאכתו. באחד הימים היה המשמש הקבוע בבית הרבי טרוד לרגל נישואי בנו, וביקשו שבאותו לילה יציע את מיטת הרבי במקומו, רבינו שמח

מעולם לא פגע ביהודי

אמר כי מעולם לא פגע ביהודי, רק פעם אחת גער ביהודי שדיבר בסעודה שלישית ואמר לו, איך ביכולתך לדבר בשעה זו, אך הפטיר כי אינו מתחרט על כך.

(קובץ פרי יצחק)

על זכיה זו, ושפך עתירתו שיוכל להכין את משכב הצדיק כראוי ושתהא נוחה ועריבה לו.

למחרת שאל הרבי, מי הציע אמש את מיטתי, נבהל המשמש והצטדק שהיה טרוד בשמחת הנישואין והתיר לעצמו לבקש מהשמש שיכין לרבי את משכבו. אמר הרבי, אבקש שמהיום רק הוא יציע את מטתי, עם הזמן זכה להתקרב אל הקודש, והפך להיות משרתו ונאמן בית רבו, שחיבבו וקירבו ביותר.

העיד עליו רבו, כשם שהאריז"ל לא בא לעולם אלא בשביל תלמידו רבי חיים ויטאל זיע"א, כך גם אני לא באתי לעולם אלא בשביל הירש תלמיד. בשנת תקע"ה

להשיג בחנויות הספרים

מרכז הזמנות: 1800-22-55-66

הגה"ק רבי יוסף שמואל מקראקא זצ"ל

בעל מסורת הש"ס

א' כסלו תש"ד

ת"ח מובהקים.

וכאשר שאלו ודרשו מי גילה לנוער הדורש חידושים נפלאים אלה, השיבו להם כי המלמד שלו לימד אותו דרוש זה, והלכו לתהות על קנקנו של המלמד הוא הג"ר יוסף שמואל ולהציע לו את תפקיד הרבנות בפפד"מ, והשתמט מהם באמרו מלמד דרדקי אני ואין שעת פנויה לדבר עמכם, וכל הכרכורים וההשתדלות שעשו להטות דעתו להסכים לכך לא עלתה בידם, כי היה נסתר ושפל בעיניו מאוד.

והלכו להם השלוחים בפחי נפש לחזור לעירם, ומיד כשיצאו את העיר נחלה הגאון בחולי גדול וכבד ומרגע לרגע כבד עליו חליו עד שהגיע לשערי מות, וכבר עמדו אנשי הח"ק סביב מטתו מצפים ליציאת נשמתו, וכראות החולה כי כלתה אליו הרעה פתח פיו והתפלל באמרו רבש"ע אם בכל אופן רצונך שאלך לפ"פ אבטל רצוני מפני רצונך, ומיד הוטב לו והוקל החולי, ומיד רדפו אחרי השלוחים שכבר יצאו מקראקא לפני שני ימים, לבקש להם רב לעירם במקומות אחרים והמה ראו כן תמהו כי מצאו את השלוחים בכפר לא הרחק מקראקא אף שכבר עזבו את העיר לפני יומיים, הרחיקו רק מהלך שתי שעות כי בהגיעם לכפר סמוך נשברה גלגל עגלתם ונתעכבו לתקנה. וכאשר תיקנוה והיו מוכנים לנסוע אירעה להם תקלה אחרת שנשברה ידו של אחד השלוחים, והוכרחו להתעכב שם.

וראו עין בעין כי הכל סיבה מן השמים לעטר את הגאון רבי יוסף שמואל בעטרת רבנות קהל פראנקפורט, ומיד חזרו לקראקא והביאוהו לעירם בכבוד התורה כראוי.

(שדה אחוזה)

שהגאון ר' יוסף שמואל שהיה דר בק"ק קראקא והיה נחבא אל הכלים מלמד תינוקות, ולא היה אדם מכיר גדולת תורתו וחילי לאורייתא.

עד שפעם אחת באו אחדים מראשי ק"ק פראנקפורט לעיר הגדולה לאלקים קראקא לבקש שם רב גדול בתורה שיהיה ראוי לעמוד את כתר הרבנות בעיר המהוללה פראנקפורט דמיין, שכיהנו בה ארזי הלבנון גאונים אדירים, ובעודם שוהים בקראקא לבקש את שאהבה נפשם גדול המתאים לעירם, נזדמנו לשמחת ברית מילה ובתוך הסעודה דרש נער קטן - אחי הרך הגימול פלפול עצום שהפליא מאוד את השלוחים שהיו

ר' יוסף שמואל ז"ל נקרא בפי העולם בשם 'ר' שמואל ר' חיים ישעיה', ושמו האמיתי הוא ר' ישראל יוסף שמואל, וכן כתוב על מצבתו, ונולד בקראקא לאביו רבי צבי, והיה רב בפראנקפורט דמיין, אבל העולם קראו אותו בשם 'ר' שמואל ר' חיים ישעיה', וזאת משום שחמיו היה גביר גדול, וקראו לו ר' חיים, ואותו ר' חיים היה בנו של ר' ישעיה, וקראוהו ר' חיים ישעיה, כלומר ר' חיים בנו של ר' ישעיה, ור' שמואל שנעשה לחתנו, וחמיו החזיקו מכספו, זכה שחתנו הגאון נקרא על שמו, ר' שמואל ר' חיים ישעיה, היינו ר' שמואל חתנו של ר' חיים ישעיה.

הרב חיד"א בשם הגדולים בערכו כותב עליו דברים נפלאים, ולחיבת הקודש נביא את לשונו הטהור "הוא הגאון אשר הפליא לעשות בהגהותיו לתלמוד ורש"י ותוספות והרא"ש, והרבה לזכות הרבים להציב ציונים ומורה מקום בש"ס והרמב"ם בכל התלמוד, עשר ידות ממה שהיה קודם בדפוס אמשטרדם שנה או"ת לטובה, ושמעתי ששנה משנתו כל הש"ס מ"ב פעמים וחקר וחקק וזיקק הש"ס, וקיים ודברת ב"ם ויקדש ב"ם, וציוה לבנו חתן הרב כוס הישועות [מהרש"ך] להדפיס התלמוד עפ"י הגהותיו, והדפיס מקצתו באמשטרדם וכולו בפראנקפורט, ושמעתי נפלאות על הרב הנזכר שלמד כ"ה שנה תורה מעומד ולמד תורה לשמה, והיו דבריו נשמעים בשמים כאחד מהראשונים, זכותו יגן עלינו" עכ"ל הרב חיד"א.

ממלמד דרדקי לרב בעיר פראנקפורט דמיין

עובדא מופלאה מובא בספר חוט המשולש תולדות החת"ס זי"ע, איך שנתגלגל מן השמים

הגה"צ רבי עקיבא סופר זצ"ל

גאב"ד פרעשבורג ובעל דעת סופר

ב' כסלו תש"כ

לאחר מלחמת העולם הראשונה נתמנה לנשיא ארגון הקהילות החרדיות בצכוסלובקיה, שמנה כשלוש מאות קהילות. היה גם פעיל מאד בגיוס כספים לעניי ארץ ישראל ושימש כנשיא כולל שומרי החומות.

עם כיבוש צ'כוסלובקיה על ידי הנאצים עלה לארץ ישראל. שם המשיך בהרבצת התורה והקים את ישיבת פרעשבורג בירושלים, אך סירב לקבל עליו את כתר הרבנות, בהצהירו שברצונו לחיות כיהודי ירושלמי פשוט.

נפטר בירושלים בב' בכסלו תש"ך. לאחר פטירתו הדפיסו בניו את ספרו דעת סופר על התורה וש"ת.

הגאון הצדיק רבי עקיבא סופר זצ"ל נולד בשנת תרל"ח בפרעשבורג לאביו רב העיר הגאון רבי שמחה בונם סופר בעל ה'שבט סופר', בנו של הכותב סופר' ונכדו של מרן ה'חתם סופר'. מאביו הגדול קנה את תורתו.

בהיותו כבן עשרים, החל להרביץ תורה בישיבה לצד אביו. בשנת תרס"ז, עם פטירת אביו, נתמנה לאב"ד פרעשבורג ולראש ישיבתה. מסר נפשו על ביצור ופיתוח הישיבה והקהילה.

הרים את כבוד התורה, בבטלו את מנהג אכילת הימים של בני הישיבות, ולצורך כך הקים מטבח ופנימיה לבני הישיבה, כמו"כ השיג מקיסר אוסטריה פטור לבני הישיבה מחובת הגיוס.

על נחיצות שמירת העינים במיוחד בדורנו אשר הנסיונות והפרצות רבו מאד. פנה אלינו הרב מפרעשבורג ואמר לנו: "קינדער! קינדער! אפילו איך מוז זיך היטן די אויגן" [=ילדים! ילדים! אפילו אנכי מוכרח לשמור את עיני!] והרב מפרעשבורג כבר קרוב ל"גבורות" היה באותם הימים. (רשומים בשמך עמ' צ"ב)

שמירת עיניים מופלאה בגיל שמונים

סיפר הגה"צ רבי יצחק שלמה אונגר גאב"ד חוג חת"ס: כאשר ישבתי פעם אחת לפני הגה"צ רבי עקיבא סופר זצ"ל אב"ד פרעשבורג ושם איתנו היה הגאון הגדול רבי שמואל הלוי ואזנר בעל שבט הלוי, שוחחתי עם הגר"ש ואזנר

מסר חסידי לפרשת השבוע

מחילת עוונות בנישואין

פותחים את פנקסו מחדש! ואתה, סיים החוזה את דבריו בפנותו אל עז הפנים: ניגשת אל החתונה כבהמה, ומדוע שאכבד אותך ('שמחת חיים' עמוד קלה).

על הפסוק (בראשית כח ט): 'וַיֵּלֶךְ עֲשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת מְחֻלַּת בֵּת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם אָחוֹת נָבִיּוֹת עַל נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה, דּוֹרְשִׁים חֲז"ל בתלמוד הירושלמי (מסכת ביכורים, פ"ג): וכי 'מחלת' שמה, והלא 'בשמת' שמה, אלא שנמחלו לו כל עונותיו.

והעלה הרה"ק ה'חתם סופר' זיע"א העלה חידוש עצום שאלבא דאמת כלל לא נמחלו עונותיו של עשו הרשע. ואלו דבריו בספרו 'תורת משה' (פרשת ויצא): אמרו חז"ל, מחלת בת ישמעאל שביום שנושא אשה מוחלים לו עונותיו, ודוחק בעיני לומר שנמחלו עונותיו של עשו כשנשא בת ישמעאל. ורש"י פירש 'על נשיו לו לאשה' - הוסיף רשעה על רשעיות'. אבל נ"ל בהיפוך, דהנה לא זכה יעקב עד עתה להשראת שכינה ולמראה הגדולה הזאת ולא מפני שלא הגיע זכותו של יעקב לכך אלא שעיכב זכות כבוד אב של עשו דכתיב 'ביבוש קצירה תשברנה' ולחלוחית של זכויותיו של עשו מעכבים ישועות יעקב. ואקדים מה שכתבתי במקום אחר הא דמאבד עצמו לדעת אין מתעסקים בו ורע מרוצח אחר וקרא לא אמר אלא 'אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש', אלא משום כי כל החטאים מתמזקים בשעת מיתה וזה חוטא במיתתו, באותו דבר שהיה לו לכפרה הוא חוטא ומורד, ע"כ מתעוררים עליו כל עונותיו, ונבוא אל המכוון כי עשו בשעה שהיה ראוי למחול לו כל עונותיו, היינו ביום נשיאת אשה, אז חטא בזה להוסיף רשעה על רשעיות שלו, ואם כן נתעוררו כל עונותיו, ויבש קצירו וזכה יעקב למראה הנפלאה הזאת. והיינו דפירש רש"י, ע"י שבשביל שרעות בנות כנען והלך עשו אל ישמעאל וגו', וק"ל.

(מתוך שיעורי הגה"ח רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

החוזה הקדוש מלובלין זיע"א השתתף פעם בנשואיו של בחור אחד יקר ערך מבאי ביתו, והורה לנאספים להרבות בשמחה וריקודים. לאחר החופה, כאשר נכנס החתן לחדר יחוד, נכנס החוזה לחדר סמוך, וליווהו כמה ממקורביו. פנה אחד מהם אל החוזה ושאל: רבי, מדוע צריך לשמח חתן כזה? הלא גשמיית לא חסר לו ב"ה, והוא גם מלא וגדוש בתורה ויראה וחסידות, והצד השני גם כן כמוהו, ומדוע צריך לשמחו? מדוע שלא יהיה בשמחה מעצמו? השיב החוזה זיע"א: החתן יושב מודאג. יודע הוא כי היום נמחלו לו כל עוונותיו ומטרידה אותו הדאגה: מה עושים בכדי להשאר זך ונקי גם להבא, לכן משמחים אותו, להראות בזה כי אם יהיה תמיד בשמחה ישאר נקי לעד.

באותה שיחה סיפר החוזה: באחד הימים נכנס אלי יהודי ריק מתוכן. מים, אין מים אלא תורה, לא היה בו, והיה מלא בנחשים ועקרבם, ומוכן מאליו שכיבדתי בכבוד הראוי לו. והלה שהיה עז פנים פנה אלי ואמר: מדוע אתם מזלזלים בי, הלא לפני מספר ימים נשאתי אשה ומחלו לי את כל עוונותי, ואתם כבר שנים כה רבות לאחר נישואיכם, וקשה לי לומר על עצמי שבימים מועטים אלו חטאתי יותר ממה שאתם חטאתם במשך עשרות שנים.

השבתי לו: הבה ונתבונן, היתכן, וכי בשביל שאדם נושא אשה בגלל זה ימחלו לו את כל העוונות שעשה עד כה? ואולם ההסבר כך הוא: בכל מצוות התורה אם רשע עושה אותן טורקים את הדלת בפניו, וכמו שנאמר 'ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי', פרט למצוה אחת, הלא היא מצות פריה ורביה, המצוה הראשונה שבתורה. והסיבה היא, 'לא תוהו בראה לשבת יצרה', הקב"ה יצר וברא את העולם שיפרו וירבו בו, ובכדי שלא תנעל הדלת בפני הרשעים, הוחלט שבשעה שהרשע נושא אשה יסגרו בשמים את פנקסו בכדי שלא לדחותו. ועתה, הפטיר החוזה, אם החתן ניגש אל החתונה כראוי בתשובה שלימה, אזי משאירים כבר את פנקסו סגור. ואולם אם הוא ניגש כבהמה, מיד לאחר החתונה

מחברים

העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

ניתן להשיג את הגיליון
מדי שבוע בכל סינפי
"ספרי אור החיים"

ספרי
אור החיים

מרכז הספר היהודי הגדול בעולם

ירושלים: ירמיהו 13 | שאולזון 49 | הפסגה 45 | בר אילן 4 | חבקוק 2 • בית שמש: שדרות האמוראים 63 | נחל ניצנים 3 | יהודה הנשיא 6 • בני ברק: רבי עקיבא 152 | רבי עקיבא 68 | הרב שך 8 | אהרנבויץ 12 | נחמיה 28 | כהנמן 64 • מודיעין עילית: שד' יחזקאל 2 | חפץ חיים 7 • אלעד: יהודה הנשיא 94 • אשדוד: יהודה הנשיא 8 | אליעזר בן הורקנוס 8 • ביתר עילית: הרן 9 • חיפה: מיכאל 27 • נתיבות: הרמב"ם 1 • נתניה: הס 18 • פתח תקוה: רוטשילד 75

לתגובות ולהצטרפות לקבלת הגיליון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

מחברים

העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

טז

מולין יקדין ויהושים נפלאים מלוקט
מדברות קדשו ותורתו של
רבי דוד חי אביהצירא שליט"א

מילה ראשונה

חזקתא דאורייתא יסוד חדש ונפלא על הפרשה

השפעת הצדיק על סביבותיו

בושה ואימה על פשוטי בני ישראל. בזה פירש את הכתוב אצל אהרן הכהן (מלאכי ב') 'בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעוון', שאהרן הכהן היה מדבק עצמו בתורה ועבודה, ובכוח עבודתו היה משיב רבים מעוון, וכל מי שראה אותו היו מתעוררים בו מאליו הרהורי תשובה עד שחזר למוטב.

הצדיקים משפיעים על כל סביבם

וכן מצינו אצל משה רבינו ע"ה שהיה משרה רוח קדושה על כל סביביו, וכמו שכתוב 'וייראו מגשת אליו', ומפורש שכשהיו נגשים לפניו היו מתעוררים ליראת שמים מרוב מעלת קדושתו, והיתה הקדושה השורה עליו משפיעה יראה על כל סביביו, וכמבואר **בתפארת שלמה** (ראה ד"ה ראה): מחמת גודל היראה של הצדיק יכול גם אימה ופחד ה' על כל הקרב הקרב אליו וכו', והנה כענין הזה היה יראת משה רבנו ע"ה 'וייראו מגשת אליו', השיגו מעלת היראה מחמת הגשמת אליו נפל יראת ה' עליהם.

וזהו שאמרו פלשתים ליצחק אבינו (בראשית כו כח) 'ראו ראינו כי היה אלקים עמך', 'ראו ראינו' לשון יראה, שנפלה עליהם היראה מחמת 'כי היה אלקים עמך', ומכוח השראת השכינה עם יצחק אבינו נפלה יראת שמים גם על הפלשתים הקרובים אליו.

השפעת יראת שמים סביבם

ובזה יתבאר דברי חז"ל (ברכות לג'): שיראת שמים לגבי משה רבינו נחשבת כמילתא זוטרתא, ודבר זה קשה להבינו כי מכל מקום לגבי שאר בני אדם הרי היא דבר גדול ביותר. אלא מפורש בספרן של צדיקים בשם **הבעל שם טוב הקדוש ע"ה**, שמכוח משה רבינו נמשך יראת שמים על הקרובים אליו, והקרוב אל הצדיק זוכה ליראה עילאה מכוחו, וזה 'לגבי משה' - לאלו הקרובים הנמצאים ליד משה, 'מילתא זוטרתא היא' אכן להם היראה כדבר קטן מכח הצדיק.

כמו כן משפיע יראת הצדיק לצדיקים אחרים, שגם צדיקים נופל עליהם יראת שמים מכוח היראה השורה על צדיקים אחרים, וכמו שאמר יוסף הצדיק לאחיו (בראשית מב יח) 'את האלקים אני ירא', היינו שעכשיו בבואכם אלי התעוררה בי תוספת יראת שמים, וזה מכוח צדקתם של הבעלים שהיו משפיעים יראת שמים על סביבותיהם.

קיומם בעולם הזה משפיע טובה ורחמים בעולם, וכמו שפירש בספר **רביד הזהב** (בהעלותך ד"ה בהעלותך) שבחינת התוכחה הגבוהה ביותר היא כשאנו מוכיח כלל לפושעים, אלא שהוא מתחזק בעבודת ה' ועל ידי כן מעורר הרהורי תשובה בלב החוטאים, כי מרוב הקדושה השורה עליו נופלים

ויאמרו ראו ראינו כי היה ה' עמך ונאמר תהי נא אלה בינותינו בינינו ובינך ונכתרה ברית עמך (כו, כח).

יש צדיקים שמשפיעים טובה גשמית ורוחנית לעולם במעשיהם הטובים. ויש שמשפיעים בכוח דיבורם או במחשבתם. ויש צדיקים שעצם

מילתא דפליאה

אברהם אבינו קיים כל מצוות ה' עד שלא ניתנו

עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמור משמרת מצותי חקותי ותורתי (כו, ה).

הנה יסוד הקדושה בישראל הוא באמצעות קדושת המצוות, שלכן מברכים לפני כל מצוה 'אשר קדשנו במצוותיו' שעל ידי המצוות זוכים אנו לקדושה של מעלה. כלשון האלשיך הקדוש ע"ה בתורת משה (בראשית יח א): כמה מעלות טובות מקנה המצוה בעושיה, כי תקדשנו ותזככנו עד שיהיה כבריה חדשה, כנוסח ברכתנו 'אשר קדשנו במצותיו', כי על ידי מצוותיו מתחדשים האיברים העושים אותם, ועל כן הם רמ"ח מצוות עשה לעומת רמ"ח איברים ושם"ה מצוות לא תעשה כנגד שם"ה גידים.

וראה עוד שם (להלן טז ג): על כן לאדם אמר לטהר ולתקן את עצמו יקיים תרי"ג מצות הכוללים את כללות האדם, שהם רמ"ח מצוות עשה ושם"ה מצוות לא תעשה לעומת רמ"ח איברים ושם"ה גידים, כי בהן יקנו כל חלקי איכות טהרה וקדושה, כמאמרנו בכל נוסחאות ברכות המצוות 'אשר קדשנו במצותיו', שהוא כי על ידי מצותיו יתברך מתקן חלאת זוהמת חומרנו ומקדשו חלף עכירות איכותו.

וכן כתב בדרך זו בשל"ה (מס' תמיד נר מצוה): 'אשר קדשנו במצוותיו וציונו', שכוונת הברכות הללו הוא שאנחנו מברכין לשמו יתברך על כל טוב אשר גמלנו, שטיהר וקידש אותנו במצוותיו הקדושות שהם קיום העולמות כנודע, ועל ידיהם אנו נקראים קדושים ונתקדש גופנו ונשמותינו, והם תכליתנו, לא זולת זה בשום ענין בעולם.

'והתקדשתם' במצוות 'כי קדוש אני' ואף אני מקיים המצוות

ואומרים 'קדשנו במצוותיו', כי מלבד שציונו וקידשנו באמצעות המצוות, עוד נוסף על כך שהוא עצמו מקיים איתנו את המצוות, ולכן נקראים 'מצוותיו' דווקא, שהקב"ה מקיים המצוות כמו שאמרו בגמרא (ברכות ו.) שהקב"ה מניח תפילין, ואמרו (שם ז.) שהקב"ה מתפלל, ובירושלמי אמרו (ר"ה פ"א ה"ג): בנוהג שבעולם מלך בשר ודם גוזר גזירה, רצה מקיימה רצו אחרים מקיימים אותה, אבל הקב"ה אינו כן אלא גוזר גזירה ומקיימה תחילה, מאי טעמא 'ושמרו את משמרת' אני ה' (להלן כב ט), אני הוא ששימרת מצותיה של תורה תחילה, ע"כ. העולה לנו מזה, שכאשר איש מישראל מקיים המצוות מתקדש הוא בקדושה עליונה שכן עושה את המצוה יחד עם הקב"ה כביכול, וזה מה שאומרים קודם כל מצוה 'אשר קדשנו במצוותיו' שמקדשנו במצוות שהוא עצמו מקיימם.

ואפשר לומר שבכך משבח הכתוב את אברהם אבינו ע"ה באמרו (בראשית כו ה) 'עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת מצוותי חקותי ותורתי', שאברהם אבינו קיים כל מצוות ה' עד שלא ניתנו, ועשאו בבחינת 'מצוותי וגו', בידעה והתקשרות בקב"ה שבעצמו מקיים המצוות.

ברזא דאח"ד רמזים נפלאים על סדר הפרשה

התורה עומדת מול כל פורענות בגשמיות וברוחניות

מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה, שערי ירושלם שהיו עוסקים בתורה. ובזוהר (בשלח נח.) אמרו: רבי חייא אמר, 'מינך ה' נאדרי בכח' (שמות טו ו) דא אורייתא, ועל דא 'מינך ה' תרעץ אויב', דלית מלה בעלמא דיתבר חיליהון דעמין עובדי כוכבים ומזלות, בר בשעתא דישראל מתעסקין באורייתא, דכל זמן דישראל מתעסקין באורייתא ימינא אתתקף ואתבר חילא ותוקפא דעכו"ם, ובגיני כך אורייתא אקריית עז, כמה דאתא אמר (תהלים כט יא) 'ה' עוז לעמו יתן'.

התורה מסככת עלינו כמו צל מפני הגוים

בתורת הרמז אף היא נדרשת, כי הפסוק הראשון בתורה פותח באות ב' - 'בראשית ברא אלקים', ומסיים באות צ' - 'את השמים ואת הארץ', והפסוק האחרון בתורה פותח באות ו' - 'ולכל היד החזקה', ומסיים באות ל' - 'לעיני כל ישראל'. כשנצטרף אותיות אלו הרי לנו 'בצל', רמז לכך שבכוח התורה אפשר להתקיים גם בגלות, כמו שכתוב (איכה ד כ) 'בצל נחיה בין הגוים' שהתורה תשמש לנו כמו צל להצילנו מהגוים המבקשים לכלותנו (מובא בשם הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל).

ועוד יש להוסיף רמז, האות הראשונה והאחרונה של הפסוק הראשון הן ב' וצ', וכשנכפול ב' פעמים צ', עולה ק"פ. כמו כן האות הראשונה והאחרונה של הפסוק האחרון הן ו' ול', כשנחשבן ו' פעמים ל' עולה גם כן ק"פ. וב' פעמים ק"פ עולה ש"ס, רמז ללימוד הש"ס - תורה שבעל פה, שעל ידיה נזכה ל'בצל' חמדתי וישבתי ו'בצל' נחיה בין הגוים'.

וכמה מקומות בדברי חז"ל, וכך אמרו במדרש (ב"ר סה כ): 'הקול קול יעקב' (בראשית כז כב), אמר רבי ברכיה בשעה שיעקב מרכין בקולו ידי עשו שולטות, דכתיב (שמות טו ב) 'וילונו כל העדה', 'ויבוא עמלק', ובשעה שהוא מצפצף בקולו אין הידים ידי עשו, אין ידי עשו שולטות. אמר רבי אבא בר כהנא, לא עמדו פילוסופין בעולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי, נתכנסו כל עובדי כוכבים אצלו, אמרו לו תאמר שאנו יכולים ליזדווג לאומה זו, אמר, לכו וחזרו על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות שלהן, ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולן אין אתם יכולים להזדווג להם, שכך הבטיחן אביהן ואמר להם 'הקול קול יעקב', בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו, ואם לאו 'הידיים ידי עשו' אתם יכולים להם.

קול התורה מצילנו מהאומות העומדים עלינו לכלותנו

עוד דרשו חז"ל (דב"ר ד ב) מהו 'אם תאבו ושמעתם' (ישעיה א יט) וגו', אמר רבי אלעזר, הסייף והספר ירדו כרוכים מן השמים, אמר להן אם תעשו מה שכתוב בספר הזה אתם ניצולים מן הסייף הזה, ואם לא תעשו אתם נהרגים בסייף הזה. ופירש בזה החסיד יעב"ץ ע"ה (אבות פ"ה מ"ט) כי אי אפשר לעולם בלא חרב, ופלפול התורה הוא כלי הנשק ושקול כאנשי מלחמה, כמו שאמרו בספר הזוהר (זוהר חדש בראשית כד.) בפסוק (להלן לג כט) 'ואשר חרב גאותך', וכתוב (תהלים מה ד) 'חגור חרבך על ירך גבור'. ובמסכת מכות (י): אמר רבי יהושע בן לוי, מאי דכתיב (תהלים קכב ב) 'עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים',

ועל חרבך תחיה ואת אחיך תעבד והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צנאך (כז, מ). אמרו במדרש (דב"ר א יט): אמר רבי חייא, אמר להם אם ראיתם אותו שמבקש להתגרות בכם אל תעמדו כנגדו, אלא הצפינו עצמכם ממנו עד שיעבור עולמו, הוי 'פנו לכם צפונה'. אמר רבי יהודה בר שלום, אמרו לו ישראל, ריבוננו של עולם, אביו מברכו (בראשית כז מ) 'על חרבך תחיה' ואתה מסכים עמו ואומר לנו 'הצפינו עצמכם מפניו' ולהיכן נברה, אמר להן אם ראיתם שמזדווג לכם ברחו לתורה, ואין 'צפונה' אלא תורה שנאמר (משלי ב ז) 'צפון לישרים תושיה'.

בתורה הקדושה יכול כל אחד למצוא סיוע להתגבר על הדברים המפריעים והמצוקות השונות. ובדברי המדרש ניתן ללמוד כי השמירה היא הן בגשמיות, כפשוטו, כאשר מגיע עשיו עם חרבו, והן ברוחניות כאשר מתרגש לאדם היצר הרע שהוא בבחינת עשו ואלופיו, כנגד שניהם עומד כח התורה להציל ולהושיע. וכך גם שנו חז"ל במסכת סוטה (כא.) תורה מגנא ומצלא [ולמסקנת הגמרא מתברר כי האמור הוא בעת שעוסק בתורה, בשעה שאינו עוסק בתורה, יש לו רק הגנה מייסורים אך לא הצלה מיצר הרע], שהתורה מגינה מהייסורים והפורענות ומצילה מיצר הרע שלא יכשילנו בחטא (רש"י שם), הנה לנו שני הדברים האמורים - הגנה בגשמיות והצלה ברוחניות.

הגנה בגשמיות - כשהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו

תחילה נתבונן בהגנה הגשמית שנותנת התורה לישראל העוסקים בה. כעין הכתוב כאן רואים עוד בכמה

יעקב אבינו היה אהוב בכל מצב

אצל הקב"ה כילד קטן האהוב על הוריו, בבחינת 'כי נער ישראל ואוהבהו' (הושע יא א), ועל דרך שנאמר (ירמיה לא יט) 'הבן יקר לי אפרים אם ילד שעשועים', שהוא כמו ילד שעשועים שאין הוריו מואסים בו גם כאשר הוא מתלכלך.

העולם שהילדים הקטנים חביבים על הוריהם בכל מצב שהם, ואפילו כשהקטן מתלכלך אין חביבותו מסתלקת ממנו, וכך יעקב שהיה חביב ואהוב בכל מצב שהוא.

כמו כן עם בני ישראל חביבים תמיד

ורבקה אהבת את יעקב (כח כז). יעקב אבינו חביב היה על רבקה אמו כדברי הפסוק, כן היה נקרא 'יעקב בנה הקטן' (שם פסוק טו), והגם שהיו יעקב ועשו תאומים בני אותו גיל, מכל מקום עשיו נקרא 'הגדול' ויעקב נקרא 'הקטן', כדרך

רושם התעלות מזמנים הטובים

לקבוע בתוכנו את האמונה בה' ולזכור את אהבתו אלינו, כשנזכור את הנהגתו הנסית עמנו, ובכך נזכה לעורר את הנהגת נסי ה' עמנו גם להבא, וכמו שכתב הרמב"ן ע"ה (שמות ד י) על משה רבנו ע"ה שהיה כבד פה וכבד לשון, ולא הפציר בתפילה שירפא דיבורו ותסור ממנו כבדות הפה. וביאור הדבר, כי הכבדות באה למשה מתוך מעשה נס שהיה עמו בהיותו ילד קטן אצל פרעה, וכיון שכן, רצה להשאיר את זכר אותו הנס עמו לתמיד, לפיכך נוח היה לו להישאר כבד פה ולשון כדי לזכור תמיד את חסד ה' עמו.

וכך רואים אצל דוד המלך ע"ה, אחר שנעשו לו נסים והכה את האריה ואת הדוב, והציל מפיהם את השה שנטרף על ידם, הפשיט את עורו של השה ועשה ממנו בגד ללבשו, כדי שישאר בידיו מזכרת תמידית לנסי ה' ונפלאותיו עמו. וכך מצינו גם ברפואתו של נעמן שר צבא ארם, שנרפא מצרעתו מכוחו של אלישע הנביא, וביקש מהנביא לקחת עמו אדמה מתחת רגלי הנביא לארצו לבנות עליו מזבח לה', שרצה לקבוע בתוכו את זכר הנס, והאדמה תהיה לו מזכרת לנס ופלא שנעשה עמו.

מעלה ונשרו דמעות עיניהם ובשל כך כהו עיניו לעת זקנתו, וביקש יצחק לשמור בקרבו את הרושם הקדוש של מסירות נפשו, ונוח היה לו בחולשת עיניו שיהיה לו מזכרת משעת העקידה. ובאמצעות זכרון קדוש זה יעורר נפשו בכל עת גם בזמני הסתר.

עשיית זכרון למסירות נפש

כך מצינו גם בשערי העזרה, שבעוד כל השערים היו מצופים זהב, שער ניקנור היה מצופה נחושת. והטעם שלא ציפו גם אותו בזהב - כדי לזכור את הניסים שנעשו לניקנור בהבאת הדלתות. ויש להוסיף ולומר בזה, שמלבד שסימלו הדלתות את הנס שנעשה בהם, סימלו גם את מסירות הנפש של ניקנור שבשלה נעשה לו נס, שכן דלתות אלו הובאו לבית המקדש במסירות נפשו של ניקנור, ולזכר מסירות נפשו השאירו את השער כפי שהוא, כדי להזכיר לדורות מה רב כוחה של מסירות נפש לעבודת ה'.

זכר עשה לנפלאותיו בגדולי אומתנו

גם בשעה שנעשים לנו נסים ממרום מוטל עליו לעשות זכר לנפלאות ה' עמנו, ובכך

וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶינּוּ עֵינָיו מֵרָאִת (כז א). לכל אדם יש זמני התעלות בעבודת ה', ואין לך אדם שאין לו שעה (אבות פ"ד מ"ג), כלומר, אין לך אדם שאין לו שעה של התרוממות והתגלות הקדושה, אך מכל מקום לא ימלט גם כן שתבוא לו שעת ירידה. ועבודת האדם לקבוע בליבו הארת הזמנים הטובים גם להבא, כדי שיאירו לו את הדרך גם בזמני הסתר וחושך שבאמצעותם יוכל להחזיק מעמד ולזכור שגם אם ברגע זה אינו מרגיש את הקדושה, הרי שהיא קיימת בסתרי ליבו כיתד שלא תמוט.

יצחק אבינו ע"ה חפץ ברושם העקידה

לימוד גדול לזה יש ללמוד מיצחק אבינו ע"ה שכהו עיניו לעת זקנתו, ולכאורה, מדוע לא התפלל יצחק שיחזיר לו ה' יתברך את מאור עיניו, היפלא מה' דבר. ובפרט שעל ידי זה יהיה מחויב במצוות בבחינת מצווה ועושה שלא כסומא שיש אומרים שפסוק ממצוות עשה (קידושין לא). אלא ביאור הדבר הוא, שחולשת עיניו של יצחק הלא באה לו מחמת מסירות נפשו בשעה שנעקד על גבי המזבח שבשעה שנעקד בכו מלאכי

בגמר הדין נותר האדם לבדו ורק התורה והמצוות נשארים איתו

ליבו כי מכל אלו הקרובים יישארו לצידו לנצח רק המעשים טובים שעשה, ולכן הם עיקר תולדותיו, וכל אשר לו ישקיע ויתאמץ להוסיף ולהרבות תולדותיו במצוות ומעשים טובים. וכך כתב מו"ר זקני ע"ה בפיתוחי חותם (במדבר ד"ה ואלה): 'עיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים', שהמעשים טובים הם התולדות העיקריים האמיתיים. והיורד לשרשן של דברים יכיר וידע דכן האמת בפועל לא בדמיון, דידוע דכל מצוה שאדם עושה נברא ממנה מלאך אחד, ופשוט דמלאך טוב מאדם. לפיכך הבנים של מעשים טובים מעולים מהבנים הנעשו בפועל.

עיקר תולדות יצחק - עקידתו

על זה הדרך יש לפרש גם מה שנאמר בריש פרשתנו אצל יצחק (בראשית כה יט) 'ואלה תולדות יצחק', וכתוב 'ואלה' בוא"ו המוסיף על ענין ראשון, היינו שבניו הנזכרים בפרשה הם נוספים על עיקר תולדותיו הנזכרים לעיל שהם מעשיו הטובים, כי תחילה מוזכר ענין העקידה שזה היה מעשיו הטובים ועיקר תולדותיו, ועתה מוסיף להזכיר גם את בניו שנולדו לו.

את מעגל קרוביו היותר קרובים מכל קרוב, ולצרף עוד ועוד קרובים כדוגמתם, שהם ורק הם ימשיכו ללוותו תמיד. כשמסגל לעצמו מצוות ומעשים טובים, הם מלווים אותו והולכין לפניו ככתוב (ישעיה נח ח) 'הלך לפניך צדק כבוד ה' יאספך'. וכן כתיב (תהלים פה יד) 'צדק לפניו יהלך'. וכן 'כי לוית חן הם לראשך' (משלי א ט), ועוד כיוצא באלו, אשר ככולם עולה כי התורה והמצוות הם המלווים לו לאדם להמליץ עליו זכות ולשמרו מכל מיצר בזה ובבא.

הצדיק מבין כי רק המעשים הטובים

הם תולדותיו שילכו עמו תמיד

הוא הדבר שדיברה תורה (בריש פרשת נח) 'אלה תולדות נח נח', וכתב רש"י: ללמדך, שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים. ויש לומר בדבריו, כי אמנם יש להם לצדיקים בנים ותולדות, אך הצדיק שם על

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אֲבִרְהָם אֲבִרְהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק (כה יט).

משלו המושלים למה הדבר דומה, הנה לכל אדם ישנם כמה מעגלי קרובים, יש את הידידים, ומהם יש שחבריו הם יותר וקרובים יותר לליבו. וכן יש לו את משפחתו הקרובה ביותר. כאשר נמצא במצוקה יקרא לידידיו ויבקש את עזרתם לחלצו ממצור. אך כאשר נקרא למשפט, שם יקרא לאוהביו הקרובים יותר הלא הם חבריו הנאמנים, וככל שיעבור הזמן ימצא עצמו רק עם משפחתו. עד שבסופו של דבר בגמר הדין ימצא עצמו עומד לבדו.

כך בחיי האדם נמצאים סביבו מעגל גדול של ידידים, ובבוא עת פקודתו יבואו ללוותו חבריו הקרובים, ולאחר מכן עוד יזכרו ממנו מעט בני משפחתו. אך לקברו נכנס הוא לבדו ללא אח וקרוב ככל שיהיה. אך מה הם אלו שממשיכים ללוותו הלא הם התורה והמצוות שפעל בימי חייו. הם שהולכים עמו לפני בית דין של מעלה לשמרו ולהצילו מרדת שחת. וכי יש לך קרובים מזה.

על האדם להשכיל זאת בחייו ולהגדיל

יצא לאור ע"י מכון אור לישראל
© כל הזכויות שמורות
אין להעתיק או להפיץ ללא אישור
מפורש בכתב ממכון אור לישראל

אֶלְדָּנוֹת

פרשת תולדות

למדנו עֵבֶת

כס"ז, ט"ו כס"ז

שָׁזָה נֹגַע לִבְנוֹ, וְעָנְשׁוּ שָׁל הַבֶּן וְדָאִי הָיָה נֹגַע בּוֹ כֹּךְ כָּאֵלּוּ הָיָה זֶה הָעָנֶשׁ הַפְּרָטִי שָׁלוֹ, לְכֵן שָׁמַח הָאֵב וְאָמַר: בְּזֶה שִׁחַנְכֶּתִי אֶת בְּנִי לְלַמֵּד תּוֹרָה עַד מְלֹאֵת לוֹ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה וְהִבְאֵתִיו לְמִקְרָא, מִשְׁנָה, מִצְוָה, עַל יְדֵי זֶה יִכּוֹל אֲנִי לֹאמַר אֶת הַבְּרָכָה 'בְּרוּךְ שְׁפָטָרְנִי', כְּלוּמַר נָקִי אֲנִי וּפְטוּר, הָיִיתִי וְשִׁמְרָתִי 'מַעֲנִשׁוֹ שָׁל זֶה' כְּשֶׁהִדְגַּשׁ הוּא עַל 'שָׁל זֶה' דִּיקָא, אֲנִי שִׁמְרָתִי אֶת הַיֶּלֶד הַזֶּה שְׁלֹא יַעֲנֶשׁ, וּמִמִּילָא יֵשׁ לִי חֵלֶק נֶכֶד בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבָה בֶּה צוּעֵד בְּנִי, כִּי מְלֹאֵתִי אֶת תְּפִקְדֵי כְּרֹאֲי, שְׁכַתּוּצָאָה מִמֶּנּוּ הֵיכֵר הַטּוֹב בַּעַת הַגִּיעוּ עֵתָה בְּמֹלֶאֶת לוֹ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, יִמְשִׁיךְ עוֹד לְהִלָּחֵם בִּיצֵר הָרָע, וּמִמִּילָא דְּאֶגְתִּי לְבָנִי שְׁלֹא יִגִּיעַ חֲלִילָה לִידֵי עֲבֻרוֹת, רַק שִׁיְהִי בֶר מִצְוָה אֲמַתִּי, וְיִמְשִׁיךְ וְיִרְבֶּה לַעֲשׂוֹת מִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וְרָאָה זֶה פֶּלֶא, 'בְּרוּךְ שְׁפָטָרְנִי' עוֹלָה כְּמִסְפָּר 'מִקְרָא מִשְׁנָה מִצְוָה', כְּלוּמַר נָקִי אֲנִי מִן הַתַּחֲבִיבוֹתִי, כִּי עַד מְלֹאֵת לוֹ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה הִבְאֵתִי לוֹ מִקְרָא מִשְׁנָה וּמִצְוָה.

וְהוּא דִּיּוֹק לְשׁוֹן הַמִּדְרָשׁ רַבָּה פְּרָשֶׁת תּוֹלְדוֹת (סג י'): אָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר, צָרִיךְ אָדָם לְהַטְפִּיל בְּבִנּוֹ עַד י"ג שָׁנָה, מִכָּאֵן וְאֵילָךְ צָרִיךְ שִׁיאֲמַר 'בְּרוּךְ שְׁפָטָרְנִי מַעֲנִשׁוֹ שָׁל זֶה'. וּפִרְשׁ בְּמִתְנֵנוֹת כְּהֵנָּה, לְהַטְפִּיל לְלַמֵּד עִמּוֹ תּוֹרָה וּמִצְוֹת עִי"ש, רָצָה לֹאמַר, אַחֵר שְׁטַפֵּל עִמּוֹ לְלַמֵּד אוֹתוֹ תּוֹרָה וּמִצְוֹת זֶה מִקְרָא מִשְׁנָה וּמִצְוֹת תְּפִלִּין, עַל יְדֵי זֶה פְּטָרְנִי, הֵינּוּ עֲשִׂיתִי מֶה שְׁמַטֵּל עָלַי שְׁלֹא יָבֹא יָלֵד זֶה לִידֵי עוֹנָשִׁין (מִתּוֹךְ) מֵאֲמַר 'חֲנוּךְ לְנַעַר' קוֹבֵץ 'תְּפֹאֶרֶת יִשְׂרָאֵל' מוֹדִיעַ תְּשִׁירֵי תש"ד עמ' 9-10.

(ספר ספיר ויהלום - להרב הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

עַד עֵתָה בְּגִין חֲטָאֵי בְּנוֹ, וּמַעֲתָה יוֹשְׁתּוֹ עַל רֹאשׁ הַבֶּן, וְחֲכָמִים עוֹד תִּקְנוּ בְּרָכָה מִיַּחֲדָת עַל כֶּךָ, שֶׁהִיא הַדְּגִשָּׁה שָׁל הַשְּׁמִיחָה, וְעוֹד בְּהַבְלָטָה יִתְּרָה בַּעַת קְרִיאַת הַתּוֹרָה, הֵיחֲכֵן.

וְלִכֵּן אֲמַרְתִּי לְפָרֵשׁ בַּעַת הַבֶּר מִצְוָה שָׁל בְּנֵי דְּוָד'ל שִׁיחִי בְּשַׁבַּת בְּרֹאשִׁית תש"ג, שֶׁהַפְּרוּשׁ הוּא שׁוֹנָה לְחִלוּטִין. כִּי הֵיכֵר הָרָע שׁוֹלֵט עַל הָאָדָם מַעַת לִדְתּוֹ (סְנֵהדְרִין צא:) וְהֵיכֵר הַטּוֹב מִגִּיעַ רַק כְּשֶׁנַּעֲשֶׂה בֶן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה יוֹם אֶחָד (אֲבוֹת דְּר"נ פט"ז מ"ב), אִם כֵּן אֵיזָה כֶּחַ כְּכָר יִכּוֹל לְהִיטֵל לִיצֵר הַטּוֹב לְהַשְׁפִּיעַ עַל הַנַּעַר וּלְשַׁנּוֹתוֹ לְטוֹבָה, לְאַחֵר שֶׁהֵיכֵר הָרָע אֲחִזּוֹ וְשָׁלֹט בְּיָלֵד שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנִים תְּמִימוֹת. רַק לִכֵּן נִתְּנוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל בְּפָרְקֵי אֲבוֹת (פ"ה מכ"א) אֶת סִדְרֵי הַלְמוּד לְיָלֵד, בֶּן חֲמֵשׁ לְמִקְרָא, בֶּן עֶשֶׂר לְמִשְׁנָה בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְמִצְוֹת, וְהַמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה שָׁל תְּפִלִּין הִרִי הוּא מְקוֹם לְפִי מִנְהַגֵּנוּ חֲדָשׁ לְפָנֵי שְׁנַעֲשֶׂה בֶן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. זֹאת אוֹמַרְתִּי שְׁעוֹד בְּטָרָם מִגִּיעַ הֵיכֵר הַטּוֹב, לֹא מֵאֲפָשִׁירִים לְיָלֵד לְקַבֵּל כָּלֵל אֶת הֵיכֵר הָרָע, כִּי ה'מִקְרָא, מִשְׁנָה, מִצְוָה' שְׁעִמּוֹ בְּמִשְׁךְ הַזְּמָן עַד שְׁנַת הַשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, הֵם כְּמוֹ חֲלִילִים הַלּוֹחֲמִים בַּחֲרוּף נֶפֶשׁ שְׁלֹא לִתֵּת מִנּוּחָה לִיצֵר הָרָע לְהִתְחַזֵּק בְּאַחֲזִיזָתוֹ, עַד לְהַגְעֵת הֵיכֵר הַטּוֹב, וּבְגִין כֶּךָ יִכּוֹל הֵיכֵר הַטּוֹב בְּהַגִּיעוֹ בְּשַׁנַּת הַשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְלַחֵם נֶגֶד הֵיכֵר הָרָע וּלְשַׁמֵּר אֶת הָאָדָם מֵעֲבֻרָה.

לִכֵּן מַעֲתָה נִכּוֹן הַדְּבָר שֶׁתִּקְנוּ חֲכָמִים שֶׁהָאֵב בַּעַת מְלֹאֵת לְבָנוֹ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, יִלְהִיב וְיִפְתַּח אֶת ה'בֶּר מִצְוָה' בְּאַמִּירַת הַבְּרָכָה 'בְּרוּךְ שְׁפָטָרְנִי'. כִּי זֶה אֲכֵן מֶה שֶׁהָאֵב מִתְכַּוֵּן לֹאמַר, שְׁאִם הַנַּעַר לְאַחֵר הָיִיתוֹ בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה יוֹם אֶחָד יִנָּהֵג שְׁלֹא כְּדִין, הָיָה זֶה נֹגַע לוֹ מִמֶּשׁ כְּשֵׁם

ברכת 'ברוך שפטרני'

וַיְגַדְלוּ הַנַּעֲרִים וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שְׂדֵה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יָשָׁב אֱהָלִים (כח, כז).

וּבְמִדְרָשׁ רַבָּה (סג, י'): רַבִּי לִוִּי אָמַר מִשָּׁל לְהַדָּם וְעֶצְבוֹנִית שֶׁהִיוּ גְדֻלִּים זֶה עַל גְּבִי זֶה, וְכִיּוֹן שֶׁהִגְדִּילוּ וְהִפְרִיחוּ זֶה נוֹתֵן רִיחוֹ וְזֶה חוּחוֹ, כֶּךָ כָּל י"ג שָׁנָה שְׁנִיָּהם הוֹלְכִים לְבֵית הַסֵּפֶר וּשְׁנִיָּהם בָּאִים מִבֵּית הַסֵּפֶר, לְאַחֵר י"ג שָׁנָה זֶה הָיָה הוֹלֵךְ לְבֵית מִדְרָשׁוֹת וְזֶה הָיָה הוֹלֵךְ לְבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכְבִּים. אָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר, צָרִיךְ אָדָם לְהַטְפִּיל בְּבִנּוֹ עַד י"ג שָׁנָה, מִכָּאֵן וְאֵילָךְ צָרִיךְ שִׁיאֲמַר 'בְּרוּךְ שְׁפָטָרְנִי מַעֲנִשׁוֹ שָׁל זֶה'.

סֵפֶר הַרְה"ק ר' אַבְרָהָם יִצְחָק קֶאֱהָן מִתּוֹלְדוֹת אֶהְרֵן זיע"א, בַּעַל 'דְּבָרֵי אֲמוּנָה', שְׁבִיּוֹם שְׁנַעֲשֶׂה גְדוֹל, בֶּר מִצְוָה, שְׁכִידוּעַ מִזְהָר הַקְדוּשׁ שְׁאֵז מִקְבָּלִים אֶת מְלֶאךְ הֵיכֵר טוֹב, הַרְגִּישׁ בְּיוֹם קְדוּשׁ זֶה אֹר מִפְּלֶא וְנֶעַם תַּעֲנוּג רוּחָנִי עַד שֶׁהַרְגִּישׁ שְׁעוֹד מַעַט אִי אֲפָשִׁיר לוֹ לְסַבֵּל עוֹד. וּבְקֶשׁ מֵהַשִּׁי"ת שִׁיּוּכֵל לְסַבֵּל וּלְקַבֵּל אֶת הָאֹר ('זְכוֹר לְאַבְרָהָם' עִמּוֹד קֶצֶז אוֹת טז).

עשיתי מה שמטל עלי

כְּתַב הַרְה"ק ה'אֲמָרִי שְׁאוּל', רַבִּי שְׁאוּל יְדִידָה אֱלֶעָזָר טָאוֹב מִמֵּאֲדוּץ זיע"א: בַּעַת שֶׁהָאֵב מִשְׁמִיעַ הַבְּרָכָה 'בְּרוּךְ שְׁפָטָרְנִי מַעֲנִשׁוֹ שָׁל זֶה', מִפְּרָשִׁים בְּפִשְׁטוֹת שֶׁהָאֵב שָׁמַח שֶׁהוּא נִהְיָ פְטוּר מִכָּאֵן וְאֵילָךְ מִלְּהַעֲנִשׁ עַל חֲטָאֵי בְּנוֹ שְׁנַעֲשֶׂה בֶר עוֹנָשִׁין בְּעֶצְמוֹ. וְדָבָר זֶה אֵינּוּ מוֹבָן, שֶׁהִרִי תְּמִיד רוֹאִים אֲנִי שְׁאֵב מוֹכֵן לְסַבֵּל עֲבוּר בְּנוֹ, 'כִּרְחֹם אָב עַל בְּנִים', וְכָאֵן זֶה לְהַפְּךָ, הֵיחֲכֵן שְׁאֵב הָיָה מְרַצָּה וְשִׁמַּח שְׁמַהוּיִם מְסִירִים מֵעָלָיו אֶת עַל הָעֲנָשִׁים שֶׁהִיוּ לוֹ

איזה פסוק יחיד בפרשה מזכיר את כל הקשרים המשפחתיים הבאים: סב ונכד, סב ונכדה, אב ובן, דוד ואחיו, בעל ואשה, שוער וחתן, אח ואחות?

חידון אֶלְדָּנוֹת - נושא פרסים

פתרון החידה - פרשת ראה:

ש. איזו מצווה בפרשה זו כוללת דלת?

ת. אם עבד עברי רוצה להמשיך ולעבוד אצל אדונו יותר משש שנים, צריכים לרצוה את אדונו הימנית בדלת (דברים טו יז).

שם הזוכה בסידור מתיבתא מנחם מעריב בהוצאת "עוז והדר":

פרשת ראה:

ה' דוד לוצקין ממודיעין עילית.

פתרון החידה וכן שם הזוכה, יפורסמו אי"ה בגליונות הבאים

הפתורים נכונה יכנסו להגרלה אי"ה

על סידור מתיבתא מנחם מעריב בהוצאת "עוז והדר".

את הפתרונות יש לשלוח אלינו עד ליום שני

למספר פקס: 077-470-26-81

או למייל: magdenot@gmail.com

נא לכתוב שם, כתובת מדויקת וטלפון.

בראש הדף לציין "עבור חידון לנוער".

מקדושים

גיליון שבועי בענייני כוונת וביאורי תיבות התפילה
מתוך אצרות סידורים ומחזורים מתיבתא

ואני תפילתי

צדיקים ועבודת התפילה - בהמשך

ניגש אברך למרן החזון איש, והעלה בפניו את השאלה הבאה: 'מאימתי דין חינוך?'

'בני כמה הילדים?' השיב החזון איש בשאלה.

'הגדול כבן שש, ואחריו כמה נוספים' באה התשובה.

גדול הדור חפן את זקנו בתנוחה של צער.

'החמצת את המועד' הישיר אליו מבט, 'חינוך הילדים מתחיל - עוד לפני שהם נולדו'.

'תפילות מלב רותח של הורים' המשיך והחכים את השואל, 'אינן דבר של מה בכך. לכל תפילה משמעות, משקל, השלכה ישירה על עתידו של הילד. את התפילות הללו יש להתחיל לצבור הרבה לפני הולדת הילדים'.

אנו מייחסים משום מה לתפילה על עצם ביאת הילדים לעולם - משקל יתר, בעוד שהצלחת הילדים בתורה ויראת שמים נתפסת כדבר מובן מאליה, משהו שבדרך הטבע אמור לקרות, אלא אם כן אירע דבר מה חריג ומצער.

לא נדיר לשמוע על זוג אשר ל"ע לא זכה לילדים - כי הם מצפים לגס, אך מעולם לא שמענו על הורים מן השורה, כאלה שזכו לחבוק בן בשלב מוקדם בחייהם - כי הם מצפים לגס, כזה שיגרום לילדם להתעלות במעלות התורה והיראה.

אולם לא כן מלמדת אותנו התורה. כך כותב המלבי"ם בתחילת פרשתנו: "הלילה בבני אדם - שיוליד מינו, שתולק בטבע, כמו ששתול בטבע הצומח והחי להשאיר מינו. אולם שיוליד סגולה ושיצא פרי נבחר קדש הלולים, הוא נגד הטבע, וצריך לזה עזר אלקי. ועל כן היו אמותינו עקרות, כי שיצא מן הקליפה פרי קודש אין הטבע מוכנת מעצמה עד יופיע כח אלקי, שזה יתעורר על ידי התפלה - להאציל נשמה קדושה בת אלקים אשר תעש חיל".

"וַיַּעֲמֵר יִצְחָק לֵה' לִנְכַח אֲשֶׁתוֹ כִּי עֲקָרָהּ הָיָה וַיַּעֲמֵר לֹא ה' וַתֵּהָרֵב רַבֵּקָה אֲשֶׁתוֹ" (כח, כא).

לפני הרה"ק ר' משה צבי מסאווראן ז"ע הופיעה אשה בוכייה, מתנה את צערה כי

המשך בעמוד הבא

התפילה בפרשה

אמרי שפר ממאורי האומה

"וַיַּעֲמֵר יִצְחָק לֵה' לִנְכַח אֲשֶׁתוֹ כִּי עֲקָרָהּ הָיָה וַיַּעֲמֵר לֹא ה' וַתֵּהָרֵב רַבֵּקָה אֲשֶׁתוֹ" (כח, כא).

הנה נקטינן שהמתפלל על חברו צריך להזכיר שם אביו או אמו פלוני בן פלונית (עיי' ברכות לד, א), ויצחק לא רצה להזכיר שם אבותיה של רבקה שרשעים היו. אבל אם המתפלל עומד אצל החולה אין צריך להזכיר שמו, ועל כן התפלל לנכח אשתו. וסמך הכתוב (פסוק כ) נתינת טעם לזה למה לנכח אשתו, בעבור שהיתה 'בת בתואל וגו' אחות לְבִן הָאֲרָמִי, שהיתה ממשפחה מגונה ולא רצה להזכיר שמם בתפלתו, כי על ידי זה יש לחוש לקטרוג (תורת משה לח"ס).

"וַיַּעֲמֵר יִצְחָק לֵה' לִנְכַח אֲשֶׁתוֹ" (כח, כא) ופירש"י: "זה עומד בזווית זו ומתפלל, וזו עומדת בזווית זו ומתפללת".

על פי גמרא (בבא בתרא כה, א): "אמר ר' יהושע בן לוי, בואו ונחזיק טובה לאבותינו אנשי כנסת הגדולה שהודיעו לנו מקום תפלה, דכתיב (בנחמ"ט ט, ו): "וַיִּצְבֹּא הַשָּׁמַיִם לָךְ מִשְׁתַּחֲוִיִּים", דשמש וירח העומדים

צהר לתיבה

הארת מושגים ומתחים בתפילה

קדיש

תפילת קדיש, נוסח הנאמר מדי תפילה כמה וכמה פעמים וביסודו מהווה תפילה ובקשה כי יתגדל ויתקדש שמו יתברך בעולם, נאמרת בכמה נוסחים שונים, בהתאם למיקומה בתפילה ולמטרת אמירתה.

חשוב לציין, כי על אף הטמעתו של נוסח זה בתפילה על חלקיה השונים, אכן בעיקרו נועד הנוסח להיאמר אך ורק לאחר לימוד דברי אגדה, ורק בהמשך ובמהלך הדורות הוטמע בנוסח התפילה.

אודות אופנים שונים בהם נאמרת תפילה זו, כמו גם תוספות אפשריות בנוסח הקדיש, כאלה אשר נאמרות במצבים שונים ובחלקים מסוימים בתפילה, נדון במסגרת המדור הנוכחי, ומפאת קוצר המקום נמשיך בשבוע הבא בע"ה.

ראשיתו של ייסוד נוסח זה באנשי כנסות הגדולה, אשר לאחר שנכחו לראות בחורבן הבית הנורא, תיקנו תפילה להגדלת שמו יתברך בעולם.

המשפט המרכזי בנוסח הקדיש, עליו התבטאו חז"ל בביטויים מפליגים, הינו: "יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמֵי עָלְמַי". אודות מקור משפט זה הובא בתרגום ירושלמי (בראשית מט, א) כי בשל חששו הגדול של יעקב אבינו שמה ייצא פסול מזרועו, נענו בניו באמירת 'שמע ישראל', וכך הוכיחו לו כי בני א-ל חי הם. כתגובה לכך ענה

במזרח משתחיים למערב. ובזה יובן, מחמת שהם [האבות והאימהות הקדושים] עדיין לא ידעו מקום תפלה, ורצו לצאת מידי ספק, התחכמו לעשות ממה נפשך, ויצחק העמיד עצמו בקרן מערבית צפונית ורבקה בקרן מזרחית דרומית, דממה נפשך לאיזה רוח שצריך להתפלל יעמדו (פרדס יוסף בשם ספר מים חיים).

"וַיֵּשֶׁב יִצְחָק וַיַּחֲפֹר אֶת בְּאֵרֵת הַמַּיִם וגו' וַיִּסְתַּמּוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אֲבִרְהָם וגו' וַיִּקְרָא שֵׁם הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְׂקוּ עִמּוֹ וגו' וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שְׁטֵנָה: וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רַחֲבֹת וַיֹּאמֶר כִּי עֵתָה הִרְחִיב ה' לָנוּ וּפְרִינוּ בְּאֶרֶץ" (כו, יח - כב).

ועוד נראה לומר על דרך הלצה, נגד מי שחושק בתורה ועבודה זו תפלה שהיא עומדת ברומו של עולם, ובני אדם מבזין אותה וחוטפין וממהרין כחותה גחלים. ובימי אברהם חפר בארות לפתוח צינור אהבתו יתברך בעולם, והיו מאריכין בתפלה, ובתורה בבית הכנסת אחר התפלה. ואח"כ סתמום פלשתים וחזרו למדריגתן. וכשבא יצחק, מדת הפחד בבגידת הזמנים, חזר וחפר בארות הנ"ל להתפלל וללמוד מחמת הפחד, ובעבר הזמן וחזרו למדריגתן, הוצרך לברור עשר אנשים ולעשות מנין לעצמו ונקרא עשק, ואח"כ שטנה, ואח"כ רחובות, ופרינו בארץ, וק"ל (תולדות יעקב יוסף).

יעקב ואמר: "יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמֵי עָלְמַי".

וכך הובא בחז"ל אודות אמירה נשגבה זו (מדרש משלי יד, כח): "אימתי הקדוש ברוך הוא מתעלה בעולמו... בשעה שישראל נאספין בבתי מדרשות ושומעין אגדה מפי חכם, ואח"כ עונין אמן יהא שמיה רבא מברך, באותה שעה הקדוש ברוך הוא שמו ומתעלה בעולמו, ואומר למלאכי השרת בואו וראו עם זו שיצרתי בעולמי כמה הן משבחין אותי, באותה שעה מלבישין אותו הוד והדר, לכך נאמר: "פָּרַב עִם הַדָּת מֶלֶךְ".

חצי קדיש

זהו למעשה חלקו העיקרי וראשיתו של הקדיש. חלק זה מתמקד בתפילה להאדרת והגדלת שמו של הקב"ה בעולמו, לגאולה השלימה ולעתיד לבוא בו יתנשא שמו בעולם. חצי קדיש מסתיים בתיבות: "דְּאֲמִירָן בְּעֶלְמָא וְאֲמִירוֹ אֲמִין".

בתפילה משמש בדרך כלל חלק זה של הקדיש, לצורך הבדלה והפרדה בין קטע לקטע. כך למשל נאמר חצי-קדיש כדי להפריד בין פסוקי דזמרא לברכות קריאת שמע; בין אלה האחרונות לתפילת שמונה-עשרה; בין תפילת שמונה-עשרה לתפילות שאחריה ובין שבעת העולים לתורה מעיקר הדין - לעולה בעליית המפטיר שאינו כלול עמהם.

ראוי לציין פרט מרתק עליו מעיד הרמב"ן באגרותיו, כי על סמך המנהג הקדום שמקורו בימי הגאונים - להוסיף בנוסח זה ברכה לשלום ראש הגולה, נהגו בעבר בני עדת תימן אשר ראו ברבנו הרמב"ם את עטרת ראשם, להוסיף את הנוסח הבא: "בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיִמֵּיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, וּבְחַיֵּי דְרַבְנָא מִשְׁה בְּן מִימֵינוּ".

ספיר ויהלום

אצרות ורעיונות במעלת התפילה

לא פעם ולא פעמיים מזכירה התורה הקדושה את ענין התפילה, אולם דומה כי התייחדה פרשת תולדות בענין זה יותר מכל. לעתים אנו ניגשים לתפילה כ'גיבוי'. אנו מתפללים על דבר-מה שבדרך הטבע יכול לקרות, אלא שקשיים מסוימים ואתגרים שברוך גורמים לנו לתת לו 'דחיפה' נוספת, עידוד קל באמצעות התפילה.

איננו רגילים להעביר לפני הבורא הכל יכול, אשר בידו אוצר מתנת חיים וכל העולם על תכולתו וסדריו שלו הם, כי יחונ אותנו ויעניק לנו ישועה אשר הינה לגמרי מעל דרך הטבע, משהו בלתי נתפס מבחינה הגיונית ומציאותית. כאן, במעשה יצחק ורבקה, אנו רואים את המצב הנורא של בני זוג שטרם זכו חבוק בן משלהם, מטבעו של עולם הינם עקרים וחסרי כל סיכוי, אולם בסופו של דבר מתרחש הפלא העצום והם חובקים תאומים, בגיל מופלג ולמעלה מכל הסיכויים.

מסר מטלטל זה עלינו להפנים, להחדיר בתוכנו.

בענין זה מסופר על אברך משי ובן עלייה, אשר מזה עשור לנישואיו וטרם זכה לחבוק ילד משלו. פנה אפוא האברך לרבו הגדול - הרה"ק האבני נזר מסוכטשוב ז"ע, והוא הורה לו חד משמעית כי עליו לגרש את אשתו ולישא אחרת תחתיה.

שב האברך הביתה בלב כבד, ניגש לננות ביתו וזימן לצידה את חמיו וחמותו, ובטון-נכאים וקול-בוכים בהביר להם כי עליו לגרשה כאן ועכשיו, באשר חזקה עליו מצות הרבי.

הללו, אשר לבם לא עמד בהם לנוכח הבשורה, מחו נמרצות. הם לא האמינו לרגע כי אכן כך ציווה הרבי, וחשו אל הצדיק לברר האם אמת בדברי האברך.

להוותם וחרדתם הרבה, בבואם אל הקודש פנימה, השתתף הרבי בצערם הכבד אולם אישר כי אכן - כן ציוה כאשר אמר האברך, ואף כי לבו הרחום כואב ומתייסר בצרתם - אולם את ההחלטה אין לשנות.

האשה, אשר המתניה בחוץ בשל העובדה שהרבי לא קיבל נשים למעונו, שמעה מבעד לחלון את הדין-ודברים, ולבה כמעט פקע מרוב צער. צווחותיה המרות נשמעו היטב בפנים החדר, והאברך מחרה-מחזיק אחריה בבכיות רמות המחיריות כל לב. זו בוכה על בעל נעוריה, והוא מיילל על אשת נעוריו, ולב מי לא יחרד.

שמע הרבי את הבכיות, הזדעזע, ולפתע קם והחל להסתובב בחדר תוך שהוא קורא בקול נורא כשפניו להבים: 'רבנו של עולם! הן אמת שענין הלידה הוא בבחינת 'מעשה בראשית', אולם אצלך הכל שווה, ובידך לשנות אף סדרי בראשית. עשה נא למען שמך הגדול ואל תכריחני להזדקק לגירושיהם חלילה!'

אך סיים הרבי את דבריו, ובפנים מאירות פנה אל האברך ואמר לו: 'לך שוב לביתך, כי ישועתך קרובה לבוא והשמחה תשרה בביתך!'

מאצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

רב על כך שזה שנים רבות מנישואיה וטרם נפקדה בזרע של קיימא. האשה ציפתה לברכה נלהבת שישמיע הצדיק באזניה, שלא לומר הבטחה מפורשת, אך לשווא. ניכר היה כי הוא רואה משהו בעיניו הזכות, דבר גבוה ונעלם מכבשונו של עולם אשר בגינו אין ראוי להעביר עבודה, ושמה כלל אין נכון שתזכה לילדים.

האשה עזבה במפח נפש, אולם לא אמרה נואש. מפעם לפעם הופיעה שוב במעונו של הרבי, הפצירה והתחננה, בכתה והעתירה, אך שוב ושוב השיב לה הרבי באותה התעלמות גורפת, נמנע לחלוטין מלברך.

ויהי היום, הרבי הלך כמנהגו בקודש לטהר את גופו בסילודין במקוה הטהרה, והנה אך חפץ לצאת מן המקוה הקפוא - והאשה ניצבת שם, חוסמת את המעבר בעזות ודורשת במפגיע כי יבטיח לה ילדים, כאן ועכשיו. אחרת - התרתה בו, לא תיתן לו לצאת מן המקוה.

היה בו בצעד זה מן העזות והחוצפה, בשילוב אמונת צדיקים תמה מהסוג אותו ניתן היה למצוא פעם, בדורות עברו. אולם רק לאחר מעשה התברר לאשה עד כמה נואל היה הרעיון, כמה מסוכן.

הרבי הקפיד על פעולתה זו, אך נענה בעל כרחו, פתח את פיו וברך: 'זאלסט האבן קינדער, קינדער, קינדער, קינדער, קינדער [שהיו לך ילדים, ילדים, ילדים, ילדים, ילדים]!'

ההבטחה נשמעה תמוהה למדי, אך ההמשך המר הבהיר לאשה היטב במה דברים אמורים. כעבור זמן לא רב ילדה האשה לראשונה בחייה, אך אליה וקוץ בה - היתה זו לידה קשה כשאלו, ובאחת נולדה לה שלישייה. טרם הספיקה האם להתמודד די זמן עם מעמסת גידולם של אלו השלשה, והנה באה לידה נוספת, גם הפעם שלישייה. וכך בשלישית וברביעית, עד שש פעמים. הכל תוך סבל נורא מעל ומעבר לקצה גבול היכולת.

נמצאנו למדים עד כמה גדול כוחה של ברכה, עד היכן שייך לשדד מערכות הטבע. אם כן, מידה טובה מרובה ועל אחת כמה וכמה שניתן בהחלט לשנות את רוע הגזירה באמצעות תפילה, ואף כשנראה הדבר חסר סיכוי.

על כך אמרו חכמינו ז"ל (סוכה יד, א): 'למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר [קלשון]? לומר לך, מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום, אף תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקדוש ברוך הוא ממדת אכזריות למדת רחמנות.'

פנינה לשבת

מבית מדרשם של רבותינו

רש"י מבאר (כה, כו ד"ה בן ששים) כי למעשה יכול היה יצחק לנקוט באותה הדרך בה נקט אביו אברהם, היינו - לישא שפחה בנוסף לרבקה, ואז יתקיים ברבקה מה שנאמר בשרה (לעיל טז, ב): 'אולי אֶבְנֶה מִמֶּנָּה'. אולם יצחק לא עשה זאת, כיון שנתקדש בהר המוריה להיות עולה תמימה לה', ואם כן לא ראוי היה שיינשא לשפחה.

על כך מקשה הגה"ק בעל הט"ז זצ"ל (בספרו דברי דוד), ניחא מדוע לא לקח שפחה, אולם עדיין היה לו לקחת לכל הפחות אשה אחרת, כְּשֶׁרָה, על מנת להיפקד ממנה בבנים?

משיב על כך הט"ז, כי היה פשוט ליצחק שייפקד בבנים דווקא דרך רבקה, ואף שעברו עשר שנים שלא ילדה - עדיין היה מחזיק באמונתו כי יעניק לו השי"ת בנים ממנה. אי לכך לא היתה לו כל סיבה לנקוט בפעולות כאלה ואחרות, היות וישועתו היתה מובטחת, אכן לא ידע אימתי היא תבוא.

אכן, היה מקום לישא שפחה ולו רק כדי לעורר את הזכות ולהיפקד מוקדם יותר, אלא שבוזה היה מוגבל מצד היותו עולה תמימה. אי לכך הבין יצחק כי אין כל דרך לזרז את הישועה, וכי הקב"ה פשוט מתאוה לתפילתו, על כן עמד והתפלל והעביר ברחמים על כך.

הלכה ופשרה

נידון בפרשה בענייני תפילה

האם מותר להתפלל על גוי? וכיצד עושים זאת?

פרשת הברכות של יצחק אבינו, אשר במקורן היו מיועדות לעשיו הרשע, מעלות נידון מרתק לגבי ההיתר לברך גוי או להתפלל עליו.

בענין זה מצאנו דיון נרחב באחרונים, אשר ראשית מחלקים בין נכרים עובדי עבודה זרה לבין כאלה שאינם יהודים אמנם, אך אינם עובדי ע"ז.

הגה"ק ר' חיים חזקיהו מדיני זצ"ל (שדי חמד - כללים מערכת למ"ד כלל קיז) מחלק אף במקרה בו הנכרי המדובר הינו עובד כוכבים ומזלות, בין מצב בו קיים חשש לטינה ואיבה מצד הגוי - אז מותר להתפלל עליו ולעשות עבורו סגולות שונות, לבין מצב בו גם אם יסרב היהודי לבקשת הגוי להתפלל עליו - לא יהיה חשש לאיבה מצדו. ככל שמדובר בחסיד אומות העולם - מבהיר ה'שדי חמד' במפורש כי מותר ואף רצוי להתפלל עליו. יתר על כן, הוא מציין כי במידה ומדובר בנכרי קטן, מותר בהחלט להתפלל עליו, שמא יגדל ויהי מחסידי אומות העולם. עוד מוסיף שם וכותב כי אם אותו גוי הינו שותפו של היהודי, ובמיתתו ייגרם נזק ליהודי בעסקיו, ברור שמותר היהודי להתפלל לרפואתו.

בכל אופן מדגיש ה'שדי חמד', כי באופנים המותרים - כדאי וראוי להתפלל עליו, שהרי אם תהא זו עת רצון ותתקבל תפילתו ייגרם בכך קידוש ה' בעיני האומות.

אולם אף במקרים בהם אסור הדבר, מתרה ה'שדי חמד' לבל ירמה 'הודי את הנכרי ויעשה עצמו כביכול הוא מתפלל עליו, בעוד שהוא למעשה מקללו בשקט. זאת משום שיש בכך גניבת דעת, ולא הותרה גניבת דעת אפילו כלפי גוי.

מילתא חדת"א

פניני תפילה מלוקט מדברות קדשו ותורתו של
האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א

ה' קרוב לבריותיו

דברים מאירים כפסירים הראנו לדעת בפסוק כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרבים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו (דברים ד ט), שבירושלמי (ברכות פ"ט ה"א) אמרו ששאלו תלמידיו של רבי שמלאי את רבם בטעם הנאמר בפסוק זה אלקים קרבים בלשון רבים, הנראה חלילה פשתי רשיות, ובאר להם כי קרבים האמור כאן בלשון רבים - שהקדוש ברוך הוא קרוב בכל מיני התקרבות. שכן עבודה זרה נראית קרובה אך רחוקה היא, כי סוף דבר אלהו עמו והוא צועק עד שימות ולא ישמע ולא יושיע מצרתו. אבל הקדוש ברוך הוא נראה רחוק ואין קרוב ממנו. דאמר לוי, מהאריך עד לרקיע מהלך חמש מאות שנה ומרקיע לרקיע מהלך חמש מאות שנה ועביו של רקיע חמש מאות שנה, וכן לכל רקיע ורקיע. ראה כמה הוא גבוה מעולמו ואדם נכנס לבית הפנסט ועומד אחורי העמוד ומתפלל בלחישת והקדוש ברוך הוא מאזין את תפלתו, שנאמר (שמואל א' א יג) 'והנה היא מדברת על לבך רק שפתיך נעות וקולה לא ישמע' והאזין הקדוש ברוך הוא את תפלתה. וכן כל בריותיו שנאמר (תהלים קב א) 'תפלה לעני כי יעטף' כאדם המשיח באון חברו והוא שומע. וכי יש לה אלוה קרוב מזה שהוא קרוב לבריותיו כפה לאון.

כפה קרבת האדם אל ה' - ה' מתקרב אליו

בעמק דברי חכמים באר התורת חיים (סנהדרין לח): שלפ י שיש כמה מיני קרבה, יש מצד התולדה כאב ואם, יש מצד החתנות, ויש מצד החיוב כמלה על עבדיו וכרועה על הצאן. והוא תפלה קרוב לנו בכל מיני קרבה. אך יסוד מוסד הוא המטל על האדם, שכל הקרבה הגדולה תלויה באדם עצמו, כפי שקורא האדם אליו קד יענה אותו הבורא. ועל זה אמר הפתח בכל קראנו אליו שהכל תלוי בקריאתנו אליו, וכפי קרבתנו אליו קד יתקרב אלינו הבורא יתפלה כפיכול.

קרבת אלוהים

לאורם של גדולי הדורות

נשאל פעם אדם גם והמוני על ידי הרה"ק ר' מנחם נחום מטשערנאביל זי"ע: 'האם התפללת היום? הנחת תפילין?'

השיב הלה בגמגום כי טרם התפלל ואף לא הניח תפילין, זאת משום שנאלץ לעסוק בענייני הבית ובעמל הפרנסה, ובהמשך היום כבר לא ראה טעם בתפילה מאוחרת שכזו.

הרבי לא הסכים.

'תן לבך' אמר לו, 'עד כמה רמה מעלתה של כל תפילה, ואף כזו רדודה וחפוזה. הלא עובדה היא כי למרות איך שנראית תפילתך בדרך כלל מן הסתם, לא הוד ולא הדר לה, בכל זאת הכרתי בפניך שלא התפללת'.

לשכני תדרשו

פולמוס, דרישה וחקירה בנושא התפילה

בדבריו על יסודות האמונה ודת ישראל, מנסח רבנו הגדול הרמב"ם את העיקר החמישי מתוך שלשה עשר העיקרים (פירוש המשניות סנהדרין תחילת פרק חלק): "היסוד החמישי, שהוא יתעלה הוא ראוי לעבדו ולרוממו ולפרסם גדולתו ומשמעתו, ואין עושין כן למה שלמטה ממנו במציאות - מן המלאכים והכוכבים והגלגלים והיסודות וכל מה שהורכב מהן, לפי שכולם מוטבעים בפעולותיהם אין להם שלטון ולא בחירה אלא רצונו יתעלה".

בכך למעשה קובע הרמב"ם כלל יסוד, לפיו אין לייחס לאף גורם מלבדו יתברך שום כח או השפעה בעולם, ובכלל זאת גם המלאכים שוכני מרום, אשר אין להם כלל שלטון ובחירה משל עצמם.

מתוך הכרה בעיקר-אמונה זה, נבוכו רבים אל מול פיוטים שונים בהם פונה המתפלל למלאכי-מעלה, מפציר בהם כי יפעלו עבורו בדרך זו או אחרת, ותהו האם אין בכך משום איסור חמור מנושא של שיתוף שם שמים עם ישות אחרת חלילה.

אם כי השאלה ביסודה זהה כלפי כלל הפיוטים והתפילות המבוססים על פנייה למלאכים או למידות העליונות שבמרום, כדוגמת 'שלום עליכם מלאכי השלום'; 'מידת הרחמים עלינו התגלגלי'; 'מלאכי רחמים משרתי עליון' ועוד, אולם פולמוס ער וחרף במיוחד התעורר דווקא סביב הפיוט הקדמון 'מכניסי רחמים'.

בפיוט זה, הנאמר בנוסח הסליחות, פונים אנו למלאכי הרחמים, משמיעי התפילה והצעקה ומכניסי הדמעה, ושוחים בקשתנו מהם כי יכניסו את רחמינו ותפילותינו, דמעותינו וצעקותינו לפני מלך א-ל רם ונישא.

עובדה שהפכה את הפיוט הספציפי הזה לנושא מורכב כל כך, היא העובדה שעד היום טרם ידועה זהות מחברו. אם כי קדום הפיוט עד מאד, וכבר בסידור הקדום 'סדר רב עמרם גאון' הובא פיוט זה, מה שמלמד על מידת חשיבותו ומעלתו.

הראשון שיצא חוצץ באופן מוצהר נגד פיוטים מסוג זה היה רבי יוחנן טרייוויש בעל קמחא דאבישונא, מחכמי איטליה, אולם אף הוא סייג את דבריו בנוגע פיוט זה כשלעצמו, תוך שהוא מעניק פרשנות שונה לאותם 'מכניסי רחמים' אליהם מתייחס הפיוט: "אין לשום כוונתם, שנתקן לשון זה כנגד המלאכים כלל ח", רק לחסידים שבדור, מזהיר השליח צב' לחסידים, שיבקשו רחמים על דורם".

במהלך הדורות, החל בראשוני הראשונים ועד אחרוני זמננו כדוגמת הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל [שלא הכריע בדבר] ועוד, נטו הדעות לכאן ולכאן.

בין התומכים מצאנו את רב שרירא גאון, שבאיגרתו ליהודי פאס שבמרקו כלל סדר תפילות, בו מופיע הפיוט. כך גם נמצאת התייחסות מפורשת של רש"י הקדוש לענין זה בכללותו, כשדעתו ברורה כי אין בכך חסרון ואדרבה ראוי הדבר, וזו לשונו (סנהדרין מד, ב): 'לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצים את כחו - שיסייעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים, ושלא יהו לו מסטינים מלמעלה'.

מאידך, בצד המתנגדים ניצב בין השאר המהר"ל מפראג, הסבור (נתיבות עולם - נתיב העבודה יב) כי אין לומר את הנוסח כפי שהוא, אלא יש לשנותו כך שלא יסתור את עיקרי האמונה.

כך גם הגאון החת"ם סופר מעיד על עצמו (שו"ת חת"ם ופר א"ח קסו) כי הוא מאריך בנפילת אפיים - הקודמת לפיוט זה, כדי להימנע מלאומרו.

פרשה למעשה

הלכות תפילה לאור הפרשה

מצאנו בפרשה כי התייצבו יצחק ורבקה, זה בזווית זו וזו בזווית הנגדית, להתפלל כי יפקדו בזרע. ישנם מפרשים (משיבת נפש ועוד) שכתבו כי הזווית אליה פנו יצחק ורבקה לא היתה אקראית, כי אם בדווקא בחר לו כל אחד את הכיוון אליו יתפלל - יצחק לצפון ואילו רבקה לדרום, על דרך שאמר חז"ל (בבא בתרא כה, ב): "הרוצה שיחכים - ידרים, ושיעשיר - יצפין, וסימיניך, שלחן בצפון ומנורה בדרום".

בשלחן ערוך נפסק (או"ח צד, ב) כי יש להתפלל לכיוון מקום המקדש, 'ומי שרוצה לקיים אמרם 'הרוצה להעשיר יצפין או להחכים ידרים', מכל מקום יצדד פניו למזרח".

מלשון המחבר משמע כי יש רק לצדד מעט לצד מזרח, בעוד עיקר הנטייה הינה לצד צפון או דרום, ועל כך השיגו האחרונים במעט (עיי' מגן אברהם ועוד). יש שכתבו כי אין הכרח לעשות כך אלא אפשר להיפך - לצדד לצפון או לדרום בעוד עיקר הנטייה כלפי מזרח, ויש שכתבו כי אדרבה - כך עדיף.

סדרא הצלותא

מתוך מבוא לסידור מתיבתא עוז והדר

אחד הסידורים המוכרים ביותר בקהילות ישראל, אחד הנפוצים שבהם ואשר נתקבל כל כך עד שהינו בעל כמות נכבדת של תתי-נוסחאות משל עצמו, הוא סידור האריז"ל.

פרט חשוב וראוי לציון הוא, כי בניגוד לתפיסה הרווחת ולמשתמע מהשם המוכר 'סידור האריז"ל', לאמיתו של דבר מעולם לא כתב האריז"ל עצמו סידור משלו, וכך גם לא פרסם לרבים נוסח מסוים.

אכן, האריז"ל התפלל בנוסח מסוים, אשר התבסס על נוסח הספרדים כפי שהיה בזמנו, לצד שינויים מסוימים ומהותיים שהכניס בנוסח זה. בנוסף, רשם האריז"ל על מחזורו, בבית הכנסת בו התפלל בעיה"ק צפת, אי אלו שינויי נוסח.

במקביל, ערך האריז"ל ולימד את תלמידיו הגדולים את סדר הכוונות העילאיות והעניינים הטמירים הנוגעים לכל חלק בתפילה, בהתבסס על שיטתו כי לתפילה רבדים עמוקים בתורת הסוד, וכי על מנת לייחד את שמו יתברך עם המתפלל ולפעול כראוי בתפילה - יש להתאים את כוונת התפילה עם הנוסח הנאמר בפה.

גדולי תלמידי האריז"ל, ובעיקר רבנו חיים ויטאל בספרו 'שער הכוונות', הם אלה שבעקבותיו סידרו את הנוסח הראוי וכיוונו את הדברים על פי תורת רבם הגדול.

לימים התחברו ויצאו לאור עולם סידורים רבים המכונים 'סידור האריז"ל'. חלקם יסודם בקודש וסודו על ידי גדולי עולם וענקי רוח, אחרים פחות מוסמכים, ולצידם כאלה שבמהלך עבודת הדפוס נפלו לידי עמי הארצות ש'שיפרו' את הנוסח על דעת עצמם, תוך שיבוש כוונות האריז"ל ונוסחו באופן נלעג למדי.

בשבעות הקרובים נסקור בע"ה את סידורי האריז"ל המוכרים והמוסמכים, אלה שסודו על ידי מאורי החסידות וגדולי המקובלים, תוך התייחסות מפורטת ככל האפשר לכל נוסח, להבדלים ביניהם ולמקורות עליהם מתבסס כל סידור.

ביאור לפניו - בידיעה

הכרת קטעי התפילה - מתוך סידור עוז והדר

בזמן שבית המקדש היה קיים, כשהיה אדם מביא קרבן תודה, היה עליו לומר מזמור מיוחד בתהלים - אותו חיבר משה רבנו עליו השלום, ואשר פותח בפסוק (תהלים ק, א): "מִזְמוֹר לְתוֹדָה הָרִיעֵנוּ לָהּ כָּל הָאָרֶץ". מזמור זה נאמר עד היום, מדי יום, כחלק מפסוקי דזמרה.

בסידור רש"י הובא (סי' תיז) כי משה רבנו תיקן את המזמור מהפסוק השני והלאה, בסך הכל ארבעה פסוקים - כנגד ארבעה מיני לחם שיש להביא עם קרבן תודה. הפסוק הראשון נוסף על ידי דוד המלך, כפתילה למזמור.

היעב"ץ מביאר (סידור שערי שמים פה, ב) בטעם אמירת המזמור, כי בכל יום מתרחשים לאדם ניסים, אלא שאין בעל הנס מכיר בניסו. לכן תיקנו לומר מזמור של הודיה על כל אותם ניסים המתרחשים לאדם.

בנוגע לאמירת פיוט זה בימים בהם אין להקריב קרבן תודה, כדוגמת שבת קודש ועוד, נחלקו הפוסקים אם יש לאומרו, מחשש שמא כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו יבואו להקריב את הקרבן בטעות בימים אלה (עיי' טור או"ח נא, רמ"א שם ועוד). ויש שאף הביאו מנהג (שבלי הלקט סי' עו) לאומרו דווקא בשבת ולא בחול.

בארחות חיים כתב (מאה ברכות סי' כו) כי יש לומר מזמור זה בניגון, זאת על פי דברי חז"ל (שמות רבה ויקהל ט) כי כל השירות עתידות להתבטל, מלבד מזמור לתודה, וכך אכן נפסק בשלחן ערוך (או"ח נא, ט).

יד ושם

פסוקי שמות והטמן בהם

צדוק

"צִוְּאָרְךָ כְּמִגְדַּל הַשֵּׁן עֵינֶיךָ בְּרִכּוֹת בְּחֶשְׁבוֹן עַל שְׁעַר בַּת רַבִּים אַפֶּךָ כְּמִגְדַּל הַלְבָנוֹן צוּפָה פְּנֵי דְמָשֶׁק" (שיר השירים ז, ה).

המלבי"ם מביאר פסוק זה כמין חומר, ומיטיב לתאר את כוחות הנפש אליהם רומז הפסוק ותפקידם אצל האדם בעבודת השי"ת.

הצוואר - כמגדל שמירה, משל לכו השכל והנפש השולטים על הגוף. העיניים - משולות לבריכות, בהן מתקבצות כוחות הנפש שצבר האדם, וכן הלאה. כך הולך המלבי"ם ומונה בזה אחר זה את משלות הפסוק ונמשליו, והכל כנגד שליטת האדם ביצורו הרע והכנעתו תחתיו.

איזה מהביטויים הבאים - הכתובים בפרשה, הינו לשון תפילה?

- (א) "לְדַרְשׁ אֶת ה'" (כה, כב).
- (ב) "וַיַּעֲתֶר" (כה, כא).
- (ג) "וַיַּעֲתֶר" (כה, כא).
- (ד) אף תשובה אינה נכונה.

תשובה מגיליון קודם - פר' חיי שרה:

"אַחֲתָנוּ אֶת הַיָּ לְאַלְפֵי רַבָּהּ וַיִּירֶשׁ זֶרַעַךְ אֶת שְׁעַר שְׁנָאִיו" (כד, ט).

זוהי תפילת לבן ארמי, עליה התבטאו חז"ל כי לא חפץ הקב"ה שתתקבל ולכן הותיר את רבקה עקרה זמן רב.

הפלא ופלא

שאלות וחידות בנבכי הפרשה ומעשיה

יוסף דעת

עיון בעומק הפרשה

"וַיַּעֲתֶר לוֹ ה'" (כה, כא), ופירש"י: "לו ולא לה, שאין דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע לפיכך לו ולא לה".

יש לדון, אם כן שתפילת צדיק בן רשע אינה פועלת כל כך, האם יש מקום לומר שעל כן לא נענתה תפילת אברהם אבינו על הצלת סדום, משום שהיה בנו של תרח?

תשובות יתקבלו על ידי הקוראים, ויתפרסמו בעלון הבא מדי שבוע.

פתרונות יש לשלוח עד יום רביעי הקרוב
לכתובת מייל: m028039999@gmail.com
או בפקס 02-5385689 או ב'נדריים פלוס' - באר ישראל

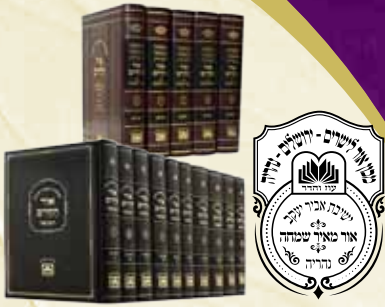
על מנת להשתתף בהגרלה:

1. יש לציין כתובת מדויקת וטלפון.
2. לציין בראש הדף עבור חידון 'מקושרים'.
3. בני חו"ל מתבקשים לכתוב כתובת (אדרעס) בארץ ישראל למקרה של זכיה, שישלח לשם.

בין שולחי התשובות תעריך הגרלה על סידור מתיבתא (או על ספר אחר הקיים במלאי כפי שיקולי המערכת).

ובחרת בחיים

גליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

תורת חיים

נושא תורני מרתק
לאור דברי האור החיים

בתהליך מכירת הבכורה מצאנו שהציע יעקב אבינו לעשיו: **"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְרָה כִּיּוֹם אֶת בְּכֹרְתְךָ לִי"** (בראשית כה, לא). ועל כך תמה רבנו האור החיים: **"צָרִיךְ לְדַעַת אֹמְרוֹ 'כִּיּוֹם', שְׁאִין לָהּ מִשְׁמָעוֹת"**.

על כך משיב רבנו: **"וְנִרְאָה, כִּי לִהְיוֹת כִּי בְכוּרָה זֶה שְׁקוּנָה מִמֶּנּוּ יֵשׁ בָּהּ פְּרִטִים שְׁאִינָם בְּמִצִּיאוֹת אֶלָּא בְּמוֹת אָבִיו, וְהֵם דְּבָרִים שְׁלֵא בָּאוּ לְעוֹלָם, וְכִפִּי תוֹרַתָּנוּ הַקְדוּשָׁה (כתובות נח, ב ועוד) אֵין אָדָם מִקְנָה דְּבָר שְׁלֵא בָּא לְעוֹלָם"**.

"לִזְהָ נִתְחַכֵּם לִזְמַר 'כִּיּוֹם', כְּדִי שְׁתַּתְקִים הַמְכִּירָה. וְהוּא עַל פִּי מַה שְׁאָמְרוּ (בבא מציעא טז, א) וּפְסָקוֹהוּ הַפּוֹסְקִים (שו"ע חו"מ ריא, ב) הַצִּיד עֲנִי שְׁאִין לוֹ מַה יֵּאָכֵל, שְׁאָמַר מַה שִּׁיעֲלָה בְּמִצְוַתִּי הַיּוֹם מְכֹר לָךְ מִמְּכָרוֹ קָיָם, וְהִטְעַם מִשּׁוֹם כְּדִי חַיִּיו".

"וְהוּא אָמְרוֹ 'מִכְרָה כִּיּוֹם' פְּרוּשׁ, כְּדִין 'יוֹם' שֶׁהָרִי עִיף הִיָּה, וּמִשּׁוֹם כְּדִי חַיִּיו מִמְּכָרוֹ מִמְּכָר, הֵגֵם שֶׁהוּא דְּבָר שְׁלֵא בָּא לְעוֹלָם. וְזוֹלָת מִצִּיאוֹת זֶה אֵין דִּין שִׁיכּוֹל לִזְכוֹת בְּמִכְרַת הַבְּכוּרָה, וְהַצִּדִּיק עָשׂוּ דְּבָרֵי יַעֲקֹב כְּאֹמְרוֹ הִנֵּה הוּא הוֹלֵךְ לָמוֹת, וְאֵין לָךְ תִּקְנַת מִשּׁוֹם כְּדִי חַיִּיו גְּדוּלָּה מְזוֹ".

הנה עצם יסוד זה, לפיו אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, נתון במחלוקת תנאים ובעקבותיהם גם אמוראים, ולנידון זה השלכות בתחומים רבים - החל במקח-וממכר כשלעצמו ועד לדיני קידושין; נחלות ועוד.

בטעם הדבר נחלקו רבותינו הראשונים - יש שאמרו כי הסיבה לכך נעוצה בעובדה שאין לקנין על מה לחול, ואילו אחרים סבורים כי אף במידה ויש לקנין על מה לחול [כגון במקרה בו החפץ קיים בעולם אך טרם נמצא ברשות המקנה], ישנה בעיה נוספת של גמירות דעת, שאין המקנה סומך דעתו ובא לכדי החלטה שלימה להקנות.

ביאור זה שהובא לעיל בדברי רבנו, לפיו יכול היה עשיו להקנות את בכורתו ליעקב אך ורק משום שהיה הדבר כדי חייו, מקורו בדיון הקובע כי למטרת קיום חייו של המקנה ניתן להקנות אף דבר שלא בא לעולם.

פרטי דין זה נידונים בראשונים באריכות ובדינו נחלקו הדעות - יש שכתבו (ר"ן ורא"ש בשם רב האי גאון) כי הדבר נכון אך ורק כאשר ההקנאה נועדה כדי להבטיח את קיום חייו למשך יום בודד, אולם הקניה על מנת להבטיח את קיומו לטווח ארוך יותר אינה תקפה, ויש הסבורים (הובא בר"ן וכן בתלמידי הרשב"א) כי ההקניה תקפה אף במידה והיא נועדה להבטיח את ספיקו של המקנה לטווח של כמה ימים.

קביעתו של רבנו לגבי מכירת הבכורה - כי לשם כך הקפיד יעקב אבינו להדגיש שהמכירה הינה 'כיום', משום שאילו לא היה המכירה תקפה, תואמת לדעת הראשונים הנ"ל שהאפשרות להקנות דבר שלא בא לעולם למטרת סיפוקו כדי חייו תקפה אך ורק למטרת סיפוק צרכיו באותו יום.

עם זאת, אף לדעת הראשונים שפסקו כי המטרה אמורה להבטיח את קיומו כדי יום אחד ותו לא, אין כוונתם דווקא ליום המכירה, כי אם ליום בודד בזמן כלשהו, היום או לאחר זמן.

רבנו עצמו מתייחס לכך במפורש וכותב: **"וּכְתָבוּ הַגְּאוֹנִים שְׁאִין הִטְעָם תָּלִי בְּאֹמְרֵי 'הַיּוֹם', אֶלָּא הוּא הַדִּין יוֹם אַחֵר מִמְּכָרוֹ קָיָם, מִטְעָם כְּדִי חַיִּיו. וְלֹא אָמְרוּ 'הַיּוֹם' אֶלָּא לְשַׁלֵּל מַה שִּׁיעֲלָה בְּמִצְוַתִּי לִי יוֹם אוֹ שָׁנָה, שֶׁהוּא יוֹתֵר מִכְּדִי מַחֲיֵת יוֹם אֶחָד, אֲבָל מַחֲיֵת יוֹם אֶחָד בְּכָל מִצִּיאוֹת שִׁיחִיָּה קָיָם"**.

שולחן שבת עם האור החיים

'נשלחנו מבית המדרש אל כבודו, שיפעל בכוחו הגדול ויגרום לשפע הגשמים להרוות את הארץ' השיבו. 'אהה, אם כן ברוך המקום שלא הצריך אתכם לאבא חלקיה. הנה לכם ענני גשם מבשרי טוב, הרי שבאתם לחינם' החווה בענוותנותו כלפי העננים.

אולם אלה האחרונים רחוקים היו מן התמימות.

'יודעים אנו היטב כי פעולותיו הטמירות של הרבי הם שהביאו את המטר' פסקו בטון שאינו נתון לדיון, 'אולם אם יואיל נא הצדיק - נודה לו מאד אם ייעתר לבקשתנו וישפוך אור על העובדה הבאה: 'מדוע קדמו ובאו העננים ראשית מכיוונה של הרבנית? 'הסיבה לכך' נעתר אבא חלקיה להשיב, 'הינה מידותיה התרומיות ועבודת הצדקה בה היא מתייחדת ביותר'.

'כשעני ניצב בפתח ומיחל למתת-יד הגונה, היא זו שנמצאת בבית וממציאה לו תיכף ומיד פנכת מרק חמה ותבשיל שיש בו כדי להשקט את רעבונו, בעוד אני אינני מצוי בבית ואין בידי כי אם להעניק לו מטבע בה ויכל לרכוש סעודה משובעת'.

ויעתר לו - ולא לה?

נחזור תקופה אחורה, או ליתר דיוק אלפי שנים אחורה.

פעוטה בת שלש ניצבת על עין המים, נאלצת לרעות את צאן אביה ולהנהיג את העדר משל היתה רועה מגודל ומנוסה. אם לא די בכך, מופיע לפתע גבר כבן ארבעים וללא בושא מצפה שהיא - בגילה הצעיר ובכוחותיה הדלים, תמלא עבורו את הכדים ותשקה את גמליו.

את ההמשך כולנו מכירים. הילדה לא היססה לרגע, רכנה אל הבאר ומילאה את הכדים שוב ושוב, השקתה אותו ואת גמליו במעשה שעוד ייזכר לדורות כגמילות חסדים שאין לה שיעור, כזו שאפיננה אותה כמתאימה ליצחק אבינו וזיפתה אותה להצטרף למשפחה המיוחסת ביותר ולהיכלל בין האימהות הקדושות.

אבא חלקיה קראו לו. בנן של קדושים, אך עם זאת נהנה מיגיע כפו. דמות טמירה ונעלית, אך לצד זאת איש של עמל כפיים המעדיף שלא להזדקק למתת יד הבריות.

בן בנן של חוני המעגל היה אבא חלקיה, אך כשהצביעו עליו הנערים וכשהמבוגרים חרדו למראהו - היה זה דווקא בשל אישיותו שלו ורום מעלתו, בהיותו מאותן דמויות הוד ששתל הקב"ה בכל דור.

המעשה הבא (עפ"י תענית כג, א) התרחש בשנה שחונה, כאשר הארץ התבקעה ביבוסת ועטתה ארשת סדוקה ומתפוררת, בצורת עשתה שמות בתבואה והעוללים צמאו למים ואין.

'אבא חלקיה' לחששו המתגודדים בקבוצות המודאגות. 'אבא חלקיה' נפלה ההחלטה בבית המדרש. הפתרון הטבעי והכח מתבקש, הכתובת האידיאלית בעת משבר שכזו.

יצאו אפוא זוג תלמידי חכמים לדרך, צררו בשכמם את דמעות העם וזעקות השבר וניגשו לביתו של אבא חלקיה, להזכיר לפניו צרת הדור ולהפציר בו שיקרע שערי שמים.

'ודע אני היטב מדוע הופיעו החכמים לפניי היום' לחש אבא חלקיה לנוות ביתו הצדקנית, 'הבה נעלה אפוא לעליית הגג, נסתגר לנו לדקות ספורות ונעתייר בתפילה לפני השוב במרומים. אולי יחוס עם עני ואביון ולא נחזיק טובה לעצמנו'.

שמעה הצדקת, סברה וקיבלה.

על השניים לעלייה, והחלו בסדר המוכר להם זה מכבר. הוא ניגש לזווית זו, היא לפינה שכנגדה, עצמו עיניהם בדביקות והחלו דופקים על שערי דמעות שלא ננעלו.

חלף אך זמן מועט, והנה הפציעו ובאו עננים צמריים ומלאי תקווה, נושבים עם הרוח מכיוונה של אשת הצדיק. רק לאחר מכן החלו עננים נוספים לגלוש מהצד הנגדי, מוכיחים כי תפילתו שלו אף היא חלק ניכר לה בישועה.

'מה רצון החכמים בביתי?' בירר אבא חלקיה בארשת תמימה בדרתו מן העלייה.

ספיר ויהלום פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

"יצאתי עם בני, נער בגיל העשרה, לטיול נינוח בערבו של יום בגינה הציבורית הסמוכה לביתנו" סיפר אברך חשוב מהעיר בני ברק. כך מנהגו מעודו, לצאת עם ילדיו - כל יום עם ילד אחר, לשעה של קורת רוח והנאה, תוך שהוא מקדיש להם את מלוא תשומת הלב ומעניק להם את כל כולו, משמש כאזן קשבת וגם ככותל דמעות. באותו ערב, שהתחיל ככל הערבים שקדמו לו, ארע הדבר. האב צעד לאיטו עם ילדו במשעולי הגינה, עוקב מבלי משים אחר פרפר מזדמן ורומס עלה או שניים שנשרו מהעץ הקרוב, תוך שזרועו מונחת בחום על כתף בנו.

הבכי שנשמע בקרבת מקום היה בוגר מדי, מטריד למדי.

נער בוגר ישב שם על הספסל, מבט קל בבגדיו המרושלים, בהיעדר הכיפה או הציצית ובמהותו כולה הנוגדת את דרך התורה ואף את מנהגו של העולם כתיקונו, הבהיר מעל לכל ספק כי הוא מאותם שלא שפר עליהם גורלם הרוחני כמו גם הנפשי.

ראשו חפון היה בין ידיו וכתפיו רטטו בבכי כבוש, סיטואציה שאותה לאברך כי נדרשת התערבות מצידו, ולו רק כדי לוודא שלא אירע אסון כזה או אחר לנער שלפניו.

לא נדרש הרבה כדי לדובב את הנער, ולאחר משפט או שניים התברר כי אכן אירע אסון, אך לא כעת אלא לפני עשור ויותר. אסון שהותיר את חותמו ואת צלקתו המכוערת עמוק בלב הנער.

'אם אבא שלי היה מטייל איתי פעם אחת' פלט הבחור שברי מילים - בשפת היידיש - בין היבבות, וחזר והדגיש: 'פעם אחת בלבד, כפי שאתה מטייל עם בנך, הייתי נראה אחרת לגמרי היום'.

רבנו האור החיים מתייחס בפרשתנו לנקודה מעניינת, תמיהה המתבקשת ועולה מעצמה, והיא - מדוע חפץ יצחק לברך את עשיו הרשע?

על כך משיב רבנו במילים כדורבנות, מסר חד עבור כל הורה: "וְטַעַם יִצְחָק שֶׁהָיָה חָפֵץ לְבָרֵךְ עֶשָׂו הָרָשָׁע, כִּי חָשַׁב שְׂבָאֲמָצְעוֹת הַבְּרִיכוֹת יִתְהַפֵּךְ לְמַדַּת הַטּוֹב וְיִסְתַּיב דְּרָכָיו, כִּי הַצְדִּיקִים יִכְאֲבוּ בַעֲשׂוֹת בְּנֵיהֶם רָשָׁע. וְהָיָה מִשְׁתַּדֵּל עֲמוּ לְהִסְתַּיב, וְאֶפְשָׁר שֶׁהָיָה מוֹעִיל".

בנין לרגע במה דברים אמורים.

עשיו הרשע, שפל-אנוש שבכישורו הייחודי הצליח להעפיל לדרגת 'בעל עבירה' הגבוהה ביותר שניתן להעלות על הדעת, עד כדי כך שאמרו חז"ל (בבא בתרא טז, ב): "חמש עבירות עבר אותו רשע באותו היום. בא על נערה מאורסה, והרג את הנפש, וכפר בעיקר, וכפר בתחיית המתים, ושט את הבכורה". אותו מבקש יצחק לברך? בו הוא מחפש להשקיע? לו הוא חפץ להיטיב?!

התשובה לכך, מסתבר, פשוטה: "וְהָיָה מִשְׁתַּדֵּל עֲמוּ לְהִסְתַּיב, וְאֶפְשָׁר שֶׁהָיָה מוֹעִיל".

זו לא השקעה בטוחה, אין ערובה לכך שהצעד המדובר יניב פירות, אולם ככל שמדובר בילד חובה על האדם להשקיע, ויהי מה. להקדיש לו את תשומת הלב, לתת לו את מלוא היחס החם והלבבי. כך, מלמדת אותנו התורה הקדושה בפרשה שכולה חינוך ילדים, יש להשקיע בילד.

לנו מעל לכל ספק כי הסיבה לכך שלא נתקבלה תפילת רבקה נעוצה בעובדת היותה בת לאותה משפחה מפוקפקת.

מה באה התורה הקדושה ללמדנו בכך?

בתפילה הנאמרת בהדלקת נרות שבת, משתפכת האמא ודומעת בתחינה נרגשת: "וְזִכְנִי לְגִדְל בָּנִים וּבָנִי בָנִים חֲכָמִים וְנְבוֹנִים, אוֹהֲבֵי ה', יְרֵאֵי אֱלֹקִים, אֲנָשֵׁי אֱמֶת, זֹרֵעַ קֶדֶשׁ, בְּ-ה' דְּבָקִים, וְמֵאִירִים אֶת הָעוֹלָם בְּתוֹרָה וּבְמַעֲשֵׁים טוֹבִים, וּבְכָל מְלָאכָת עֲבוֹדַת הַבּוֹרָא".

אנו עושים הכל כדי שיהיו בנינו ראויים להמשיך את שושלת אבותיהם, להוות חולייה נוספת במורשת המעטירה שהחלה אי שם אצל אברהם אבינו. אנו שופכים תחינות ומעתירים בלב נרגש, מפזרים צדקה ביד רחבה ומעניקים לילדינו את הכלים והתמיכה המקסימליים כדי להגשים משאלה קדושה ועתיקה-יומיון זו.

אולם מה אתנו?

נשים לב - לשון התפילה ברורה: 'וְזִכְנִי לְגִדְל בָּנִים', לא לקבל בנים. לא נוכל לקבל בנים צדיקים ועובדי ה' על מגש של כסף, ואין אף כפתור-פלא שיאפשר לנו לשבת על זרי הדפנה ולקצור נחת לרוב מבלי לנקוט בפעולות מעשיות בנידון.

בא האור החיים ומבהיר לנו בשפה שאינה משתמעת לשתי פנים -

יכולה אשה כמו רבקה, על זכויותיה הכבירות ואישיותה הנאצלת והנעלית מעל לכל תפיסה, להתייצב מול קונה בתפילה כנה ונרגשת, ועדיין - משהו תקוע. 'המשהו' הזה, אלו הוריה שלא עשו די לנשמתם שלהם אלא ראו את העולם כמקום אידיאלי למימוש האופציה הנלווה של 'אכול ושתו כי מחר נמות'.

נמצאנו למדים מסר מטלטל ונוקב. לא די בכך שנשקיע ונתפלל, נעניק כלים ונדאג להתפתחות הילדים וצעידתם בתלם הישר, כי אם עלינו לוודא - עם כל כמה שלא נעים לשמוע זאת, שלא לקלקל להם.

אם אנו נעשה לנפשנו, אם נקפיד להתרחק עד הקצה מדרכם של בתואל ולבן ואדרבה נלך בדרכי אבותינו ונשלים את נפשנו לפני קוננו, מלבד עצם התמורה הרוחנית הכבירה שנקבל עבור כך בנשמתנו אנו - יהיה בכך משום ערבות להתעלותם הרוחנית של ילדינו.

אך הנה, חלפו שנים והיא עודנה בעקרותה. "וַיַּעֲתָר יִצְחָק לָהּ לֵנַכְח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הָיָה" (כה, כא), ומתאר רש"י בשם חכמינו ז"ל: זה עומד בזווית זו ומתפלל, וזו עומדת בזווית זו ומתפללת.

לאור מהותה של רבקה אמנו כגומלת חסדים באופן שאין לתאר, לאחר המעשה המפעים עם אליעזר והגמלים ולנוכח העובדה שהיא נחקקה - ובצדק - כאחת שחרטה על דגלה את נושא גמילות החסדים כערך עליון, היינו מצפים שהישועה תבוא דווקא מכיוונה. אצל אשת אבא חלקיה זה עבד נהדר.

אך לא. באופן תמוה למדי נאמר תיכף בהמשך הפסוק: "וַיַּעֲתָר לוֹ ה' וַתֵּהָרֶר רַבְקָה אִשְׁתּוֹ", וגם כאן מביא רש"י את דרשת חז"ל: "לו ולא לה, שאין דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע לפיכך לו ולא לה".

זה הרגע למדנו אודות אשת אבא חלקיה, אשר מעשיה הנאצלים ומידת החסד שלה הביאו לידי כך שדווקא תפילתה התקבלה לפני תפילתו. אז רגע, אין זה ביטוח? איך קרה שרבקה אמנו החמיצה את המתנה הנפלאה הזו, רק בגלל אביה ואחיה? אתמהא.

וזכני לגדל בנים

דבריו המבהילים של רבנו האור החיים על הפסוק: "וַיַּעֲתָר לוֹ ה' וַתֵּהָרֶר רַבְקָה אִשְׁתּוֹ" את רַבְקָה בַּת בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי מִפְּדֹן אֲרָם אֲחוֹת לִבְנֵי הָאֲרָמִי לוֹ לְאִשָּׁה" (שם פסוק כ) שופכים אור על הענין.

וכך כותב רבנו: "טעם שֶׁחֲזַר הַפֶּתוּב לְהוֹדִיעַ זֶה [כי רבקה הינה בת בתואל ואחות לבן], לֹא לְהַשְׁמִיעֵנוּ בַּת מִי הִיא, אֲלָא לְלַמֵּד סִגְנוּרִיא עַל רַבְקָה. לִפִּי שְׂאוּמֵר בְּסִמּוּךְ 'וַיַּעֲתָר לוֹ ה' - לוֹ וְלֹא לָהּ, וְתֵבֵא הַסִּבָּרָא לֹמֵר כִּי טַעַם הַדְּבָר לְצַד פְּחִיתוּת רַבְקָה ח"ו כִּי לֹא רְאוּיָה הִיא לְשִׁמְעַת אֱלֹהִים אֱלֹקִים, לָזֶה הַקָּדִים לֹמֵר 'בַּת בְּתוּאֵל', לֹמֵר כִּי זֶה הִיא סִבָּה לְמָה שֶׁהֶעֱתִיר ה' לְיִצְחָק, כִּי הוּא בֶן אֲבִרָהּ וְהִיא בַּת בְּתוּאֵל".

וכפל לומר 'הָאֲרָמִי מִפְּדֹן אֲרָם', לְהַעִיר כִּי נִתְּכַן בְּאֶמְרוֹ 'הָאֲרָמִי' לֹמֵר 'הָרַמָּא' כִּי אִם נִתְּכַן לְכַנּוֹת לְשֵׁם עִירוֹ הָרִי הוּא אֲמֹר. וְהַכֹּנֶה בֶּזֶה, לְצַד שֶׁלֹּא נִתְּפָרַסם רִשְׁעוֹתוֹ בְּעוֹלָם, בֵּא לְהוֹדִיעוֹ כִּי רִשָּׁע הָיָה וּבִאֲמָצְעוֹתוֹ לֹא הִכְשִׁירָה תְּפִלַּת רַבְקָה כְּתִפְלַת יִצְחָק".

הכתוב טורח ומאריך בפירוט הענין, מבהיר

גם אתם זכותם לישועה בזכות רבנו האור החיים הקדוש?

כתבו לנו

למייל המערכת m028039999@gmail.com

או לפקס 02-5385689

או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

חיים שיש בהם בנתיבי חייו ופועלו של איש האלקים

במסורת שהועברה דור אחר דור מפי גדולי ומאורי האומה, נקשר שמו של רבנו לתופעה מופלאה וניסית של שליטה מוחלטת בחיות הארץ, וכך היה מעשה.

אריה ברברי. צמד המילים הללו הטילו מורך בלב הולכי הדרכים במדבר סהרה הגדול, ואף בליבם של נוודים מנוסים וקשוחים עוררה עצם אזכרתו רעד של ממש.

החרדה מפני בעל החיים המגודל אשר משקלו נע סביב המאתיים קילוגרם וכל כולו שרירים מסיביים, בעל תאווה חייתית לבשר-אדם וטורף-על בתחום מחייתו, יצרה מטבע הדברים מערך שלם של הגנה מפניו.

כל החפץ לצאת במסע המדברה, ידע היטב כי אל לו להזיז לבצע זאת לבדו, משום שבכך מסתכן הוא בנפשו. אך ורק מסע מאורגן במסגרת שיירה מסודרת וחמושה, הוא אשר הבטיח הגנה מסוימת מפני להקות האריות הנודדות ומשחרות לטרף.

רבנו, אשר כמהה נפשו לעלות ולחונן עפר ציון, נקט אף הוא בדרך השתדלות זו בטרם צאתו לדרך והצטרף לשיירה אותה ניווטו ביד אמן צוות ישמעאלים שזו אומנותם.

דא עקא, בהגיע ערב שבת המלכה ונטתה השמש למערב, ניגש רבנו לראש השיירה והפציר בו כי יצא אתנחתא במסע למשך יממה בודדת, למען יוכל רבנו לשמור על מצות דתו ולקדש את יום השבת בהימנעות מהמסע.

הישמעאלי, כצפוי, סירב לכך נחרצות, ונימוקו עמו כי האריות משחרים לטרף באזור זה יותר מכל מקום אחר, זהו האזור המסוכן ביותר במדבר ומוטב להחיש את צעדי השיירה ולמלט את נפשם מהמקום ויפה שעה אחת קודם.

רבנו, בשומעו כן, בא לכדי החלטה אמיצה. הוא נותר במקום, בודד ומנותק מן השיירה, מהווה פיתיון חי עבור האריות. לא פלא אפוא כי כעבור דקות ספורות גלש מאחת הדיונות הסמוכות יצור פרוותי ובעל רעמה שופעת, מגרגר ונוהם במחווה שיש בה יותר מרמז לבאות. אך הנה, ראה זה פלא, האריה ניגש בלאט לרבנו, הליכתו מדודה והינה ההיפך הגמור מתקופנית, ורבץ לצדו משל היה חתלתול נעים הליכות.

במשך השבת כולה רבץ האריה לצד רבנו, שמר על בטחונו מפני יתר החיות שבמדבר, ולא זו בלבד אלא שבמוצאי שבת קודש רכן קמעה, כביכול הזמין את רבנו - אשר נענה להזמנה וטיפס עליו, רכב על גבו עד בואו אל השיירה שהמשיכה בדרכה זה מכבר.

בנתיבי החיים פרקי מחשבה ומוסר לאורו הזך של האור החיים

ממנו. זו אפוא הסיבה שאני יושב כאן, במסגרת שיעור הנמסר ללומדי התורה, אם כי אין לי שמץ הבנה בנאמר בו.

לנקודת מבט זו, מלמדנו האור החיים, ישנו גם היבט שלילי למדי.

מעשה הברכות ידוע, וחלקה של רבקה אמנו אף הוא מוכר לכל דרדק. עם זאת, האור החיים עומד על דגש מעניין עליו יש לתת את הדעת.

באותה פרשה קצרה העוסקת בכך, שבה התורה ומבהירה שוב ושוב את אותה נקודה: "וַרְבֵּקָה אָמְרָה אֶל יַעֲקֹב בְּנָה לְאִמֹּךָ... וַעֲתָה בְנִי שְׁמַע בְּקוֹלִי... וְתֹאמַר לוֹ אִמִּי עָלִי קָלְלָתְךָ בְּנִי... וְתִלְבֹּשׁ אֶת יַעֲקֹב בְּנֵה הַקָּטָן... וְתַתֵּן אֶת הַמִּטְעָמִים וְאֶת הַלֶּחֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתָ בְּיַד יַעֲקֹב בְּנָה".

אודות כך כותב רבנו: "וְרֵאִיתִי לְתַת טַעַם לְאַהֲבַת רַבֶּקָה לְיַעֲקֹב, לְצַד כִּי עֵינֵי כָל אֱלֹהִים יַצְעִירוּ כִּי מִמֶּנָּה יֵצֵא רֶשַׁע הוּא עָשׂוּ. וְהִנֵּה לְטַבַּע הָרָגִיל, הַחֲלָקִים יֵאָהֲבוּ חֶלֶק אֶל חֲלָקֵי, וְזֶה מִהֶבְחָן, לִזֶּה גִלְתָּה דַעֲתָה כִּי לֹא כֵן הוּא, וּמַעֲשֵׂיָהּ מוֹכִיחוֹת כִּי מְקוּרָה בְּרוּךְ וְחֶלֶק הַטּוֹב חֲלָקֶיהָ, וְטַבַּעָה אֶל אַהֲבַת הַטּוֹב יִרְצֶה".

"וְלִזֶּה תִּמְצָא שִׁירָבָה הַכְּתוּב לֹמַר בְּכָל פּוֹעַל וּפּוֹעֵל מִמֶּנָּה יַעֲקֹב בְּנָה, לֹא צָרָה, וְכֹנֶנְתוֹ הִיא לְהַגִּיד כִּי מִמֶּנָּה אֲרָחוֹת צְדִיק, וְיִסּוּדוֹ מִיְסוּדָהּ גַּם כֵּן נִבְנָה, וּמוֹצָאוֹ שֶׁל עָשׂוֹ לֹא מִכְּחִינְתָּה שֶׁל רַבֶּקָה ח"ו".

לחיבור, מסתבר, יש משמעות עמוקה, לטוב ולמוטב. עד כדי כך, שראתה התורה הקדושה לנכון לשוב ולהדגיש שוב ושוב, כי הגם שעשוי יצא מרבקה - מכל מקום אין בכך משום עדות על שייכותה אליו ולדרכי הנלוות.

הבה נלמד מכך, ניקח מוסר לעצמנו ונבחר את החברה בה אנו חיים ואת הדמויות אליהן אנו מסתפחים, כי בכך נימדד.

במסגרת שיעור 'דף היומי' שהתקיים בבית כנסת מסוים, נכחו המשתתפים לחזות בתופעה אנושית תמוהה למדי. בין משתתפי השיעור נמנה גם בוריס, הלא הוא ברוך, עולה ותיק מברית המועצות שקבע את מושבו בשכונה התורנית והפך לחלק מהנוף.

ניכר היה כי אינו מבין מילה ואף לא מחצית ממנה בסוגיא הנלמדת, ואף שלא היה מקום לדונו בשל כך - לאור הרקע הבעייתי בו גדל, אולם עצם השתתפותו בשיעור למרות זאת היתה חידה בעיני משתתפי השיעור, כמו גם בעיני מגיד-השיעור, אשר העז ותמה באוזניו על כך.

'גדלתי בברי המועצות' פתח בוריס ושיתף בעובדה הידועה לכל, 'תחת האימה הסובייטית הנוראה שהילכה אימים על כולנו'.

'באחד הימים ישבתי בבית-קפה בפאתי מוסקבה' המשיך וסיפר, 'לוגם להנאתי מהספל שלפניי ושואף לסיימו בניחותא. אולם ברגע אחד פרץ לבית הקפה גדוד חיילים, מונחים על ידי קומץ ממושקפים חמורי סבר בעלי חליפות כהות, והחלו לאזוק את כלל היושבים במקום.

'לא הבנתי על מה ולמה, אולם לא הופתעתי. ברוסיה, כמו ברוסיה, קודם כל אוזקים - במקרה הטוב, ורק לאחר מכן שואלים שאלות'.

הציבור עקב בעניין אחר מהלך הסיפור, ובוריס המשיך בדבריו.

'רק לאחר כמה ימים בכלא, כשעצמותיי שבורות וכל גופי חבול מהחקירות הברוטליות, התברר לי למפרע במה היה מדובר. באותו יום, מסתבר, נודע לשלטונות אודות מהפכן כלשהו שנכח אף הוא באותו בית קפה, ולדידם - כל הנוכחים בחברתו הרי הם ידידיו ורעיו בהשקפת העולם, בשאיפות המהפכניות ובכל מובן שלילי אחר'.

'או אז הבנתי' סיים בוריס ברגש, 'כי עצם הישיבה בקרבת מישהו - הופכת אותי לשותפו ולחלק

שביבי אור ניצוצות אש שלהבת מבית מדרשו של האור החיים

חלק ניכר מפעולותינו, גם אלה שנועדו לקדש את החומר ולהצדיק את תכלית ביאתנו הנה לעולם, נעשה מתוך הרגל במקרים מסוימים, ובמקרים אחרים מתוך מגמה הנועדה להשיג מטרה כזו או אחרת - חברתית, קהילתית ועוד. אכן, כבר אמרו חכמינו (פסחים ג, ב): "מתוך שלא לשמה - בא לשמה".

עם זאת, חשוב להיות עם היד על הדופק ולוודא שאנו לא עוברים את הגבול עם גישת 'בדיעבד' זו, משום שלעתים קרובות הרי היא כמדרון חלקלק וכסבך שאין ממנו מוצא. כך, לדוגמה, היה אצל עשיו.

התורה מספרת אודות עשיו, אשר בראותו כי אין נשותיו נושאות חן בעיני אביו נקט מיד בפעולה שתשביע את רצונו (כח, ח - ט): "וַיֵּרָא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת בָּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו: וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת מַחֲלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל בִּן אֲבִרְהָם אֲחוֹת נָבִיּוֹת עַל נָשָׁיו לֹא לְאִשָּׁה".

על פניו, נראה הדבר כמעשה נאצל. אולם רבנו האור החיים אינו רואה זאת כך, והוא תוקף בחומרה את מעשהו זה של עשיו וכותב כך: "כִּי לֹא חָשׂ עֵשָׂו אֶלָּא לְצַד הַקְּפָדָת אָבִיו עֲלֵיהֶם, אֲבָל וּזְלַת זֶה לָמָּה שֶׁהֵם בְּחִינַת הָרָע - לֹא חָשׂ, שְׂאִין נַפְשׁוֹ מִתְעַבְתָּן... וְאוֹלֵי שְׂכָל הָרַגְשׁוֹ לֹא הֵיטֵה אֶלָּא שְׂמָא יִתְפַּקְעוּ בְּרִכּוֹתָיו, לְצַד בְּנִים אֲשֶׁר יִהְיוּ לוֹ מִבְּנוֹת כְּנָעַן, לִזֶּה לָקַח מִבְּנוֹת יִשְׁמָעֵאל כְּדִי שִׁיתְקַיְמוּ הַבְּרִכוֹת בְּאִמְצָעוֹת הַבְּנִים שִׁיְהִיוּ לוֹ מִקֵּהם".

הרי לנו שאף עשיו נקט בגישה זו, וראו נא לאן הוא הגיע.

זהירות, רבותיי, זהירות.

מתיבתא אור החיים

יצחק, אולם לפי האמת אינו נחשב גם זרעו של יצחק.

ג. בעיון בתורה הוכיח שלדעת רבינו עשו לא נקרא זרעו של יצחק, שכן ביאר לעיל (כו ג) על הפסוק 'לך ולזרעך', שהתכוין ה' לשלול חלק מבניו שאינו נקרא זרעו. והוסיף, שאין לומר שאבימלך טעה בזה, שאם כן מדוע לא השיב לו יצחק שהוא טועה, ולפי האמת עשו לא נקרא זרעו, וממילא אין צורך בשבועה זו, ואין בה שום תועלת יותר מהשבועה שנשבע אברהם. ולכן פירש, שאף שאין לעשו דין זרע לענין ירושת הארץ, מכל מקום לענין השבועה הוא נחשב כזרעו של יצחק, ונכלל בשבועתו. ואף שהדין הוא (נדרים לא.) שהנודר

מזרע אברהם, אין ישמעאל ועשו בכלל, היינו בנודר מעצמו או שהדירו ישראל בסתם, אך אם הדירו גוי ודאי מתכוין הוא גם לזרע ישמעאל או עשו, והרי זה כמי שפירש שרוצה לכלול בשבועתו גם את בני ישמעאל ועשו, שודאי חלה שבועתו גם עליהם.

זרע, ולא כל יצחק, מכל מקום סבר אבימלך שעשו נחשב זרעו של יצחק, כי מיצחק לא נתמעט. ובביאור דבריו נחלקו המפרשים:

א. ביפה ללב (פאלאג'י, ח"ה סי' תקצא ס"ד) ביאר, שרבינו סובר שעשו נקרא זרעו של יצחק, כדעת הט"ז (שם סק"ג) שיש לומר בנוסח של תפילת מוסף בראש השנה 'ועקידת יצחק לזרע יעקב תזכור', כיון שגם עשו נקרא זרעו של יצחק, ולא כדעת השלחן ערוך (שם ס"ז) שכתב לומר 'לזרעו תזכור', כי עשו אינו מזרעו של יצחק.

ב. בחיי יצחק פירש כוונת רבינו, שרק אבימלך היה סבור כן, שאף שעשו אינו נחשב זרעו של אברהם, מכל מקום הוא בכלל זרע

כתב רבינו (בראשית כו כח): בינותינו בינינו וביניך וגו'. טעם שהאריך לומר בינותינו וגו', נתכוון לחזק ברית אברהם ולהוסיף ברית מחדש עם יצחק, והכונה בזה לדעת ברית הראשונה של אברהם האם עומדת לנס, ויש בזה תוקף משבועה של יצחק כי כבר נפטר אברהם ואין מציאות להתרתה לבנים ולקיים כל דבר נשבע יצחק בתנאים אשר ירשום. ואולי כי חש אבימלך גם כן שיתן ה' מתנה מחדש ליצחק וינחילנה לעשו ועשו אינו זרעו של אברהם דכתיב (כא יב) 'כי ביצחק יקרא לך זרע' ולא כל יצחק, ואם יתן יצחק לעשו ארץ פלשתים לא יזכה אבימלך בדינו עם עשו מצד ברית אברהם כי יאמר זו מתנה חדשה נתן ה'

ליצחק אחרי מות אברהם ויצחק נתנה לעשו ואין מידו מציל. לזה נתחכם להשביע יצחק תחול גם על עשו כי זרעו יקרא הגם שאינו נקרא זרעו של אברהם. רבינו מפרש, שאף שעשו נתמעט מלהיות מזרעו של אברהם, כמו שאמר ה' לאברהם (לעיל כא יב) 'כי ביצחק יקרא לך

אמירת דבר-מה באופן של 'אחד בפה ואחד בלב', נתפסת כדבר שלילי ביותר וכסתירה לאמת. בפרשתנו מתייחס האור החיים לאמירה שכזו, אך מנקודת מבט הלכתית. במה דברים אמורים והיכן מצאנו זאת בדבריו?

תשובה מגיליון קודם: פרק כג פסוק כ בדבריו.

מצא חיים

חידה שבועית בעיון דברי האור החיים

פתרונות יש לשלוח עד יום רביעי הקרוב לכתובת מייל: m028039999@gmail.com או בפקס 02-5385689 או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

על מנת להשתתף בהגרלה: 1. יש לציין כתובת מדויקת וטלפון. 2. לציין בראש הדף עבור חידון 'ובחרת בחיים'. 3. בני חו"ל מתבקשים לכתוב כתובת (אדרעס) בארץ ישראל למקרה של זכיה, שישלח לשם. בין שולחי התשובות תערך הגרלה על סידור מתיבתא (או על ספר אחר הקיים במלאי כפי שיקולי המערכת).

מחברים להיום
לשמיעת שיעורים ודרשות
חייגו: 02-803-9999

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
ברזלכר

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

כלב נחיה וחיות מחמד בשבת

עוד להקשות בשם רבו, דאם כן אבנים ועצים יפות יהא מותר לטלטלן מהאי טעמא, וכן הקשה בתוס' הרא"ש (שם).

ובריטב"א (שם) כתב כי לדעת רבי יוסף פורת יש לומר כי מה שאפרוהים מוקצים זה בגדולים שאינם ראויים לתינוק, אבל לדינא הסכים הריטב"א עם דעת ר"י שכל בעלי חיים מוקצים בשבת. ובמדרכי (שבת סימן סז) כתב כדברי רבי יוסף בשם רבי שמשון, וכתב שרק אפרוח בן יומו מוקצה, כי אינו ראוי לשחק בו התינוקות, אך סיים שהעיקר כדעת ר"י.

בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סי' פא) ביקש מרבנו הרא"ש ששייבנו על מה שנראה לו כי אע"פ שבעלי חיים מוקצים נינהו, מכל מקום נראה להתיר לטלטל עופות המצצפים בקול נאה, דכיון שבני אדם נהנים בקולם לאו מוקצים נינהו, ונראה כוונתו כי בעלי חיים הם מוקצים כיון שאינם כלי רק כעצים ואבנים, אבל עופות אלו שהם נאים בקולם הם ככלי קישוט לבית ואינם מוקצים.

אולם הרא"ש (שם סי' פב) רבו השיבו כי לא נראה להתיר זאת, שאין ללמוד לעופות מכלים, שהרי כלי מותר וגם כלי שמלאכתו לאיסור יש בו היתר של לצורך גופו ומקומו, אבל עופות דומים לצרורות ואבנים שאפילו צריך לאחד מהם צורך גדול אסור בטלטול משום שאין תורת כלי עליהם עד שלא ייחדם לשימוש משם, והכי נמי בבעלי חיים שאפילו שעופות אלו נאים בקולם משום כך לא נעשו כלי ואסורים בטלטול, וסיים שיותר יש לאסור בבעל חיים מעצים ואבנים, שהרי אין משתמשים בבעלי חיים ואין להם שייכות להיחשב ככלי, ולא חילקו רבנן בבעלי חיים השונים וכולם מוקצים כעצים וכאבנים. ונראה כוונתו, וכעין מה שכתב בתוספות הרא"ש (שם) לבאר סברת ר"י, שאין מועיל מה שהתינוק משחק באפרוח, שאבן נאה אינה נעשית כלי מחמת כן, עד שיקצה אותה לשימוש.

ומתוך דברי הראשונים נראה כי דווקא שימוש של לשתק תינוק שאינו שימוש קבוע באפרוח, אינו מבטל את המוקצה, וכשם שאבן שיש בה שימוש גדול אין מתבטל ממנה השם מוקצה עד שייחד אותה לשימוש, וכן עופות שקולם נאה לא בטל מהם שם מוקצה שיש לכל בעלי החיים רק מחמת שקולם נאה, וכמו שאבן נאה ביותר לא נעשית כלי עד שלא ייחדה בפירוש לשימוש.

המשך בעמ' ב'

אחד השכנים בבניין בו אני מתגורר, הינו עיוור בשתי עיניו ומסתייע באופן קבוע בכלב נחיה. מידי שבת אני נוהג לדפוק אצלו בדלת ולאחל לו ברכת 'שבת שלום'. פעם אחת לא חש השכן בטוב והתקשה לקום לפתוח את הדלת, ומהסלון קרא אלי בקול שאפתח את הדלת בעצמי, אלא שכאשר פתחתי הכלב קפץ לקראתי והמשיך לצאת החוצה והחל לרדת במדרגות, אמרתי לשכן שהכלב יצא מהבית והוא ביקשני להשיבו חזרה לבית; לא חשבתי עד אז על עצם השאלה, אך כעת התעוררתי לברר האם מותר להשתמש בכלב נחיה בשבת, ומלבד זאת אני תוהה, האם היה מותר לי לפתוח אותו על ידי דבר מאכל שאני לו בפתח הבית, וכך אחרי שיכנס לבית אסגור את הדלת, או שמא הדבר אסור משום צידה:

תשובת מורינו הרב שליט"א:

השואל נגע בשאלתו בשני איסורים שקיימים בבעלי חיים: א. עצם השימוש בבעלי חיים שיתכן שאסור מצד איסור דרבנן של טלטול מוקצה. ב. מצד איסור דאורייתא של אב מלאכת צידה. מלבד אלו יש לדון גם מצד איסור השתמשות בבעלי חיים, שגורו חז"ל שלא לרכוב על גבי בהמה שמא יקטום זמורה (ביצה לו:), ומבואר בראשונים שכלול באיסור זה כל סוג של השתמשות בבעלי חיים, ויש לברר בנידון השימוש בכלב נחיה בשבת גם מצד גזירה זו:

איסור מוקצה בבעלי חיים הראויים למשחק

הפוסקים דנו האם כלב הוא מוקצה בשבת, וזאת מאחר והכלל הוא שבעלי חיים נחשבים 'מוקצה' ואסור לטלטלם בשבת, כמו שנפסק להלכה בשולחן ערוך בהלכות שבת (או"ח סימן שח סעיפים לט-מ): 'אסור לטלטל בהמה, חיה ועוף', משום שהם בכלל מוקצה כעצים ואבנים, דהא לא חזו (משנ"ב שם ס"ק קמו).

והנה בגמרא (שבת מה:) ביאר שמה שהקן של התרנגול מוקצה, הוא משום שיש בו אפרוח מת, ויש לדייק מכך שאפרוח חי אינו מוקצה, וביאר רבי יוסף פורת (תוס' ד"ה הכא) שאפרוח ראוי לשחק בו תינוק שבוכה ולכן אינו מוקצה, אבל ר"י הקשה כי בגמרא (שבת מג.) מפורש שאפרוחים חיים מוקצים. ולכן כתב שבוודאי כל בעלי חיים הם מוקצים חמורים כגורגורות וצימוקים שגם לדעת רבי שמעון הם מוקצים. ותלמידו רבי יחזקיהו ממדיבורג (שם) הוסיף

הלכה למעשה

משולחן מורינו הרב שליט"א

משחק הפועל על ידי קפיץ

האם מותר לילד לשחק בשבת במשחק שנמחת עם קפיץ ואחר כך זו מעצמו, כמו מכוניות וחיות, שמסובבים ומשחררים ולאחר מכן הם נוסעים והולכים מעצמם:

תשובת מורינו הרב שליט"א:

יש אומרים שאין למחות בילדים המשחקים בשבת בצעצועים מעין אלו.¹

נוכר באמצע התפילה שכבר התפלל

סיפר אברך שהגיע לכותל המערבי שם הצטרף למניין

מאותה חברה וסימן לה על מיקומו, לאחר מכן התקשר הנהג אותו שלח הסדרן והתברר שעלה על מונית שהוזמנה באקראי במקום לא זו המונית אותה הזמין; האם חייב לשלם לראשון כדן מי ששוכר פועל וחוזר בו:

תשובת מורינו הרב שליט"א:

ההלכה שהחזר משכירות הפועל לאחר שהתחיל במלאכה צריך לשלם לו 'כפועל בטל',³ אמנם אם חוזר בו מחמת אונס אינו חייב,⁴ ועל כן אם לא מקובל לשאול את הנהג "אתה הנהג שהזמנת" לכאורה זהו בגדר אונס, ואם הייתה סיבה לחשוד שמדובר בנהג שעוצר ומתעניין ומנסה לצוד נוסעים, אזי היה עליו לוודא שזה הנהג שנשלח אליו, ואם לא עשה כן חייב לשלם כפועל בטל. גם בחזר בו מחמת אונס, את עלות הזמנת המונית צריך לשלם, משום שפעולה זו כבר נעשתה.⁵

נמצא שאין זה קנין, ואינו מתחייב רק אם אינו מוצא להישכר במקום אחר ומדין גרמי או דבר האבד וכו', וראוי לפייסו ע"פ על הצאותיו.

4 סימן שלד ס"א, שבכל אונס שלא הו"ל לאסוקי אדעתיה פסידה דפועל. ואף שהפועל מזומן לעשות מלאכתו, אינו דומה לדין ספינה סתם ויין זה שמשלם כל שכרו, או משום ששם טבעה ספינתו (כמ"ש תוס' ב"מ ע"ט.) או כיון ששילם. אבל כאן לא היה לו הפסד.

5 נתיבות (סי' שלג ס"ה) שמה שכתבו שאינו צריך לשלם כלל, מדובר בפועלים שגרים במקום התבואה, כי בל"ה צריך לשלם לא השכר המועט של ההליכה, וכ"כ בערוך השולחן ס"ג.

מעריב שהתארגן באותה שעה, באמצע שמונה עשרה נזכר לפתע שכבר התפלל בעירו לפני שיצא; והסתפק האם להפסיק מיד, או שעליו להמשיך להתפלל ולכיוון לתפילת נדבה, וזאת כדי שלא יהיו ברכותיו שבירך לבטלה:

תשובת מורינו הרב שליט"א:

פסק בשולחן ערוך (סימן קז ס"א) שאם התחיל להתפלל על דעת שלא התפלל, ונזכר שכבר התפלל, פוסק אפילו באמצע ברכה אפילו יכול לחדש בה דבר. וכמו שביאר במשנה ברורה (סק"ז) כיון שהתחיל לשם חובה אינו יכול לשנות באמצע התפילה לשם נדבה שאי אפשר להביא קרבן שחציו חובה וחציו נדבה.²

הזמין מונית ונכנס באחרת

אחד הזמין מונית מחברה ובעודו ממתיין עברה מונית

שלמה (ח"א טו ע"ה 6) כתב שלדעת החזו"א הסובר שהאיסור בעריכת שעון הוא מחמת הכה החדש שנוצר בו, אפשר שיהיה אסור מדרבנן למתוח את הקפיץ של הצעצוע, אולם דעת הגר"ש אלישיב (שלמי יהודה פ"ה אות י"ג) להחמיר גם במתיחת קפיץ של משחקים.

2 וכתב שאם היה לו ספק אם התפלל והתחיל בתנאי ונזכר באמצע שהתפלל, אין צריך לחדש בתפילתו וגומר כך לשם נדבה, כיון שהתחיל מתחלה כהוגן ע"ד הספק, וספק הוי כחידוש תו אין צריך חידוש, וסיים שבלבוב משמע שגומרה ע"י חידוש ואפשר דהוא על צד היותר טוב: 3 סימן שלג ס"ב, ושיעור כפועל בטל יש שכתבו

הכנסת אורחים כשכר שבת

ראובן נוהג מידי תקופה לנסוע לירושלים לשהות בצל מורו ורבו, כאשר לצורך כך הוא שוכר דירה בקרבת ביהמ"ד. בעלי הדירה שיוצאים את דירתם מבעוד יום, משאירים את המפתחות בארון החשמל בקומת הדירה וכך גם את דמי השכירות מניח השוכר במוצ"ש באותו מקום. אלא ששאלה הלכתית התעוררה במותו: זה מכבר למד הוא את איסור קבלת ונתינת 'שכר עבור שבת', והרי פעמים רבות שאל דירתו השכורה הוא נכנס רק לבילי שבת, אם כן יוצא איהו, שכל שימוש בדירה הוא רק במשך השבת, וכיצד יכול לשלם עבור כך ללא להיכשל באיסור 'שכר שבת', הוא פנה למיודעו שאתו ליבן לאחרונה את הלכות השבת, יחד ניסו למצוא פתרון מעשי לעניין זה:

תשובה: מובא בגמרא (פסחים קה): עתידה מצרים שתביא דורון למשיח, כסבור אינו מקבל מהם, אמר לו הקב"ה למשיח: קבל מהם, אכסניא עשו לבניי במצרים. הנה מבואר מכאן שאף שעבדו ישראל למצרים כל אותם השנים שהיו שם והרוויחו מחמת כן, מכל מקום נחשב להם כמעשה טוב. והנה מצינו מחלוקת בין הפוסקים באופן שהמארח נוטל שכר על האירוח האם מקיים הוא מצוות 'הכנסת אורחים'. דעת **המנחם אברהם** (סימן רא סק"ב) שהסומך על שולחן בעה"ב ומשלם לו דמי מזון, אין צריך לברך את בעה"ב בברכת האורח המובאת בגמרא (ברכות מז). ומבואר שדעתו שאם משלם האורח עבור מזונו אין בעה"ב מקיים מצוות 'הכנסת אורחים', וכך מבואר דעתו ממה שכתב בהלכות שבת (סימן שו סק"י) שהמשכיר חדר לחברו לצורך שבת אסור לו ליטול שכר כיון שזהו 'שכר שבת', ומבואר שבאופן משולם עבור השכירות אין בעה"ב מקיים מצוות הכנסת אורחים, דאל"כ היה לו להתיר ליטול שכר שבת משום שהוא 'צורך מצוה' של הכנסת אורחים.

אמנם **העיב"ץ** במור וקציעה (סימן רא) חולק על המג"א וסובר שגם אם המארח נוטל שכר חייב האורח לברכו, ולדבריו גם לענין שכר בת ים מקום להקל כיון ונחשב הוא 'לצורך מצוה'. וכן כתב **המהרש"ם** בדעת תורה (סימן שו ס"ד ד"ה מקי) שאפשר שמותר ליטול שכר עבור השכרת החדר כיון והכנסת אורחים היא. ודינה ככל שכר עבור מצוה שיש המתירים לקחתו.

אכן בהגהות המביא לבית הדפוס בדעת תורה שם, תמה על היתר זה. כיון שלפי זה בטל כל איסור שכר שבת, מכיוון ולכל פעולה שעושה אדם לחברו ללא קבלת שכר הוא בכלל גמילות חסדים, ולפי זה יהיה מותר לעשותה גם בשכר, ואכן **בתשובות והנהגות** (ש"ת ח"ב סי' קצ"ז) דחה סברא זו וכתב שפשוט שרק פעולה שעושה בחינם נחשבת היא למצווה ולא כשלוקח תשלום עבורה, ואף שמצינו שחזן המתפלל בשבת בתשלום נחשב לדעת היש אומרים (בסימן שו ס"ה) לדבר מצווה. וזהו משום שעצם התפילה היא מצווה בעצמותה, מה שאין כן בהכנסת אורחים שכל מהות המצווה היא דוקא בחינם.

ובדריק משה (האלברשטם, ש"ת או"ח סימן ט) נשאל על מה סמכו להתיר להשכיר חדר במלון או בית דירה לשבת קודש בלבד, ואין חוששים לשכר שבת ונשא ונתן בדברי המהרש"ם וישב קושית האחרונים על דבריו, ומסיק שטוב יותר שישוהו בחדרים כמה שעות בערב שבת או החג, או שבעל האכסניא ישאיר להם גם חמין וכיוצ"ב, ויבליעו את שכר השבת בשכר השעות של חול או בשכר החמין וכיוצ"ב. וכע"ז מסיק בס' שמירת שבת כהלכתה (מהדו"ח פכ"ח סיע"א).

העולה לדינא:

השוכר דירה לצורך שבת, נחלקו הפוסקים האם שכירות הדירה נחשבת מצווה משום מצוות הכנסת אורחים, ומשכך אין בכך חשש איסור 'שכר שבת', או שאין בעל הבית מקיים מצוות הכנסת אורחים מאחר והוא נוטל שכר עבור האירוח. על כן היותר טוב שישכור הדירה יבוא אליה כמה שעות לפני כניסת השבת, או שבעל הבית ישאיר לו מים חמים וכדומה, ויבליע את שכר שכירות הדירה בשבת בשכר השעות ששוהה בדירה בחול או בשכר הכנת המים חמים וכדומה.

מוקצה, ובדואי ופשיטא שלצורך עיור להדריכו וכלב זה הוא יד ימינו סומכים להקל. ומתוך לשונו נראה כי כל שאין התינוקות משחקים בבעל חי רק באופן מקרי אלא שמקצים בעלי חיים לטלטלם ולשעשועים, יש מקום לחלק ולהתיר, ויש לצרף בזה את דעת רבנו יוסף המתיר בכל אופן, ובפרט יש להקל בזה בעיורו שהוא שעת הצורך גדול.

לפיכך, כלב נחיה, העומד ומיוחד לשימוש בני אדם, לא גרע מחיות מחמד העומדות ומיוחדות לשימוש בני האדם - למשחק ולשעשוע, אשר לא נחשבים כמוקצה, ומותר לטלטלם. ועוד עדיף עליהם להתיר משום שהוא ממש שעת צורך גדול.

איסור השתמשות בבעלי חיים

אלא שעוד יש לדון איסור על פי המבואר במשנה (ביצה לו): שאין רוכבים על גבי בהמה, ופירשה הגמרא (שם) שגם יקטום זמורה להכותה שחלך כרצונו, ובראשונים השוו איסור זה לאיסור השתמשות באילן שגם יקצוץ ממנו ענף, ואסרו כל השתמשות בבהמה, ואפילו שהשתמשות זו אין חשש שגם יקטום זמורה, וכמבואר בשו"ע (סימן שש סעיף יח) ובמשנה ברורה (שם ס"ק סב). אלא שיש לדון האם הגזירה נאמרה דווקא בבהמה או בכל הבעלי חיים וגם בעופות ודגים שכלל לא שייך בהם גזירה שגם יכתומו, ומסתמך כל הראשונים שדנו לגבי אפרוחים, ואין אחד מהם שהזכיר לחלוק על רבי יוסף פורת מכה האיסור להשתמש בבעלי חיים, נראה שזה היה פשוט להם שגזירה זו נאמרה דווקא בבהמות. גם במאירי (שם ד"ה כשם) כתב לחדש שדין זה נאמר גם בבהמה דקה, וקצת משמע שדווקא בבהמה דקה שיש בה חשש רחוק שיקטום זמורה, ולא בדגים ועופות שכלל אינם ענין לגזירה זו.

בספר מנחת פתים (יורה דעה בשיירי מנחת פתים לאורח חיים סימן שש סעיף יח, ובמהדורה חדשה נדפס במקומו) גם כתב שמדברי הפוסקים נראה כי איסור זה נאמר דווקא בבהמה שייך בה רכיבה ולא בעופות, ולכן תמה על תשובת הרא"ש (מהדו"ח אור זרוע סימן פב) אך כבר נתבאר שכוונת הרא"ש שם לאסור מצד מוקצה, ולא מצד איסור רכיבה והשתמשות. [וראה בחוט שני חלק ג עמוד קמג, שלמד שכוונת תוס' (שבת מה) לאסור בעל חיים הוא מצד איסור רכיבה, ולכן כתב לאסור גם באופן שמיידים בעל חי לתשמיש, אבל מדברי שאר כל האחרונים אין נראה כן ככוונת התוס'].

איסור צידה בכלב ביתי

לגבי בעלי חיים שרגילים להיות בבית, הכלל הוא שאם הם לא מנסים לברוח ואין כל צורך לרדוף אחריהם כדי לתפוס אותם אלא הם נכנעים לפני האדם, אין בהם איסור צידה כלל, כמבואר בשולחן ערוך (סימן שס"ז סעיף יב). משנה ברורה (ס"ק נט, ושם סוף ס"ק מז). אבל אם הם מנסים לברוח וצריך להתאמץ קצת כדי לתפוס אותם, ורק בגלל שהם התרגלו לבית הם צפויים לחזור - לדעת השולחן ערוך מותר לצוד אותם, וזהו עיקר הדין לבני עדות המזרח הנוהגים כפסקי השו"ע, ואילו לדעת הרמ"א ומנהג האשכנזים אסור לצוד אותם, וזהו איסור דרבנן (שם).

יש לציין עוד כי בכל אופן אם עלול להיגרם נזק כספי או צער בעלי חיים, יש להקל בצידיהם (חזון איש שבת סימן נב ס"ק טז, הובא בשמירת שבת כהלכתה פכ"ז ס"ל).

הלכה:

א. בעלי חיים מוקצים בשבת כעצים ואבנים שאינם כלי. ב. נחלקו הראשונים בבעלי חיים שהתינוקות משחקים בהם, ולהלכה קיימא לן שגם אלו מוקצה כיון שלא נעשים כלי. ג. דנו הפוסקים בחיות מחמד ועופות שעיקר ייעודם למשחק ולהשתעשע בהם, והכריעו שאינם מוקצה. ד. מותר להשתמש בכלב נחיה בשבת, שכן הוא מיוחד לשימוש ונעשה ככלי, והוא עדיף על חיות מחמד, משום שהוא ממש שעת צורך גדול. ה. איסור רכיבה בבהמה נאמר לגבי בהמה ששייך בה רכיבה. ו. איסור צידה לא שייך בכלבים שחיים בבית ואינם מורדים לברוח אלא הם נכנעים לפני בני אדם.

מוקצה בחיות מחמד

והנה באגרות משה (או"ח ח"ד סימן טז) אסר לטלטל "הכלי עם דגים קטנים שנעשו לנוי ולקשט הבית - אקווריום, דבעלי חיים מוקצין הם אף בכהאי גוונא, דהם כנויגרות וצימוקים". כך פסק גם כשנשאל אודות ציפורים קטנים שהתינוקות משחקים בהם, והשיב שכל בעלי חיים הם מוקצה ואפילו אלו שהתינוקות משחקים בהם, רק שוסף שם תוספת באותיות קטנות, שאם הם מיוחדים לשעשועים (פעטס) מותר (אור"ח ח"ה סימן כב סק"א).

ובקובץ מוריה (תכד/תכו, עמוד שנה) השיב רבי שבת רפפורט נכד האגרות משה לרבי צבי רייזמן שביקש להבין מה מקור התוספת באותיות הקטנות, "שיטתו של הגר"מ זצ"ל בביור מוחלט הייתה מחיות מחמד 'פעטס' אנה, כך אמר לי כמה וכמה פעמים, בעיניי היה הדבר מוזר, ואני טענתי שאדם אינו יכול להגדיר בעל חיים כחפץ, משום שעצם רוח החיים בבעל החיים עושה אותו אוטונומי, ורק כאשר בעל החיים נשחט או מת הוא נעשה חפץ הנתון להגדרתו של בעליו, טענתי זו לא התקבלה על דעתו של הגר"מ, והוא טען שהבעלות על בעל החיים שוללת את האוטונומיה ההגדרתית שלו והוא מוגדר כבעל חיים על פי השימוש שבעליו מייעד אותו אליו, לכן בעל חיים עשוי להיות מוגדר צעצוע אם זהו השימוש". וסיים שהגר"מ ידע שהם יוסיפו דברים אלו והסכים לכך. הרי שמתברר דעת האגרות משה להתיר חיות מחמד שמיועדות לשעשועים, ואסר רק בעלי חיים שהתינוקות משחקים בהם, אך אינם מיוחדים ממש לשעשועים.

גם בספר שלחן שלמה (שבת סימן שש ס"ק עד, ובספר עלהו לא יבול ח"א עמוד קג) הובא בשם הגרש"ז אויערבאך לחלק בין בעלי חיים שאין רגילים לשחק עמם, שהם מוקצה, לבין חיות מחמד שבעליהם רגילים להרים אותן ולהשתעשע בהן בכל השבוע, שאינם מוקצה, ומותר לבעליהן לנגוע בהן ולהרים אותן.

כלב נחיה לעיור

לעניין כלב נחיה כתב בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק יח הערה סב) בשם הגרש"ז אויערבאך 'דאף דאפרוח חי חשיב מוקצה אע"ג דחזי לשתק בו תינוק, כמו שכתבו התוספות מכל מקום בכהאי גוונא בכלל נחיה שהוא עומד ומיוחד לשימוש כזה שצריכים לטלטלו, מסתבר דלא חשיב מוקצה'. [בתשובה ישנה משנת תשל"ה שנדפסה בהערה (שלחן שלמה שם, ונדפסה בשלמותה בספר 'עלהו לא יבול' ח"א עמוד שלד) נראה שהגרש"ז סבר לאסור, אך כאמור מאוחר יותר הכריע להתיר].

והוסיף (בש"כ שם) ששוב מצא להתיר כלב נחיה בשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק א סימן מה) שדן האם מותר להכניס כלב נחיה לבית הכנסת, והביא את דברי הירושלמי שרבי אימי ציווה על מלמד התינוקות, שאם יבוא לבית המדרש "בר נש מלכלך באריותא", דהיינו אדם המעוניין ללמוד תורה, אזי "תיהוין מקבלין ליה ולחמריה ולמנוי". ופירש קרבן העדה: "תקבלוהו עם חמורו וכליו בבית המדרש, ולא תאמרו שאסור לנהוג מנהג בזיון בבית המדרש, דכיון שיש בו קצת תורה, הרי הוא כתלמיד חכם". ומדברי הירושלמי למד האגרות משה "להתיר לסומא שהכלב שמוליכו צריך להיות אצלו תמיד להיכנס לבית הכנסת, להתפלל ולשמוע קריאת התורה וכדומה. אך טוב שישב סמוך לפתח שלא לבלבל את הצבור". וסיים שם: "ואין לנו שעת הדחק גדול מזה שאם לא נתירנו יתבטל כל ימיו מתפלה בצבור וקה"ל וקריאת המגילה בצבור וגם יש ימים שהענגות נפש גדולה מאד כגון בימים נוראים וכה"ג שרבים מתאספים", הרי מוכח שהתיר שימוש בכלב נחיה בשבת קודש ובימינו.

וכיוצא בזה דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל, שבספר בית היין (מוקצה, עמוד קמח) הביא מכתב מנכדו של הגר"ש אלישיב, שבמקום שמקובל הדבר שיש להם בע"ח להשתעשע בו, אפשר לסמוך להקל על דעת רבנו יוסף באפרוח חי דחזי לשתק בו תינוק כשבוכה אינו

ישלים, אבל בליל שבת שאינו שואל טל ומטר לא ישלים [לדעת רבינו יהודה, וממילא אף להלכה כיון וא"א להתפלל נדבה], ודלא כהגה"ח.

אלא שהמקור חיים והתוספת שבת [בספר 'פלאים'] מגיהים את לשון המג"א וגורסים 'שכח טל ומטר במנחה ערב פסח או משיב הרוח בשחרית פסח'. וכפי הנראה כוונתם בזה, כי לפי הביאור הנ"ל שמדובר בימות החול הרי שאין הדברים דומים כלל, שעד כאן מדובר מדברים שעובר זמנם בלילה הבא כמו יעלה ויבוא ותפילת יו"ט, ומחדש המג"א שבשני ימי ר"ח ויו"ט יכול להשלים אע"פ שזה ספיקא דיומא [ואכן יש תמיהה על כך]. אבל טל ומטר בימות החול הוא גידון פשוט יותר, דמאחר והוא מתקן מתפילה לחברתה למה לא ישלים. [ועיין במשנה ברורה (סק"ה) שפירש דברי המג"א במנחה של שבת וראש חודש, וכפי הנראה ר"ל שההידוש הוא שאף שבמוצאי מתפלל תפילה אחרת יכול לתקן בה את שאלת טל ומטר של תפילת השבת או ה"ר"ח, ועדיין צ"ב. גם לשונם שם אינה ברורה].

ולכן מגיהים את דברי המג"א שמדבר על הזמן האחרון של השאלה וההזכרה, בדיון מי ששכח טל ומטר במנחה ערב פסח. רק דלפי זה צריך להבין על מה כותב המג"א 'והוא הדין', האם על כך שיכול להשלים במעריב ליל פסח, למינה סליק, או שאינו יכול להשלים ועומד על דברי המחבר. הנה אם נאמר שכוונתו שיכול להשלים, נמצא שדבריו הפוכים לחלוטין מדברי הגר"פ, ואדרבה, מכאן ראייה לדעת הגר"ח שאפילו בכ"ג אפשר להשלים. אולם אף אם כוונתו שאינו יכול להשלים היות וכבר עבר זמנה של שאלת מטר מיד בליל פסח [כשיטתו בסיומן ק"ו סק"ב, ודלא כב"ח], עדיין יש לדייק שרק בערב פסח א"א להשלים כי עבר זמנה, אבל בערב שבת אפשר להשלים וכדעת הגר"ח.

אלא שמ"מ צריך להבין הסברא בזה, דממה נפשך, אם תפילתו התבטלה ולכן משלים בליל שבת, א"כ גם בליל פסח הדין כן. ואם תפילתו תפילה וחסרה הזכרתו, ולכן בליל פסח אינו יכול לתקן, א"כ גם בליל שבת אינו יכול לתקן, כפי הסברא שהזכירו האחרונים הנ"ל. ולעני"נ נראה לבאר היטב החילוק בין שבת לפסח מצד הסברא שכתב הגר"ע שליזינגר, אך להיפוך. כי הנה מצד הדין שייכים י"ח הברכות אף לשבת, ורק משום כבוד שבת לא הטרירו חכמים, ויתירה מכך מוכח במג"א (ק"י"ז שם) שאם התפלל של חול בשבת ושכח לשאול טל ומטר צריך לחזור כל התפילה. הרי ששאלת טל ומטר שייכת ממש אף בשבת, ואף אחר תקנת חז"ל. נמצא שבתפילות שבת אין שאלת טל ומטר למרות שכן היה צריך להיות, ואם כן, כשם שתפילת שבת מתקנת את החיסרון של טל ומטר של שבת עצמה, כך יכולה לתקן את החיסרון של ערב שבת, והרי זה 'מרוויח' בתפילתו. ואינו דומה ליעלה ויבוא במוצאי ר"ח, שאין זה זמנו כלל, ואין כאן תקנה לחסרון ההזכרה. אבל ליל פסח דומה הוא ממש למוצאי ר"ח, דמאחר וכבר עבר זמן השאלה הרי שאינו מרוויח בתפילתו הנוספת שום דבר המתקן את הטל ומטר, ולכן אינו משלים.

עצות למעשה

למעשה, יש שנתנו עצה לכוון לצאת מהשי"ץ בברכת 'מעין שבע' ידי חובת תפילת התשלומין, על פי המבואר בשו"ע (סי' רס"ח ס"ג) שאם שמע מעין שבע יצא ידי חובה. אלא שעצה זו טובה רק להמחרי"ל שסובר שאפשר לצאת בזה גם ידי חובת תפילת תשלומין (תשובות סימן קל"ה), אבל הפרמ"ג (סימן קכ"ו מש"ז סק"ה) נוקט שאי אפשר לצאת. כדי לפתור אף בעיה זו, יש שהציעו לשמוע תפילה מעין שבע מהחזן ואחר כך להתפלל, ולהתנות שאם עליו להשלים תהא הראשונה לחובתו והשנייה לתשלומין, ואם אין עליו להשלים לא יצא חובתו אלא בשניה. אך צ"ע בזה, כי אין זה לתפילה לצאת ידי חובה בברכת מעין שבע.

ומעניין לציין לחידושו המרעיש של הג"ר עקיבא יוסף שליזינגר (שם) שבמקרה זה יתכן וצריך להתפלל לכתחילה תפילה של חול ולשאל בה טל ומטר, היות ורק משום כבוד שבת לא הטרירו חכמים להתפלל, וכאן באקראי בעלמא וכדי להתפלל כדיון טרור ויתפלל כנדרש.

העולה לדינא:

שכח טל ומטר במנחה של ערב שבת, לדעת הגר"ח מבריסק ועוד, יכול להתפלל פעמיים ערבית, ולדעת רוב הפוסקים אין לו תקנה. ועל כל פנים כיוון לצאת בברכת מעין שבע, וי"א שישמע תפילה מעין שבע ואחר כך יתפלל, ויתנה שאם צריך להשלים יצא בראשונה לחובתו.

תגובות והערות

תגובות והערות שהתקבלו במערכת

שלום רב

ייש"ב על הגליון הנפלא

כמשגיח כשרות ארשה לעצמי להעיר הערה אחת: ראיתי הרבה פעמים וכך היא המציאות בדרך כלל במלונות, בתי קפה, טרקליני שדות תעופה וכדומה, שכל חלקי החילוף כגון הברזים הצניורות שמובילים אבקות למיניהם שצריכים ניקיון (בד"כ שבוני או פעמיים בשבוע, תלוי בעומס) שאין הם מסתכלים על זה בכלל, רק יש חבת ניקיון המגיעה בזמן שהמקום סגור ומורידים את כל החלקים האלה ומתקנים חלק חלופי נקי על המקום, את הראשון לוקחים אתם למקום שלהם ומנקים ומתקנים במקום אחר. כך שיוצא, שיכול להיות שהברז עצמו בלוע מבשר בחלב או מטריפות ונבילות דאורייתא ממש, ואפילו בלוע בכלי ראשון ממש ולא רק מניצוק, וזה אחד מהנקודות שעל המשגיח להיות עירני (יש כמה פתרונות ואכ"מ), כך כמי שבקי במציאות בשטח אני מעיד כי אין כל החשש רק שבלע איסור מהכוס וכדו' של הגוי, אלא שללא השגחה יכול להיות שבשבוע שעבר התבשל בתוך הצינור (במקום/בחברה אחרת) איסור דאורייתא ממש, וצריך לדעת מזה ולהזהר. ואברך אתכם ברכת הדיוט שלא יצא ממשול מתחת ידיכם. אכפול בברכת ייש"ב!

ר.ר. ניו יורק

עדיין לא התרגל אברהם לימי שישי הקצרים והחפוזים של שעון החורף, ואך טבעי היה שבערב שבת קודש פרשת לך לך שנה זו, הוא אף רץ ברגע האחרון לטבול במקווה לכבוד שבת ומשם מיהר לבית הכנסת. תוך כדי ריצת בין השמשות הוא ניסה להתחיל לומר 'הודו' אלא שבחפזו הוא אף לא הצטייד בסידור, ולרוע מזלו הוא אינו זוכר מתי אומרים 'צעקו' ואימת 'יועקו', והיכן משבוצים יושיעם ויציאם ויצילם. כשנכנס לבית הכנסת כבר לא נותרו סידורים בארון, החזן כבר מנה את מילות הקדיש במתינות, ואברהם הזדרז להצטרף לתפילת שמונה עשרה בעצימת עיניים ללא סידור. רק באמצע תפילת מעריב, צדה עינו את השלט שהוחלף על עמודו של החזן ובישר באותיות ברורות: ותן טל ומטר לברכה. תחושת חמיצות פשטה בליבו, הן בערב שבת חל' ד' במרחשוון, והוא, זרם עם שגרת לשונו ולא שאל טל ומטר. כיצד עליו לנהוג לעת כזו: האם עליו להשלים את תפילת מנחה ולהתפלל פעמיים ערבית, או לא?

תשובה:

שכח יעלה ויבוא במנחה

בכדי להתחקות אחר ההלכה במקרה זה, יש להציע תחילה את מחלוקתם של רבותינו הראשונים במקרה דומה: דין מי ששכח יעלה ויבוא בתפילת מנחה של ראש חודש, ולא נזכר עד שעבר היום וכבר אינו ראש חודש. השאלה היא האם יתפלל תפילת תשלומים בערבית של מוצאי ראש חודש, כדיון מי שלא התפלל כלל תפילת מנחה. לדעת רבינו יהודה (מובא בתוס' ברכות כו:) אין טעם להתפלל תשלומין, כי אינו מרוויח כלום בתפילתו זו, שהרי את כל תפילת המנחה כבר התפלל ורק יעלה ויבוא לא הזכיר, וגם עתה אינו מזכיר יעלה ויבוא. מאידך חכמי פרוכניצא נוקטים שיתפלל תשלומין (הובאו ברא"ש שם).

הביאור הרווח למחלוקת זו, הוא הגדרת תפילה שלא הזכיר בה יעלה ויבוא. לדעת חכמי פרוכניצא נחשב שלא התפלל כלל, וחזר דינו ככל אדם ששכח להתפלל ועליו להתפלל פעמיים את התפילה הבאה, אף שהיא שונה מהתפילה שאותה הוא משלים. אך לדעת רבינו יהודה, התפילה חשובה תפילה, אלא שחסר בה ההזכרה, ורק אם בתפילה הבאה יתקן את החסר עליו להשלים, אך אם לא יתקן אין טעם לחזור ולהתפלל את אותה התפילה. וכלשונו 'אין מרוויח כלום אם יחזור ויתפלל'.

אמנם יש שביארו זאת באופנים שונים, שלפי כולם אין תפילתו נחשבת תפילה כלל, אולם אע"פ כן סובר רבינו יהודה שאם אינו מתקן את תפילתו לא ישלים, מאחר ואינו מוסיף על תפילתו כלום. לפי זה דברי רבינו יהודה שאינו מרוויח כלום מתפרשים שכל עוד אין תיקון בתפילה החדשה אין טעם להשלים, למרות שגם עצם התפילה אינה חשובה תפילה. [ראה דרכים שונות לבאר זאת בספר בר אלמוגים להגר"א גנחובסקי (סימן ע"ד), ובספר אשר לשלמה להגר"מ ברמן (מועד סימן א'').]

למעשה פוסק השו"ע (סימן ק"ח ס"א) שצריך להתפלל תפילת השלמה זו בתורת נדבה, היינו שיתנה שאם אינו חייב בה תוא נדבה, כדי לצאת ידי שתי השיטות. וכתב המש"ב (סק"ג), שכאשר חל ראש חודש בערב שבת ושכח יעלה ויבוא במנחה, אינו יכול להשלים בערבית של שבת, מאחר ואין להתפלל בשבת תפילת נדבה.

שלוש דעות בשכח טל ומטר

כעת ניגש לנידון שלנו. הנה בשטות שאלה זו תלויה אף היא באותה המחלוקת, שהרי בתפילת השבת אין שאלת טל ומטר, ואינו מרוויח כלום בהשלמה. אכן חידוש גדול כתב הגר"ח הלוי, שבאופן כזה כולם מודים שעליו להתפלל ערבית פעמיים להשלים את המנחה. זאת לפי שרק לגבי יעלה ויבוא סבור רבינו יהודה שהתפילה קיימת וחסרה ההזכרה, כי אין זה מסדר התפילה. אבל טל ומטר הוא מטבע שטבעו חכמים בסדר התפילה ואם לא אמרה הרי זה כאילו לא התפלל כלל, וצריך להשלים. [וכן פסק הגר"ש אלישיב (פניני תפילה פ"ט), ואמר שיש לצרף דעתו לדעת חכמי פרוכניצא שבלא"ה יכול להשלים]. גם בתהלה לדוד (סק"ד) נוטה לומר להשלים לכו"ע, ומטעם אחר [ד"ל שיעקר סברת התוס' שמתפלל את אותה תפילה ממש, ובשבת שהתפילה משתנה ישלים אף שאינו מתקן].

צדו השני של המטבע נמצא בדברי הגאון רבי עקיבא יוסף שליזינגר (שו"ת סימן ל"ה). לדעתו אפילו חכמי פרוכניצא הסבורים שיש להשלים במוצאי ר"ח אם לא הזכיר יעו"י במנחה, מודים שאין להשלים בליל שבת מנחה שלא שאל בה טל ומטר. סברתו היא, שהיות ואף בשבת מעיקר הדין היה צריך לשאול טל ומטר אלא שחז"ל לא הטרירו לומר י"ח ברכות משום כבוד שבת כמבואר בברכות (כ"א), לא יתכן שיחזור להתפלל בגלל שלא אמר טל ומטר בתפילה שמחויבת מצד עצמה בטל ומטר ואע"פ כן לא אומרים בה. [ולכאורה צריך ביאור, הלא לדבריהם הרי הוא כמי שלא התפלל מנחה כלל, ומה שונה הדבר ממי שלא התפלל כלל מנחה בער"ש שיכול להשלים בלילה. ובאמת נראה שאפשר להשתמש בסברתו להיפוך, כפי שיבואר להלן].

אכן רבים סוברים שאף גידון זה תלוי במחלוקת, ובראשם הישועות יעקב (סימן ק"י סק"ג) והחסד לאברהם (שו"ת תניינא סימן כ'). והגר"י פישר (אבן ישראל ח"א סי' ה') הוסיף לטעון להיפוך, שטל ומטר הוא פחות חסרון בתפילה מעילה ויבוא, ושלא כדברי הגר"ח.

הגר"פ פראנק בהר צבי (א"ח ח"א סי' נ"ד) שואל על דברי הגר"ח שתי שאלות: א. הרי מי שלא שאל טל ומטר בברכת השנים שואל בשומע תפילה, ומוכח שאין זה מסדר הברכה. שאלה זו תורצה על ידי נכדו ר' יאשיע בער וגאונים נוספים שעל כן דייק הגר"ח וכתב שזה מסדר התפילה ולא מסדר הברכה, שחז"ל תיקנו את השאלה כחלק משמונה עשרה ולכן אם לא אמר כלל חוזר.

ביור דעת המגן אברהם

ב. הנה כתב המג"א שאם שכח יעו"י במנחה של א' דר"ח לכו"ע יכול להשלים בליל ב' דר"ח, שהרי ריוויח את התיקון, והוסיף וז"ל: והוא הדין בליל יום טוב שני [אם התפלל במנחה של יו"ט ראשון תפילת חול], והוא הדין אם שכח ותן טל ומטר או משיב הרוח. ובפשטות הכוונה לימות החול [כ"מ בלבושי שדר], שהיות ושואל טל ומטר בתפילה הבאה הרי הוא מתקן את המעוות, ולכו"ע ישלים. ומוכיח מכאן הגר"פ שדווקא ביום חול שהוא מרוויח

הפרסום בחוצות אודות יומיים של מכירת חיסול על מגוון מוצרים שנשארו מ'חג הסוכות' במחיריים של פחות ממחיר הקרן, הביא גם את ראובן הקבלן לשלוח את אחד מפועליו הגוי ממוצא סיני, לרכוש כמות נכבדה של עצים ודפנות, באומרו כי אלו העצים יישמשו אותו בוודאי ליציקות הבטון באתר הבניה, בתקופה הקרובה. לאחר שהפועל החרוץ הלך סחב והביא, התקירה דעתו של ראובן מחוס ההתלהבות שאוחזת בו תמיד כששומע על מבצעים, ומיד הגיע למסקנה כי אין לו בכך צורך אמיתי, וכי העצים הקיימים אצלו במלאי, יש בהם דיים והותר. ממחשבה למעשה, חזר ואמר לפועל להשיב את הסחורה אחר כבוד למקום שבאו משם, אולם בעל החנות סרב לקבלם, מאחר ואלו הם ימי חיסול על מוצרים עונתיים, ולא ניתן להשיבם.

ראובן שהיה יודע ספר, הבריך במוחו רעיון כיצד יוכל להחזיר את הסחורה לחנות, וזה בהתבסס על הדין המפורסם, כי 'אין ישראל יכול לעשות גוי שליח' (ח"מ סימן קפח, ס"א), וכל הפעולות שנעשות על ידו אינם מתייחסות למשלח היהודי, מאחר שכך, הרי שלא נעשה על ידו שום קנין בעצמים אלו, והם עדיין שייכים לבעל החנות.

תשובה: ראשית על מנת לברר הלכה זו, נקדים כמה כללים בהלכות מקח וממכר הקשורים לענייננו.

קנייני מטלטלין

כל חפץ מטלטלין שאדם קונה מחבירו, הרי זה ברשות המוכר עד שיעשו בו קניין המועיל, כגון משיכה לרשותו, או הגבהה מכוון (מח' בקצ"ח, סעי' ט', או ג' טפחים או טפח), או שיהיה בידו שזה כמחנה בחצירו, (ואפי' ללא הגבהה כלל, כך נתיבות סימן קפח ס"א, ושוב שם קצח ס"ג, ותמה על מה שנראה שם בסמ"ע, ושם הוסיף שאם בולט החפץ לצד ידו, אינו קונה מטעם ידו, אלא רק בהגבהה).

והנה קניין כסף אף שמהתורה זה קניין המועיל, רבנן ביטלו אותו (שמא יאמר המוכר נשרפו חטף בעליה, והיינו שהמוכר לא יטרח להציל את הסחורה הנקנית, באם יהיה שריפה בביתו, כשקילב כבר את המעות מהלקוח), ותקנו שלא יקנה עד שיגיע החפץ לרשותו. אולם אף שלא קנה מדרבנן אם חוזר בו מהמעסק חייב לקבל 'מי שפרע' (סימן רד, ס"א), כלומר אוררין בב"ד את מי שאינו עומד בדברו. ברם יש מקרים שונים כי בהם גם כסף לבד קונה, ואכמ"ל.

קניין על ידי שליח גוי

ידוע הדין ששליחו של אדם כמותו, ולפיכך גם לגבי מקח וממכר כל אדם ששלח שליח לקנות עבורו, והשליח עשה את אחד הקניינים לקנות, קנה המשלח (סימן קפב, ס"א).

והנה בגויים אין דין שליחות, שלא ריבתה התורה דין שליחות רק בישראל, ועל כן אם שלל גוי לעשות קניין למענו, אין הקניין חל ולא קנה המשלח.

אולם על אף שאין שליחות לגוי, אם המשלח רוצה לקנות קרקע (שנקנית בכסף, וה"ה בדברים אחרים הנקנים בכסף לבד), ונתן לשליח גוי כסף, למסור בעדו למוכר הקרקע, קנה המשלח כשקילב המוכר את המעות. דבר זה מוגדר בנתיבות (סימן קפב ס"ב), שהגוי עשה רק 'מעשה קוף בעלמא', מהיות ולא צריך את מחשבתו של השליח, אלא רק את קבלת הכסף, והמוכר קיבלם, נקנה למשלח, (יש אופנים נוספים ואכמ"ל).

קנין על ידי פועל גוי

ולעניין פועל גוי נחלקו הפוסקים האם מהיותו פועל נחשב 'ידו כיד בעל הבית', ולא צריכים להגיע לדין שליחות, לכן אדם ששולח פועל והוא שכיר בשכרו, אף שהוא אינו בר שליחות, יכול הפועל לעשות קניינים עבור מעסיקו בשכר.

ב'נתיבות' (סימן קפח ס"א), כתב, כי יכול לעשות קניינים עבור המעסיק, (אולם רק בדברים שאין בהם חיסרון של חצר מהלכת, כגון משיכה לרשות בעה"ב או הגבהה, אבל אם עשה קניין יד דהיינו שלא הגביה מהקרקע, זה לא מועיל).

ה'שער המשפט' (מובא בפת"ש סימן קפב ס"ב) פוסק כי גם פועל בשכר, לא יכול לעשות קניינים עבור הבעל הבית, אם לא ראוי לדין שליחות. וגם כך מצדד ה'מחנה אפרים' שתמיד יש את החיסרון של חצר מהלכת (מובא בנתיבות שם, ובפת"ש קצ"ב ס"ב).

ובמעשה ידיו יש לברר באיזה אופן מורכב: שכן, אם הפועל שילם כסף מהמשלח עבור הסחורה, מהיות והסחורה כבר לא ברשות החנות, יש להסמיך את דברי הנתיבות (סימן קפב ס"ד), המבאר כי במקום שהסחורה כבר לא בבית המוכר, הדין הוא שכסף לבד קונה לגמרי, ולא רק לגבי דין 'מי שפרע'. וזאת מפני שאין כבר את חשש חכמים, שלא יטרח המוכר להציל, כיון שהסחורה כבר לא ברשותו (על פי סימן קצח, ה"ו, ושם יש חולקין). ומהיות וכבר ביארנו כי במקום שכסף קונה, מועיל לשלוח שליח גוי (מעשה קוף), אזי קנה המשלח את החפץ בנתינת המעות, ולא יכול להחזיר כלל.

ובאם לא נתן הפועל כסף, יש לבחון איזה פעולה עשה הפועל. אם הוא רק גרר את החפצים ולא הגביהם, וגם לא הכניס לרשות המשלח אלא רק לאתר הבניה, אין כאן מעשה קניין, ופשיטא שיכול להחזיר הסחורה, שהרי לא נקנו כלל, ועדיין עומדים ברשות בעלים הראשונים.

אולם אם הפועל הגביהם או משכם, אזי, לשיטת ה'נתיבות' הפוסק שפועל בשכר יכול לקנות עבור בעה"ב המשלחו, קנה המשלח ולא יכול להחזירם. ברם נראה כי מהיות ויש פוסקים החולקים על הנתיבות ואומרים שגם פועל גוי בשכר אין לו יכולת לעשות קניין עבור משלחו (שער המשפט וכו'), יכול להגיד קים לי כאותם דעות מהיות ולא שילם עדיין כסף.

העולה לדינא:

א. אם שילם הפועל הגוי כסף מהמשלח עבור הסחורה, אינו יכול להחזיר את הסחורה. ב. אם לא שילם עדיין קנה בהקפה, אם לא עשה פעולת קנין באופן המועיל וכמו שהתבאר, וודאי שיכול להחזיר את הסחורה. ג. ואם עשה פעולת קנין באופן המועיל, נחלקו הפוסקים האם פועל גוי יכול לקנות למשלח מדין יד פועל כדי בעל הבית, אמנם מאחר ולא שילם והוא מוחזק במעות יכול לומר קים לי שלא מועיל הקנין ומחזיר את הסחורה.

ר' יוסף גבאי בית הכנסת השכונתי, מסור מאד לתפקידו. בסיומו של קיץ שהתאפיין בחום כבד שהעיק על באי בית הכנסת, נדהם לגלות את חשבון החשמל התפוח שטיפס ועלה לחמש ספרות, ללא התרעה מוקדמת. גם אם בחודשים הקודמים נרשמה עליה מתמדת, עתה באו מים עד נפש. זימן הגבאי את חברי ועד בית הכנסת לאסיפת חירום. רבותי, הבהיר הגבאי לחברי הוועד, כי לא נעשה פעולה בעניין, ייצברו החובות וקופת בית הכנסת תיכנס לגירעון אדיר, ומה נעשה אז? מי חכם ויתן עצה כיצד לצמצם את הוצאות העתק בטרם נגיע למצב של פשיטת רגל, חלילה וחס. קם אחד והציע רעיון מבריק: ניתן לחלק את בית הכנסת למספר חדרים, כשהגדול יישמש לשבתות וחגים, ובשאר הימים ישתמשו רק בחדרים הקטנים - לפי הצורך. צעד זה יביא לחיסכון משמעותי בהוצאות החשמל והניקיון. ההצעה התקבלה פה אחד. כעת, מבקש הגבאי לשאול, האם יש בכך בעיה הלכתית, שכן כמו עוררים לדבר, מקרב המתפללים ששמעו על היוזמה, וטענו שאסור להקטין את בית הכנסת, משום שיש בזה הורדה מקדושת בית כנסת גדול לקטן?

תשובה: איתא בגמרא (מגילה כו:), אמר רב פפי משמיה דרבא: מבי כנישתא לבי רבנן - שרי, מבי רבנן לבי כנישתא - אסיר. ורב פפא משמיה דרבא מתני איפכא, אמר רב אחא: כוותיה דרב פפי מסתברא, דאמר רבי יהושע בן לוי: בית הכנסת מותר לעשותו בית המדרש, שמע מינה. ואכן כך נפסק בשולחן ערוך (אור"ח סי' קנ"ג סעיף א): מותר לעשות מבית הכנסת בית המדרש, אבל לא מבית המדרש בית הכנסת.

וביאר המ"ב (ס"ק) שקדושת בית המדרש, שהוא מקום המיוחד לתורה, גדולה יותר, גם אם לא מתפללים שם כלל. והביא את דברי המגן אברהם שהסתפק אם מותר לעשות מבית הכנסת בית המדרש ליחיד בביתו, ואת דעת האליה רבה שצידד להחמיר, וכתב שכן משמע גם במאירי. עכ"ל. אבל לעצם השאלה האם מותר להקטין או לחלק את בית הכנסת, לא מצאנו התייחסות בשולחן ערוך ונושאי כליו. אך בדורות האחרונים, מצאנו מי שעסק בזה. המהרש"ם (דעת תורה כאן), פוסק שאפילו לדעת המגן אברהם שיש מקום להקל בהפיכת בית כנסת לבית מדרש עבור יחיד, לא התיר אלא משום שמעלה בקדושה שהרי קדושת בית המדרש גדולה מקדושת בית הכנסת, אבל כשאנו מעלה בקדושה אסור לצמצם את ריבוי הקהל בבית הכנסת ולהמעיט את מקומות התפילה, ולכן אסור לחלק את היכל בית הכנסת באמצעות בניית קיר חוץ ולהפכו לשני חדרים, שכן בזה ממעט את ריבוי העם בכל אחד מהחדרים. אמנם הגאון רבי מאיר אריק (אמרי יושר ח"א סי' קמא) מיקל ומתיר לעשות זאת באמצעות מחיצה ארעית, תרים הנפתח או נגלל (מבדלת), שניתן בנקל לפתחו ולסגרו לפי הצורך, כגון בימים שיש מיעוט מתפללים בבית הכנסת, כדי לחסוך בהוצאות חימום או קירור ההיכל כולו, וטעמו, דכיון שלא ביטל את ריבוי העם וכשיבאו רבים יסלקו את המחיצה, אין בזה כל חשש איסור.

יגיע כאן בשאלה נוספת שהשואל לא הזכיר, אך יתכן שתהיה מעשית מאד, באם יבנו את המחיצה לרוחב בית הכנסת. אם יתפללו גם בחלקו הפנימי, הרי המתפללים עושים קפנדריא דרך חדר התפילה החיצוני, כפי שמצוי מאד בבתי כנסת שיש בהם חדרי תפלה רבים (כמו בבית הכנסת הגדול' בני ברק, 'קהל חסידים' באשדוד וכדומה), ואכן יש מי שאוסר לבנות המחיצה לרוחב בית הכנסת מטעם זה (הגר"י ליברמן, משנת יוסף סי' כג), ולדבריו יש לתכנן את החלוקה והמחיצות באופן שיסיר פרוודור - שביל מעבר, ולא יצטרכו לעבור דרך חדרי התפילה. אמנם בשו"ת אבני ישפ"ח (ח"א סי' כג) פסק להתיר זאת, וטעמו, דכיון שאין צריכים ליכנס אחר כך לפרוודור אלא מתוך בית הכנסת נכנסים לחדר ההוא שמשמש אף הוא כבית תפילה ולימוד, נחשב הכל כבית כנסת אחד (אם כי לענין 'מנין' אין מצטרפין המתפללים בחדר זה למשנהו), אבל אם צריך לעבור גם דרך פרוודור כדי להגיע לחדר שבו הוא מעוניין להתפלל, אסור לקצר דרכו ולעבור דרך חדרי תפילה אלא אם כן אין לו דרך אחרת. דאיסור קפנדריא דרך בית כנסת הוא אף אם מטרתו להגיע לבית כנסת אחר. ויש להוסיף על הדברים, כי גם אם מצד קפנדריא אין לאסור, עדיין ראוי שלא לעשות כן בשעת תפילה, קריאת התורה וכדומה, שבהם כל זה מפריע למתפללים וגם לא פעם עובר בתוך ד' אמות של העומדים בתפילה העמידה, שאסור מדינא. ופשוט שהיתר זה אינו מתיר לקצר גם ביציאתו מבית הכנסת (קובץ שערי הוראה ח"א).

העולה לדינא:

א. בית הכנסת המשמש לציבור גדול, אסור לשנותו לבית כנסת פרטי ולצמצם את מתפלליו. ולשנותו לבית המדרש עבור יחיד, נחלקו בזה הפוסקים, ומדברי המ"ב נראה שנוטה לאסור.

ב. לחלק את שטח בית הכנסת למספר חדרים קטנים: על ידי בנין קיר בטון וכדומה אסור, אך באמצעות מחיצה עראית (מבדלת), הניתנת לפתיחה וסגירה מיידית, מותר אף לכתחילה.

ג. בית הכנסת שחילקוהו לכמה חדרי תפילה, מותר לעבור דרך חדר תפילה לחדר תפילה אחר, אף שמקצר את דרכו בזה. ולכתחילה ראוי לתכנן את החלוקה באופן שהמעבר יהיה דרך פרוודור מרכזי וחדרי התפילה לא ייפכו למעברים וקיצורים אלא יישמשו רק ליעודם המקורי. כך גם יימנע מכשול ממקצרי הדרך, שלעתים קרובות נכשלים מבלי שמים בדיון מפורש של השולחן ערוך (ס"ק כ"ב ס"ד) שאסור לעבור כנגד המתפלל בתוך ארבע אמותיו. ד. אין לקצר את דרכו ולעבור דרך חדר תפילה ביציאתו מבית הכנסת.

